

Piotr Krajewski Urszula Krajewska

Park Krajobrazowy Doliny Bobru

Wrocław 2014

Zdjęcie na okładce:

Rzeka Bóbr w Borowym Jarze, fot. Piotr Krajewski

Autorzy:

dr inż. Piotr Krajewski

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych we Wrocławiu

mgr inż. Urszula Krajewska

Landprojekt Architektura Krajobrazu

pl. Wolności 46/3, 55-300 Środa Śląska

e-mail: landprojekt@landprojekt.com.pl

Recenzja:

dr hab. inż. Szymon Szewrański

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Współpraca:

Tomasz Szuszkiewicz

Skład:

Sebastian Kończak

<http://sebastiankonczak.com>

e – mail: tylko@sebastiankonczak.com

Druk:

Firma Poligraficzno-Introligatorska Udziałowiec

ul. Narcyzowa 2, 42-256 Olsztyn

ISBN: 978-83-63166-14-4

© Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych we Wrocławiu

ul. Puszczykowska 10, 50-559 Wrocław

tel. 71 364 27 58

e-mail: wroclaw@dzpk.pl

Publikacja
dofinansowana ze środków
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
we Wrocławiu

Wstęp

Większość z nas myśląc o krajobrazie ma przed oczami mozaikę lasów, łąk i pól rozmieszczonych w terenie płaskim lub górzystym. Czy jednak podziwiając dany widok zastanawiamy się, ile czynników miało wpływ na jego obecny kształt? To trwający przez wieki nieustanny spór człowieka i przyrody o dominację w przestrzeni sprawił, że dziś stojąc w określonym miejscu możemy oglądać taki a nie inny krajobraz. Można zatem powiedzieć, że krajobraz to fizjonomiczne odzwierciedlenie zmian, jakie do tej pory zachodziły w przestrzeni. Początkowo przyczyną tych zmian był stopniowy rozwój osadnictwa, karczowanie i wypalanie lasów w celu pozyskiwania nowych terenów pod uprawy, następnie rozwój budownictwa, przemysłu i transportu. Dziś obserwujemy dużo szybsze tempo zmian w krajobrazie niż kiedyś. Doprowadziło to w wielu przypadkach do degradacji historycznie ukształtowanych krajobrazów, które były istotną częścią lokalnego dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. To przyspieszenie zmian zauważyła także Rada Europy. W 2000 r. we Florencji uchwalono Europejską Konwencję Krajobrazową – dokument, który miał zapoczątkować świadome działania w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w poszczególnych państwach. Sygnatariusze Konwencji, w tym Polska, uznali krajobraz za podstawowy element dobrobytu społeczeństwa, za ochronę którego odpowiedzialny jest każdy z nas.

W celu ochrony najcenniejszych krajobrazów, na mocy ustawy o ochronie przyrody, tworzone są m.in. parki krajobrazowe. Są to tereny wartościowe pod względem przyrodniczym, historycznym, kulturowym oraz krajobrazowym. Tą formą ochrony objęto także dolinę Bobru na odcinku od Jeleniej Góry do Lwówka Śląskiego. Od wielu wieków obszar ten przyciąga turystów. Każdy, kto tu trafia świadomie czy też zupełnie przypadkiem jest urzeczony pięknem przyrody, otaczających krajobrazów oraz bogactwem zasobów kulturowych. Aby chronić te wartości w 1989 r. utworzono Park Krajobrazowy Doliny Bobru w celu zachowania struktury układu hydrogra-

ficznego doliny rzeki Bóbr wraz z łąkami, starorzeczami i terenami podmokłymi oraz innych zbiorników wodnych będących siedliskami chronionych i rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów, a także w celu zachowania geologicznej i geomorfologicznej różnorodności Parku, w tym licznych form skalnych – grzbietów i kulminacji, zrównań wierzchwinowych i stokowych oraz wychodni skalnych.

Dolina Bobru to obszar posiadający urozmaicone walory krajobrazowe tworzone przez różne formy rzeźby i pokrycia terenu. Oś hydrograficzną i krajobrazową tworzy rzeka Bóbr, lewobrzeżny dopływ Odry, która płynie w granicach Parku na odcinku ok. 40 km. W górnym odcinku rzeki znajdują się trzy, doskonale wpisane w krajobraz, zaporowe zbiorniki wodne: Jezioro Modre, Wrzeszczyńskie i największe z nich Jezioro Pilchowickie z imponującą, drugą co do wielkości w Polsce, Zaporą Pilchowicką. Obszarami o wybitnych walorach krajobrazowych są przełomowe odcinki doliny Bobru. Charakterystyczne są atrakcyjne panoramy, które można podziwiać z wierzchołków skał i przyległych wzniesień. O wysokiej wartości przyrodniczej Parku świadczy bogactwo siedlisk leśnych i nieleśnych związanych ze środowiskiem wodnym oraz wychodniami skalnymi. Bogactwo siedlisk przyrodniczych bezpośrednio ma wpływ na dużą ilość występujących tu gatunków zwierząt. Obszar Parku charakteryzuje także bogactwo zasobów kulturowych reprezentujących różne okresy historyczne. Można tu zobaczyć średniowieczny zamek, wieże i mury obronne, renesansowe dwory, barokowe i klasycystyczne założenia pałacowo-parkowe, liczne obiekty sakralne i kapliczki przydrożne. Krajobraz wsi uzupełnia charakterystyczna zabudowa o konstrukcji szachulcowej, która harmonijnie wpisuje się w topografię, tworząc atrakcyjne panoramy miejscowości.

Wysokie wartości przyrodnicze i kulturowe Parku Krajobrazowego Doliny Bobru powodują, że obszar ten jest często odwiedzany przez turystów. Dobrze rozwinięta sieć szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych sprawia, że każdy znajdzie dla siebie coś ciekawego. Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja zachęci Państwa do bliższego poznania Parku.

Część ogólna

Zasięg przestrzenny i tematyczny przewodnika

Monografia opisuje tereny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, rozciągające się w zachodniej części województwa dolnośląskiego, pomiędzy Jelenią Górą a Lwówkiem Śląskim. Zasięg terytorialny obejmuje obszar chroniony wyznaczony rozporządzeniem wojewody ws. Parku wraz z najbliższym otoczeniem.

Część pierwsza monografii zawiera ogólną charakterystykę środowiska przyrodniczego obszaru oraz opis instytucjonalnych form i sposobów jego ochrony. W części drugiej zaprezentowano krótką historię regionu oraz omówiono jego walory kulturowe i krajobrazowe. Zawiera ona ponadto szczegółowe opisy miejscowości leżących w Parku i jego otulinie, uzupełnione szeregiem praktycznych informacji dotyczących bazy turystycznej. W tej części nie zawarto opisu Jeleniej Góry, jednak najbardziej wartościowe obszary wchodzące w granice administracyjne miasta i jednocześnie będące częścią Parku – Wzgórze Krzywoustego i Borowy Jar – opisano w kolejnym rozdziale dotyczącym istniejących na terenie Parku i otuliny ścieżek dydaktycznych oraz szlaków turystycznych. Podano

Jezioro Pilchowickie z Czyżyka
fol. T. Szuszkiewicz

także zwięźle biografie znanych osób powiązanych z regionem.

Całość publikacji wzbogaca rozwinięta warstwa ilustracyjna, obejmująca zdjęcia, ryciny, mapki tematyczne i plany.

Park krajobrazowy jako forma ochrony przyrody

System ochrony przyrody w Polsce reguluje ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku. Określa ona cele tej ochrony, do których zalicza oprócz zachowania różnorodności biologicznej, dziedzictwa geologicznego i ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów - także ochronę walorów krajobrazowych. Cele te realizowane są m.in. poprzez

Panorama z Góry Kaczmarka
fol. K. Kubiak

obejmowanie ochroną prawną zasobów, tworów i składników przyrody o wyróżniających się wartościach. Wśród obszarowych form ochrony przyrody wymienia się park krajobrazowy, stanowiący obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu ich zachowania i popularyzacji w warunkach

zrównoważonego rozwoju. Definicja ustawowa podkreśla znaczenie zachowania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze parku krajobrazowego, ze względu na specyficzny charakter tej formy ochrony. W odróżnieniu od parków narodowych na obszarze parku krajobrazowego pozostawia się grunty rolne i leśne oraz inne nieruchomości w gospodarczym użytkowaniu. Konieczne jest przy tym zachowanie równowagi pomiędzy wszystkimi elementami środowiska, w którym bytuje człowiek, tak by wykorzystując potencjał przyrodniczy, zapewnić ciągły rozwój gospodarczy i zaspokojenie potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. Takie podejście powinno stać się udziałem nie tylko władz lokalnych czy służb powołanych w celu ochrony przyrody i krajobrazu, ale również mieszkań-

ców danego parku krajobrazowego. Jedynie wspólne działania mogą doprowadzić do realizacji celów, dla jakich utworzono tę szczególną formę ochrony przyrody i krajobrazu. W ustawie o ochronie przyrody zaproponowano szereg możliwych zakazów, mających służyć zapewnieniu zrównoważonego kształtowania przestrzeni i krajobrazu na obszarach parków krajobrazowych. Znajdują one swoje odbicie w odpowiednich rozporządzeniach i uchwałach, stanowiących prawną podstawę funkcjonowania poszczególnych parków.

Są to akty prawa miejscowego, zawierające nazwę, powierzchnię i dokładny opis granic danego parku wraz z otuliną (o ile ją wyznaczono). Określają ponadto szczególne cele ochrony oraz katalog zakazów, wybranych ze wspomnianej listy ustawowej. Do 2009 r. kompetencje w zakresie tworzenia parków krajobrazowych należały do wojewody, jednak kolejna nowelizacja ustawy o ochronie przyrody przekazała je władzom samorządowym – obecnie parki powoływane są uchwałą sejmiku województwa.

Obowiązująca ustawa o ochronie przyrody wprowadziła także obowiązek opracowania planu ochrony parku krajobrazowego w ciągu 5 lat od daty jego utworzenia. Powinien on zawierać m.in. identyfikację i sposoby eliminacji źródeł zagrożeń w jego granicach oraz wytyczne dla władz lokalnych, dotyczące zasad ochrony, gospodarowania i planowania krajobrazu. O randze tego aktu prawa miejscowego w odniesieniu do innych dokumentów związanych z zarządzaniem przestrzenią i krajobrazem świadczy konieczność uwzględnienia ustaleń planu m.in. w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, a także planach

Aleja klonowo-bukowa w rejonie
wzgórza Kapliczna
fot. arch. DZPK

Zbiornik Wrzeszczyński po spuszczeniu wody
fot. arch. DZPK

określających sposób wykonywania gospodarki leśnej – planach urzędowania lasów.

Park Krajobrazowy Doliny Bobru został utworzony uchwałą Nr VIII/47/89 WRN w Jeleniej Górze z 16 listopada 1989 r. (Dz. Urz. Woj. Jel. Nr 16, poz. 207), uzupełnioną treścią rozporządzenia Nr 56/92 Wojewody Jeleniogórskiego z 31 grudnia 1992 r. (Dz. Urz. Woj. Jel. Nr 1, poz. 3) w *sprawie ogólnych zasad zagospodarowania (...) oraz wprowadzenia stosownych ograniczeń, zakazów i nakazów na terenie Parku i otuliny*. Ten ostatni dokument zatwierdzał tym samym pierwszy formalny Plan ochrony i zagospodarowania Parku wraz z otuliną. W związku ze zmianą przepisów o ochronie przyrody Wojewoda Dolnośląski 28 listopada 2008 r. wydał kolejne rozporządzenie w sprawie Parku (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 317, poz. 3937). Zostało ono następnie zastąpione aktualnie obowiązującą uchwałą Sejmiku Województwa Dolnośląskiego nr LX/1083/10 z 30 września 2010 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 160, poz. 2509). Zawiera ona następujące szczególne cele ochrony Parku:

- zachowanie struktury układu hydrograficznego doliny rzeki Bóbr wraz z łąkami, starorzeczami i terenami podmokłymi oraz innych zbiorników wodnych będących siedliskami chronionych i rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów;

- zachowanie geologicznej i geomorfologicznej różnorodności Parku, w tym licznych form skalnych – grzbietów i kulminacji, zrównań wierzchowinowych i stokowych oraz wychodni skalnych.

W celu zachowania i ochrony tych walorów w warunkach zrównoważonego rozwoju oraz określenia zasad gospodarowania przestrzenią i krajobrazem na terenie Parku wprowadzono szereg zakazów:

- realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko;
- umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
- likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub napraw urządzeń wodnych;
- pozyskiwania dla celów gospodarczych skał, w tym torfu oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów;

Wiadukt kolejowy na Jez. Pilchowickim
fot. arch. DZPK

Jezioro Modre
fot. arch. DZPK

Okolice Marczowa (w tle Ostrzyca
Proboszczowicka)
fol. arch. DZPK

- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek i jezior oraz innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;
- likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych oraz starorzeczy;
- wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych

Okolice Pasiecznika
fol. arch. DZPK

- prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową;
- utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
- organizowania rajdów motorowych i samochodowych;
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych.

Część z wymienionych zakazów posiada pewne szczególne odstępstwa, opisane w obowiązującej uchwale ws. Parku.

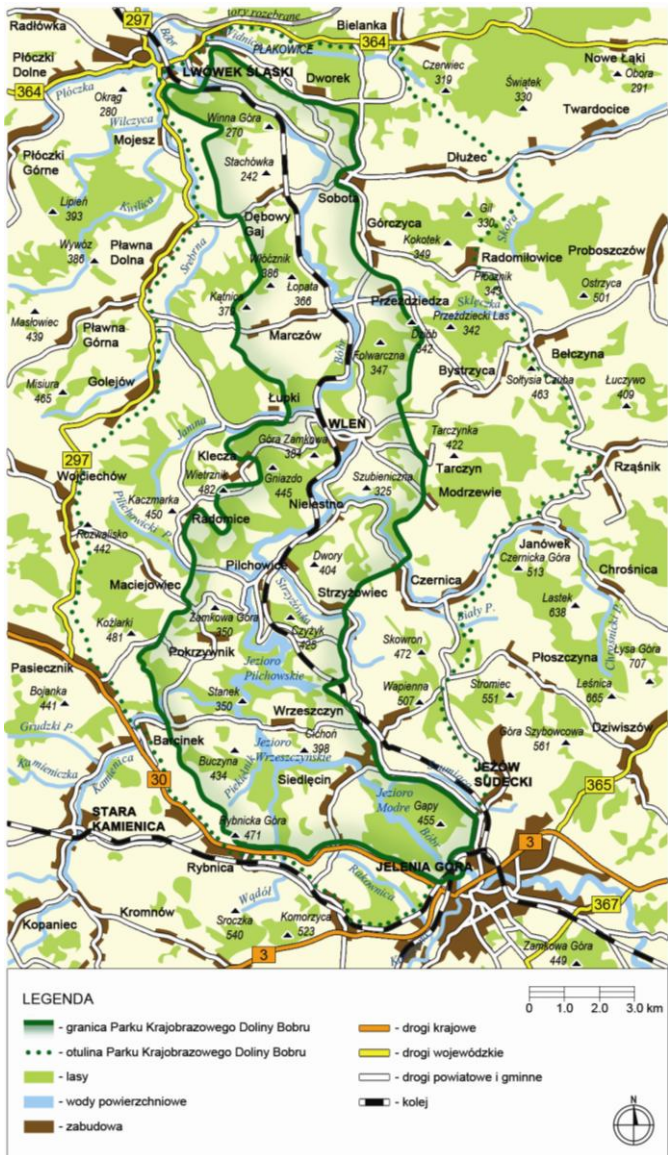
Obowiązujący plan ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru ustanowiono rozporządzeniem Wojewody Dolnośląskiego z 23 marca 2001 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 28, poz. 278) - na okres następnych 20 lat. Składa się nań część tekstowa oraz szereg map tematycznych, które łącznie stanowią bogaty zbiór informacji na temat przyrody nieożywionej, flory, fauny, zasobów kulturowych, zagospodarowania przestrzennego i turystycznego obszaru Parku i otuliny. Rozporządzenie szczegółowo określa cele i zasady ochrony poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczo-kulturowego Parku i otuliny. Uwzględnia przy tym zagrożenia zewnętrzne, których źródła występują często poza granicami obszaru chronionego. Ponadto zawiera szereg wiążących ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin wchodzących w skład Parku i otuliny.

Jednostką zarządzającą Parkiem Krajobrazowym Doliny Bobru jest Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych - Oddział Jelenia Góra z siedzibą w Jeleniej Górze - Sobieszowie przy ul. Kamiennogórskiej 2, tel./faks: 75 755 37 35, e-mail: jgora@dzpk.pl.

Położenie i granice

Park Krajobrazowy Doliny Bobru jest jednym z dwunastu parków funkcjonujących w granicach województwa dolnośląskiego. Wraz z otuliną leży w obrębie następujących jednostek administracyjnych: powiatu jeleniogórskiego (gminy Jeżów Sudecki i Stara Kamienica), miasta Jelenia Góra, powiatu lwóweckiego (gmina Lubomierz, miasto i gm. Lwówek Śl., miasto i gm. Wleń) oraz powiatu złotoryjskiego (gmina Świerzawa). Park zajmuje 10 943 ha powierzchni, natomiast jego otulina - 12 552 ha.

Mapa Parku Krajobrazowego Doliny Bobru
(wyk. Urszula Krajewska)

Geograficznie większość terenu leży w makroregionie Pogórza Zachodniosudeckiego – na pograniczu Pogórzy Izerskiego i Kaczawskiego. Od południowego wschodu mezoregiony te przechodzą w obszerne fragmenty Góry Kaczawskich oraz Kotliny Jeleniogórskiej, należące już do makroregionu Sudetów Zachodnich. Obszar Parku obejmuje odcinek doliny Bobru długości ok. 40 km, rozciągnięty południkowo między Jelenią Górą a Lwówkiem Śląskim - wraz z przyległym pasem o szerokości ok. 2-6 km. Maksymalna rozciągłość równoleżnikowa obszaru Parku wraz z otuliną sięga 14 km.

Panorama z Radomic (w tle Karkonosze)
fol. A. Łętkowska

Granice Parku mają charakter w większości naturalny - biegną lokalnymi wododziałami lub krawędzią lasów, z zachowaniem integralności wnętrza krajobrazowych otwartych ku osi doliny. W pewnym stopniu nawiązują też do przebiegu linii komunikacyjnych, granic zabudowy czy terenów przemysłowych. Z kolei granice otuliny przebiegają niemal wyłącznie drogami jezdnyimi okalającymi obszar.

Budowa geologiczna, gleby

Obszar Parku i otuliny leży w zasięgu głównych jednostek geologicznych Sudetów Zachodnich: masywu karkonosko-izerskiego, metamorfiku kaczawskiego oraz niecki północno-sudeckiej. Podłoże budują utwory zaliczane do skał magmowych (głębiniowych i wylewnych), metamorficznych oraz osadowych.

Gnejs słojowo-oczkowy
fot. T. Szuszkiewicz

Na południowym zachodzie odsłaniają się skały krystaliczne północnej części masywu karkonosko-izerskiego - ortognejsy i granitognejsy z soczewkami granitów izerskich oraz żyłami diabazów i amfibolitów, wieku neoproterozoiczno-paleozoicznego. Granity wprowadziły tu ok. 500 mln lat temu, a ich deformacja zachodziła głównie w dewonie i wczesnym karbonie (do ok. 340 mln lat temu). W wyniku intensywnej przekształceń w głębi skorupy ziemskiej powstały różnorodne odmiany gnejsów o stopniowych przejściach struktur – od gruboziarnistych i porfirowatych przez soczewkowo-oczkowe do cienkowiarskich.

Granitognejs
fot. T. Szuszkiewicz

Główny uskok śródsudecki (o przebiegu NW-SE) oddziela te skały od utworów metamorfiku kaczawskiego, pojawiających się w centralnej części obszaru: fylitów, łupków serycytowych, kwarcytów, wapieni krystalicznych oraz metawulkanitów - zieleńców, diabazów, amfibolitów i metaryolitów. Są to słabo zmetamorfizowane skały osadowe i wulkaniczne, powstałe w zbiorniku morskim istniejącym tu w zmiennych warunkach od kambru po wczesny karbon. W młodszym paleozoiku zostały one sfałdowane i spiętrzone w ponasuwane na siebie płaszczowiny.

W wyniku

Okresy geologiczne

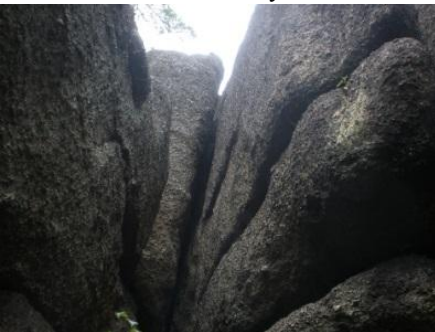
eon	era	okres	epoka	początek (tys./mln lat temu)	
fanerozoik	kenozoik	czwartorzęd	holocen	11,7 tys.	
			plejstocen	2,588 mln	
		neogen	pliocen	5,333 mln	
			miocen	23,03 mln	
		paleogen	oligocen	33,9 mln	
			eocen	56 mln	
			paleocen	66 mln	
		mezozoik	kreda	późna kreda	100,5 mln
				wczesna kreda	145,0 ± 0,8 mln
	jura		jura późna	163,5 ± 1,0 mln	
			jura środkowa	174,1 ± 1,0 mln	
			jura wczesna	201,3 ± 0,2 mln	
	trias		późny trias	~235 mln	
			środkowy trias	247,2 mln	
			wczesny trias	252,17 ± 0,06 mln	
	paleozoik		perm	loping	259,9 ± 0,4 mln
		gwadalup		272,3 ± 0,5 mln	
		cisural		298,9 ± 0,2 mln	
		karbon	pensylwan	323,2 ± 0,4 mln	
			missisip	358,9 ± 0,4 mln	
		dewon	późny dewon	382,7 ± 0,8 mln	
			środkowy dewon	393,3 ± 1,2 mln	
			wczesny dewon	419,2 ± 3,2 mln	
		sylur	przydol	423,0 ± 2,3 mln	
			ludlow	427,4 ± 0,5 mln	
			wenlok	433,4 ± 0,8 mln	
			landower	443,4 ± 1,5 mln	
ordowik		ordowik późny	458,4 ± 0,9 mln		
		ordowik środkowy	470,0 ± 1,4 mln		
		ordowik wczesny	485,4 ± 1,9 mln		
kambr		furong	~497 mln		
		oddział 3	~509 mln		
		oddział 2	~521 mln		
	oddział 1	541,0 ± 1,0 mln			

Główny uskok śródsudecki - jedna z najważniejszych dyslokacji tektonicznych w obrębie Sudetów Zachodnich. Ma postać skomplikowanej strefy nieciągłości o charakterze uskoku przesuwczego. Począwszy od górnego paleozoiku (ok. 350 mln lat temu) zachodziły wzdłuż niej ruchy mas skalnych, m.in. poziome przesunięcia - w przeważnie prawostronne. W efekcie deformacji powstała szeroka strefa zażebiających się blokowo skał masywu karkonosko-izerskiego i metamorfiku kaczawskiego. W terenie jej pośrednim wyrazem jest m.in. krawędź tektoniczna w rejonie Zapory Pilchowskiej, czy nagle przejście między granitami i gnejsami a fyllitami, znajdujące odbicie w morfologii zboczy Dzikiego Wąwozu (w obrębie utworów metamorfiku kaczawskiego są one niższe i łagodniejsze).

Granitognejsowa iglica u stóp
Wieżycy
fot. T. Szuszkiewicz

W wyniku wielofazowych ruchów tektonicznych trwających aż po neogen kompleksy skał metamorfiku kaczawskiego tworzą obecnie tzw. zręby, czyli bloki podniesione wzdłuż uskoczków, rozdzielone rowami oraz nieckami, które wypełniają młodsze utwory. Należy tu rów tektoniczny Wlenia, wypełniony permsko-mezozoicznymi skałami osadowymi oraz wulkanitami

Granity na Górze Stanek (Kapitański Mostek)
fot. T. Szuszkiewicz

permu. Potrząskany uskokami, stanowi odnogę niecki północnosudeckiej, obejmującej całą pozostałą część Parku i otuliny. Jej podłoże, podścielone utworami metamorfiku kaczawskiego, budują zlepieńce, piaskowce, ilowce, mułowce, margle i wapień - osadzone w zmiennym środowisku mor-

sko-ładowym z przerwami od karbonu po górną kredę (do ok. 65 mln lat temu). Znaczny udział mają tu także rozległe pokrywy permskich wulkanitów: ryolitów, trachybazaltów oraz ich tufów. Poza tym w kilku miejscach obszaru kompleksy starszych skał przecinają bazaltowe żyły z resztkami kominów wulkanicznych, będące przejawem najmłodszego, neogeńskiego epizodu wulkanicznego w historii Sudetów.

Na skalnym podłożu zalegają luźne osady neogenu i czwartorzędu. Są to głównie żwiry, piaski i namuły rzeczne oraz różnego typu osady polodowcowe: glacialne i fluwioglacialne piaski i żwiry, a także gliny morenowe czy ily zastoiskowe. Z okresu czwartorzędu pochodzą ponadto zwietrzelinowe pokrywy stokowe z przewagą glin deluwialnych.

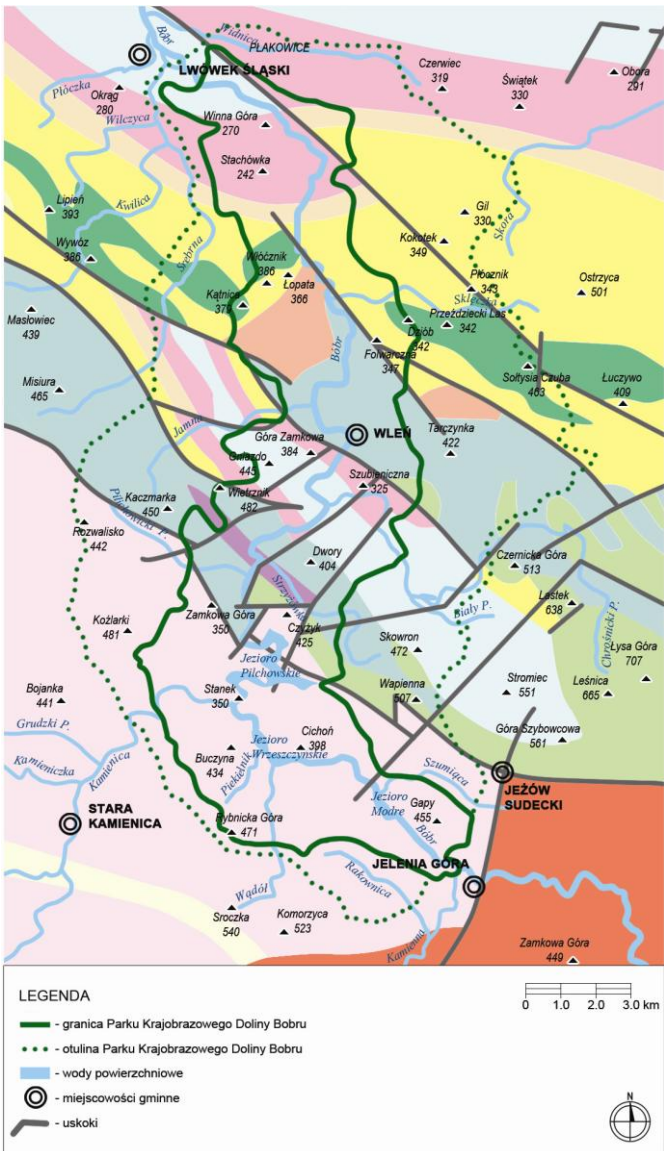
Rejon doliny Bobru obfituje na odcinku Parkowym w naturalne i sztuczne odsłonięcia skalnego podłoża, często o bardzo wysokiej wartości naukowej, poznawczej i estetycznej. Unikalny charakter ma zwłaszcza odsłonięcie w dawnym łomie koło Wleńskiego Gródka. To jedyne w kraju miejsce, gdzie można obserwować tkwiące w bazaltach porwaki jasnego piaskowca kredowego o oddzielności słupkowej - nawiązującej bezpośrednio do ciosu termicznego zastygłej lawy otoczenia. Z kolei na pobliskiej Górze Zamkowej występuje efektowne stanowisko law poduszkowych - jedno z najlepiej zachowanych w Sudetach: poniżej zamkowych ruin odsłaniają

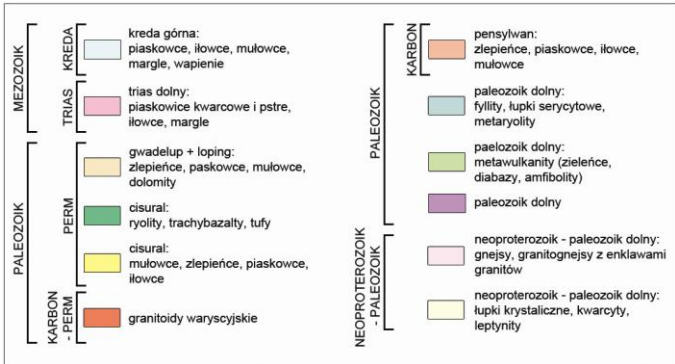
Porwaki piaskowca
w bazalcie
fol. T. Szuszkiewicz

Dawny łom bazaltu koło Wleńskiego Gródka
(widoczny cios termiczny)
fol. arch. DZPK

Schemat budowy geologicznej
(wyk. Urszula Krajewska)

się diabazy o bochenkowej strukturze, charakterystycznej dla podmorskich wylewów najstarszego okresu sudeckiego wulkanizmu.

Lawy poduszkowe (in. pukliste) – powstają podczas wylewów lawy w obrębie morskiego dna. W wyniku zetknięcia się z wodą zewnętrzne części potoku lawowego gwałtownie krzepną, ale jego wnętrze wciąż pozostaje płynne i gorące. Dalsze przemieszczanie się lawy wzdłuż podmorskiego stoku powoduje pęknięcie kolejnych fragmentów skorupy lawowej, a wypływająca z nich lawa krzepnie w formie elipsoidalnych „poduszek” o koncentrycznej budowie.

Cenne są także odsłonięcia skał metamorficznych, potrzaskanych w strefie uskoku śródsudeckiego w rejonie Pilchowic. Ponadto w zboczach górnego odcinka doliny Bobru występują skałki z pięknie zachowanymi strukturami gnejsowymi. W dawnych kamieniołomach w północnej części Parku, poniżej Lwóweckich Skał, zwraca uwagę odsłonięty kontakt pia-

Lawy poduszkowe pod zamkiem
Lenno
fot. T. Szuszkiewicz

skowców dolnotriasowych i górnokredowych - z czytelnymi strukturami sedymentacyjnymi różnych środowisk: lądowego i morskiego.

Łącznie w obszarze występuje ponad 120 różnego rodzaju wyrobisk pozostałych po wydobyciu surowców mineralnych i

Odsłonięcie zboczowe
piaskowców rowu Wlenia
(przełom Lipki)
fol. T. Szuszkiewicz

skalnych - zwykle na lokalne potrzeby. Liczne są ślady średniowiecznego górnictwa złota, pozyskiwanego w rejonie Radomic i Kleczy (były tu najbogatsze złoża pierwotne tego kruszcu w Polsce, eksploatowane jeszcze w okresie międzywojennym przez Niemców) oraz Pilchowic, Przeździecy i Płakowic. W skali gospodarczej prowadzono wydobycie piaskowca, wapienia krystalicznego, bazaltu oraz kruszywa naturalnego. Do niedawna czynny był jeszcze kamieniołom bazaltu pod Wojciechowem, na obrzeżach otuliny Parku.

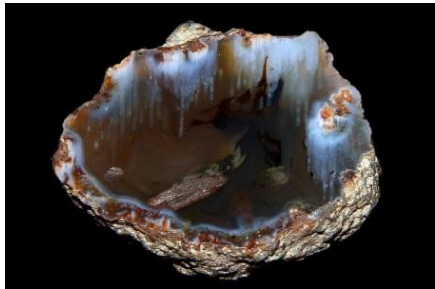
Złożona historia geologiczna obszaru przyczyniła się także do wykrystalizowania w obrębie miejscowych skał szeregu interesujących minerałów, takich jak chalcedon, jaspis, szafir, oliwin, chryzopraz, cyrkon, andaluzyt, granat, ametyst, malachit czy turmalin. Współcześnie najbardziej poszukiwane są agaty.

Agat – półszlachetny minerał, odmiana chalcedonu złożona z naprzemianległych, wielobarwnych warstw. Kryształuje w geodach, owalnych na ogół pustkach skalnych o średnicy od kilku milimetrów do parunastu metrów. Wystąpienia w Sudetach Zachodnich znane są od wieków - już we wczesnym średniowieczu minerałów tych poszukiwali Walonowie. Unikalne kompozycje barw i struktur powodują, że miejscowe agaty mają wyjątkową wartość estetyczną, docenianą w świecie. Na obszarze Parku były agatowe pojawiają się głównie w obrębie trachybazaltów. W agatach z Góry Folwarcznej dominuje czerwień, wzbogacona efektownymi żółtymi lamelkami. Żyłowy charakter mineralizacji spowodował wytworzenie się tu unikal-

nych wstęg agatowych – o szerokości do kilkunastu cm. W odsłonięciu we Wleniu chalcedonowi często towarzyszy baryt, kalcyt czy kwarc. Niektóre migdały wypełniają ponadto agaty o różnokolorowych strukturach, złożonych z cienkich, splecionych warstewek.

Na zróżnicowanie pokrywy glebowej terenów Parku i otuliny wpływa budowa geologiczna podłoża, konfiguracja terenu, warunki klimatyczne oraz działalność człowieka. W obszarach rolniczych przeważają gleby brunatne właściwe i kwaśne. Lokalnie znaczny udział mają także gleby płowe. Ponadto w dolinach rzecznych występują mady. Niewielkie przestrzenie zajmują gleby organiczne i glejowe. Gleby wykazują odczyn kwaśny i słabo kwaśny, a Ich wartość użytkowa rośnie na ogół z południa na północ.

Różne odmiany agatów
fol. arch. Wikimedia Commons

W obrębie gruntów ornych dominują kompleksy przydatności rolniczej zbożowy górski, pszenno-górski i pszenno-dobry. Wśród użytków zielonych największy udział mają użytki zielone średnie, znacznie mniejszy - słabe. Użytki zielone bardzo dobre występują w śladowych ilościach.

Rzeźba terenu, krajobraz

Dolina Bobru stanowi oś krajobrazową obszaru Parku i otuliny, skupiającą tereny o najbogatszej rzeźbie i ciekawym pejzażu kulturowym. W swoim biegu pomiędzy Jelenią Górą a Lwówkiem Śląskim ociera się o szereg jednostek morfologicznych wchodzących w skład głównych mezoregionów Sudetów Zachodnich i Pogórza Zachodniosudeckiego. W obrębie Kotliny Jeleniogórskiej jest to Obniżenie Jeleniej Góry, Wysoczyzna Rybnicka i Obniżenie Starej Kamienicy. Dalej lewobrzeżną część zlewni zajmują kolejne mikroregiony Pogórza Izer-skiego: Wzniesienia Radoniowskie, Wzgórza Radomickie, Wzniesienia Gradowskie i Niecka Lwówecka. Prawa strona zlewni obejmuje fragment Grzbietu Zachodniego Gór Kaczaw-skich, następnie Obniżenie Wlenia, Wysoczyznę

Dolina Bobru z drogi Pilchowice - Maciejowiec
fol. T. Szuszkiewicz

Ostrzycy i Wzniesienia Płakowickie, wchodzące już w skład Pogórza Kaczawskiego.

Wysokości bezwzględne maleją generalnie z południa na północ. Najwyższe wzgórza w południowej części obszaru przekraczają 500 m n.p.m. (G. Wapienna, 507 m), natomiast w północnej - nie sięgają 300 m n.p.m. (Winna Góra, 270 m).

Najniżej leży terasa zalewowa Bobru pod Lwówkiem Śląskim (ok. 205 m n.p.m.). Bezpośrednie przewyższenia ponad dnem doliny sięgają w południowej części obszaru nawet 180 m (G. Czyżyk, 425 m n.p.m.).

Góra Czyżyk nad Jez. Pilchowickim
fot. W. Zawadzki

Mimo przebiegu na styku kilku regionów geograficznych, dolina Bobru nie stanowi tu wyraźnej granicy krajobrazowej – zarówno lewo- jak i prawobrzeżna część zlewni to tereny o zbliżonej budowie geologicznej i podobnych rysach ukształtowania terenu. Przez większość swojego biegu dolina główna rozcina w poprzek kolejne, mniej więcej równoleżnikowe ciągi wzniesień o orientacji niemal zgodnej ze zróżnicowaniem litologicznym. Rozdzielają je doliny bocznych dopływów Bobru. Niekiedy ich ujściowe odcinki znacząco ożywiają rzeźbę terenów przyległych, przybierając postać głęboko wciętych, skalistych jarów

Dolina Maciejowickiego Potoku
(tzw. Dziki Wąwóz)
fot. T. Szuszkiewicz

Mapa hipsometryczna Parku Krajobrazowego Doliny Bobru
(wyk. Urszula Krajewska)

o zmiennym profilu podłużnym. Znakomitymi przykładami są tu dolne fragmenty dolin Kamienicy, Maciejowickiego Potoku (tzw. Dziki Wąwóz), Lipki czy krótkich cieków uchodzących do Jez. Wrzeszczyńskiego (np. Wądół).

Wśród wzniesień dominują obłe, wydłużone grzbiety oraz kopulaste lub tarczowe pagóry - niekiedy o charakterze twar-dzielców. W ich ukształtowaniu zwracają uwagę dość obszerne spłaszczenia wierzchowinowe (o nachyleniu do 10°) i stokowe. Znaczne zestromienie (powyżej 30°) cechuje zwykle niższe partie stoków – najczęściej prostych i stosunkowo krótkich. Odmienny charakter mają urwiste krawędzie pochodzenia tektonicznego, zaznaczające się w rejonie Strzyżowca i Czernicy.

Widok z Góry Kaczmarka
fol. K. Kubiak

Ścisłe związki między budową geologiczną podłoża a ukształtowaniem terenu widoczne są zwłaszcza w północnej części obszaru, gdzie w sposób modelowy rozwinęły się jedne z najciekawszych form rzeźby strukturalnej – tzw. kuesty.

Kuesty (progi strukturalne) – są to grzbiety o asymetrycznych stokach, z których jeden jest krótszy i bardziej stromy (czoło progu), natomiast nachylenie drugiego (tzw. zaproże) naśladuje łagodny, jednokierunkowy upad warstw skalnych podłoża o budowie monoklinalnej. Powstanie progów uwarunkowane jest różną odpornością na erozję zalegających naprzemiennie warstw skalnych.

Serie kuest w rejonie Lwówka Śląskiego założone są w skałach osadowych niecki północnosudeckiej, zapadających nieznacznie w kierunku osi depresji. Szybsze tempo niszczenia

Punkt widokowy na Lwóweckich Skałach
(w oddali czoło kuesty)
fol. T. Szuszkiewicz

Lwóweckie Skały – czoło kuesty w prze-
łomie Srebrnej
fol. T. Szuszkiewicz

mało odpornych warstw łupków ilastych, margli czy niektórych odmian piaskowców zaowocowało powstaniem szerokich, asymetrycznych obniżzeń, urywających się kolejnymi progami zbudowanymi z odporniejszych wapieni lub piaskowców. Strome czoła progów mają w przybliżeniu prostoliniowy bieg, obejmują zarówno odcinki zwartych krawędzi skalnych, jak i pojedyncze skałki. U ich podnóży tworzą się skalne rumowiska. Progi są często rozczłonkowane, co jest pochodną oddziaływania ruchów tektonicznych i procesów erozji rzecznej.

O wyjątkowości lokalnej rzeźby krawędziowej świadczy fakt, że kuesty rozwinęły się prawie na wszystkich zalegających tu warstwach osadowych – od górnego permu po górną kredę. Estetyczny walor krajobrazu uwypuklają niewielkie odległości między progami, umożliwiające równoczesną obserwację kilku kuest z jednego punktu. Najbardziej wyrazistą, zwartą krawędź o wysokości do 70-80 m budują piaskowce kwarcowe cenomanu (górną kredę). W obrębie czoła tej kuesty, na obrzeżach Lwówka Śląskiego, rozwinęła się efektowna formacja Lwóweckich Skał, złożona z szeregu ambon i baszt skalnych o wysokości do 20 m (więcej o obiekcie w rozdz. „*Formy ochrony przyrody*”). Jej kontynuację

stanowią Panińskie Skały, ciągnące się po zachodniej stronie przełomu Srebrnej – już poza granicą otuliny Parku.

Różnice w odporności skał warunkują ponadto specyficzne zjawisko inwersji (odwrócenia) rzeźby, dobrze wyeksponowane w obrębie tektonicznego rowu Wlenia. W osi dawnego zapadliska wznosi się dziś Góra Gniazdo zbudowana z piaskowców górnej kredy, które pierwotnie wyścielały najniższą jego część. Z powodu mniejszej odporności na wietrzenie i erozję skały otoczenia ulegały szybszemu niszczeniu,

wyzolowując obecne wzniesienie. Jeszcze efektowniejszym przykładem tego zjawiska jest charakterystyczny ostaniec strukturalny Stromca, wyrastający tuż za granicą Parkowej otuliny. Stanowi on lokalną dominantę krajobrazową – widoczną z wielu miejsc obszaru.

Panińskie Skały
fot. A. Łętkowska

Stromiec z otuliny Parku
fot. T. Szuszkiewicz

Dwa Rowy Wlenia...? – na mapach oraz w opisach krajoznawczych regionu pojawia się często nazwa Rów Wlenia (pisana raz z dużej, raz z małej litery), nie zawsze poprawnie stosowana. Powodem są dwa odmienne konteksty, w jakich występuje. Z jednej strony chodzi tu o nazwę fizjograficzną Rowu Wlenia - mikroregionu pomiędzy dolinami Bobru i Kaczawy, z wyraźnym równoleżnikowym obniżeniem terenowym ciągnącym się od okolic Bełczyny przez Rząśnik po Lubiechową na wschodzie. Z drugiej – o jednostkę geologiczną rowu Wlenia, tektonicznego zapadliska ograniczonego uskokiemi, o orientacji NW-SE, które przebiega od okolic Pławnej po Jeżów Sudecki. W wy-

niku inwersji rzeźby zapadlisko tworzy dziś w morfologii terenu przeważnie formę wypukłą – co dodatkowo pogłębia zamęt w nazewnictwie. W usunięciu niejasności może pomóc konsekwentne stosowanie zamienniej nazwy fizjograficznej - Obniżenie Wlenia, która bardziej jednoznacznie odróżnia mikroregion od pobliskiego rowu tektonicznego.

Do szczególnych walorów geomorfologicznych obszaru należy wyjątkowo urozmaicony przebieg doliny Bobru, z naprzemiennie występującymi odcinkami przełomowymi oraz rozszerzeniami o łagodniejszej rzeźbie. W miejscach dogodnych przewężzeń wybudowano kamienne zapory i progi, spiętrzające wody rzeczne w malownicze jeziora o wydłużonych kształtach. Tuż za Wzgórzem Krzywoustego w Jeleniej Górze

Koryto Bobru w Borowym Jarze
fol. T. Szuszkiewicz

rzeka wpływa w głęboki i wąski Borowy Jar, którego urwiste zbocza pokrywają liczne okazałe skałki i rumowiska. Koryto zasłane jest wielkimi głazami, dość rzadko spotykanymi w takim nagromadzeniu w obrębie innych sudeckich rzek. Ich bryły urozmaicają niekiedy charakterystyczne kociołki eworsyjne – tzw. marmity.

Kociołki eworsyjne (marmity) – erozyjne wgłębienia, rozwijające się na skutek wirowego ruchu wody z udziałem rumoszu skalnego. Mogą osiągać nawet kilka metrów głębokości. Efektowne przykłady marmitów znajdują się w blokach ortognejsów, wyciągniętych z dna rzeki w trakcie budowy jazu na Jeziorze Modrym, a następnie wmurowanych w prawe zbocze doliny (powyżej spiętrzenia).

Interesujący jest nagły zakręt doliny w miejscu nazywanym Koniec Świata - wymuszony przez twarzielcowy cypel skalny Zamczyska, które w zdecydowany sposób zamyka perspekty-

wę wizualną wcześniejszego odcinka jaru. Dalej wąskie dno dolinne wypełniają wody zaporowego Jeziora Modrego. Niewiele szerszy jest Przełom Wrzeszczyński, zaczynający się za Siedlęcim. Tu także w tafli wód jeziornych przeglądają się strome, zalesione zbocza, obfitujące w wychodnie skalnego podłoża. Kręty, miejscami łamany przebieg kolejnego przełomu - zalanego wodami Jez. Pilchowskiego - silnie nawiązuje do kierunków spękań oraz linii uskoku tektonicznych. Efektowne jest tu zwłaszcza wybitne przewężenie doliny pomiędzy Górą Stanek, której wschodnie zbocze obrywa się w stronę lustra wody 50-metrowymi basztami skalnymi - a urwiskiem Wysokich Skał, częściowo sztucznie podciętych podczas budowy zbiornika oraz eksploatacji surowca skalnego. Wszystkie trzy przełomy w górnym odcinku doliny są typu epigenetycznego.

Marmity wmurowane w zbocze doliny koło jazu na Jez. Modrym
fol. T. Szuszkiewicz

Siedlęcim – w tle Przełom Wrzeszczyński
fol. T. Szuszkiewicz

Przełom epigenetyczny – powstaje, gdy sieć rzeczna rozwija się na powierzchni zbudowanej z mało odpornych osadów, pod którymi zagrzebane są starsze, twarde i odporne wyniesienia terenu. Erodując w osadach, rzeka dociera do bardziej odpornych skał podłoża i także zaczyna je rozcinać. Jednocześnie jej dopływy wyprzątają (przy udziale denudacji) całą pokrywę młodszych osadów, odsłaniając dawną rzeźbę. W efekcie rzeka przeciska się z trudem przez odpreparowaną przeszkodę terenową, mimo bliskiego sąsiedztwa dogodnych, szerokich obniżień.

Ciekawym przykładem jest tu Borowy Jar, którego powstanie związane jest z okresem wytapiania się lądolodu skandynawskiego. Martwy lód oraz zwały osadów lodowcowych

Przełom Bobru między Górą Stanek a Wysokimi Skalami
fot. J. Gajowiak

Bóbr pod Wleniem
fot. arch. DZPK

Bóbr pod Dębowym Gajem
fot. W. Kuśmider

zatarasowały wtedy pierwotną dolinę pra-Bobru na linii Jeżów Sudecki – Siedlęcín – Strzyżowiec, zmuszając rzekę do wyźłobienia obok nowej doliny. Niewykluczone, że wykorzystwała ona przy tym sieć starszych obniżeń. Inna koncepcja zakłada kluczową rolę działalności wód subglacjalnych (płynących pod lodem) w wyerodowaniu przełomowego odcinka.

Z kolei w rejonie Wlenia, na odcinku od Nielesta po Marczów, mamy do czynienia z nieco obszerniejszymi przełomami strukturalnymi – uwarunkowanymi przede wszystkim odpornością tworzących je skał. Tuż za kotlinowatym rozszerzeniem w okolicach Soboty i Dębowego Gaju (związanym z większą podatnością podłoża na erozję) rozpoczyna się ostatni odcinek przełomowy, założony w piaskowcach i sięgający rogatka Lwówka Śląskiego.

Wcześniej odchodzi w kierunku pn.-zach. szerokie obniżenie, ciągnące się aż po Nowogrodziec. Wyznacza ono jeden z dawnych, przed-

plejstocenijskich przebiegów doliny pra-Bobru, co potwierdzają płaty żwirów rzecznych zalegające bezpośrednio na piaskowcach podłoża. Osady preglacjalne o zbliżonym pochodzeniu odnaleziono również w obniżeniu biegnącym na wschód od Soboty. Obfity udział gnejsów izerskich i granitu karkonoskiego w składzie żwirów zasugerował kolejny wariant przebiegu dawnej doliny – sądzi się, że w pewnym momencie geologicznej historii pra-Bóbr odbijał tu na wschód, po czym łączył się z Kaczawą, tworząc z nią jeden wspólny system rzeczny.

Z form polodowcowych w pn.-wsch. części obszaru występują zdenudowane płaty wysoczyzny morenowej falistej oraz wzgórze czołowomorenowe. W niewielkich ilościach pojawiają się głązy narzutowe, znaczące pionowy zasięg lądolodu. Ponadto spotykane są formy fluwioglacjalne w postaci pokryw piaszczysto-żwirowych - w tym zawieszane wysoko na zboczach dolinnych terasy kemowe, zachowane najlepiej w rejonie Pilchowic. W okresie ostatniego zlodowacenia (nie sięgnęło już tych terenów) osadziły się jeszcze eoliczne pokrywy pyłowe, związane z klimatem peryglacjalnym. W tych warunkach zachodziły także procesy wietrzeniowe, formujące przy udziale ruchów masowych rozległe rumowiska skalne na wierzchołkach i stokach górskich – przykładem tzw. Izerskie Gołoborze na Górze Gniazdo.

Z epoki plejstocenu pochodzą ponadto terasy nadzalewowe, zachowane

Bóbr w Borowym Jarze
fot. arch. DZPK

Bóbr w Przełomie Wrzeszczyńskim
fot. arch. DZPK

fragmentarycznie w dolinach Bobru oraz niektórych jego dopływów - o zmiennych wysokościach, rosnących na ogół w dół rzeki. Współczesne dno doliny Bobru stanowi płaska holocenijska terasa zalewowa, wznosząca się ok. 2-6 m ponad średni poziom wody w korycie.

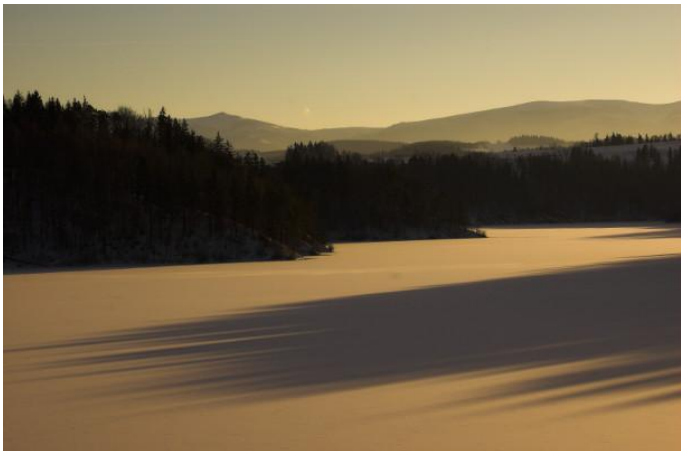

Wleń spod Góry Zamkowej
fot. arch. DZPK

Formy antropogeniczne spotykane na tym obszarze to głównie nasypy kolejowe i drogowe, wały przeciwpowodziowe, groble stawów oraz różnego rodzaju hałdy i wyrobiska.

Rejon Parku i otuliny posiada wybitne walory krajobrazowe, uwarunkowane urozmaiconą rzeźbą, bliskością wyższych pasm górskich czy mozaikowatym pokryciem terenu, stanowiącym integralny element miejscowego pejzażu kulturowego. Łańcuchowe wsie z szachulcową zabudową, wieżami kościołów, kapliczkami i krzyżami czy alejami wzdłuż krętych dróg, doskonale wtapiają się w lokalną topografię. Dawne zespoły pałacowo-parkowe

Rejon Parku i otuliny posiada wybitne walory krajobrazowe, uwarunkowane urozmaiconą rzeźbą, bliskością wyższych pasm górskich

Jeziro Pilchowickie
fot. arch. DZPK

przechodzą niekiedy płynnie w naturalne ostępy leśne pełne pomnikowych drzew i skałek.

Walory najwyższej rangi charakteryzują przełomowe odcinki dolin, obfitujące zarówno w kameralne wnętrza widokowe, jak i szersze panoramy dostępne z wierzchołków skał czy odlesionych fragmentów zboczy. Swoisty rys nadają krajobrazowi harmonijnie wkomponowane w otoczenie jeziora zaporowe z kamiennymi budowlami hydrotechnicznymi – imponuje zwłaszcza potężny, granitowy łuk Zapory Pilchowickiej zamykający niezwyklej urody akwen wodny.

Wyjątkowo przestrzenne panoramy rozciągają się z widokowych łąk i muraw pokrywających stoki oraz grzbiety lokalnych kulminacji terenowych w rejonie Strzyżowca, Pokrzywnika, Radomic, czy Tarczyna. Podobne pejzaże towarzyszą długim odcinkom dróg jezdnych i polnych ścieżek przecinających obszar. Zwłaszcza na południu otwierają się z nich dalekie widoki na Karkonosze, Góry Izerskie, Kaczawskie, Rudawy Janowickie czy Kotlinę Jeleniogórską. Blżej widać się zwykle głębokie obniżenia dolinne pokryte mozaiką leśno-polno-łąkową, z rozrzuconymi z rzadka urokliwymi osadami.

Zapora na Jez. Pilchowickim
fot. arch. DZPK

Obrzeża Radomic
fot. T. Szuszkiewicz

Klimat

Klimat obszaru Parku i otuliny należy wg klasyfikacji Schmücka do sudeckiego regionu przedgórskiego. Zaznacza się tu szereg cech typowych dla klimatu górskiego, z uwzględnieniem modyfikującego wpływu wilgotnych mas powietrza oceanicznego. Ze względu na zróżnicowane ukształtowanie terenu, wyraźny jest spadek temperatury wraz ze wzrostem wysokości terenu oraz lokalne zróżnicowanie klimatu obniżeń dolinnych, zboczy i grzbietów. Notuje się stosunkowo wysokie opady. Przeważają wiatry lokalne – feny oraz górskie i dolinne. Okres wegetacyjny trwa przeciętnie 201 dni.

Średnia roczna temperatura powietrza wynosi $7,0^{\circ}\text{C}$. Najzimniejszym miesiącem jest styczeń ($-2,0^{\circ}\text{C}$), a najcieplejszym – lipiec ($15,6^{\circ}\text{C}$). Topoklimat dolin i zboczy silnie różnicuje zjawisko inwersji termicznej, związane najczęściej z dnem doliny Bobru - szczególnie powyżej odcinków przełomowych. Jest to obszar częstego występowania mgieł typu radiacyjnego.

W przebiegu rocznym dominują opady letnie (VI-VIII), stanowiące ok. 35-40 % rocznej sumy opadów. Najmniejsze opady są w miesiącach XII-II (20% rocznej sumy). Najwyższe

Borowy Jar z Urwistej
fol. A. Łętkowska

roczne sumy opadów zarejestrowano na stokach Wzniesień Gradowskich (ponad 1000 mm). Najniższe nie sięgały 500 mm. Maksymalne miesięczne opadów miały miejsce w Pławnej (421 mm, lipiec 1981) oraz w Pilchowicach (318 mm, lipiec 1977). Natomiast najwyższą dobową sumę opadów odnotowano 19 lipca 1981r. we Wleniu (109,6 mm).

Na terenie Parku i otuliny pokrywa śnieżna zalega średnio 50-60 dni w roku, najdłużej na wododziałach - ok. 75 dni. Ze względu na stosunkowo niewielką miąższość (do 40 cm w Jeleniej Górze) oraz częsty ubytek wskutek aktywności fenów jej wpływ na zagrożenie powodziowe w dolinie Bobru jest raczej niewielki.

Jez. Modre zimą
fot. K. Kubiak

Wody powierzchniowe

Obszar Parku i otuliny leży prawie w całości w zlewni Bobru, jedynie jego północno-wschodnie krańce obejmują niewielki fragment dorzecza Kaczawy. Obydwie rzeki należą do dorzecza Odry w zlewisku Morza Bałtyckiego. Oś hydrograficzną obszaru stanowi Bóbr, płynący tu na odcinku blisko 40 km, ze średnim spadkiem 3,1‰. Jest to najdłuższy lewobrzeżny dopływ Odry (dł. 272 km), mający źródła we wschodnich Karkonoszach, na wysokości ok. 600 m n.p.m. – koło miejscowości Zacler (w Czechach).

Bóbr w Nieleście
fot. T. Szuszkiewicz

Ujście znajduje się pod Krosnem Odrzańskim, na wys. ok. 40 m n.p.m.

W granicach Parku rzekę można podzielić na dwa główne odcinki o odmiennej specyfice. W górnym, o długości 13 km, jej bieg spowalniają liczne budowle piętrzące. Bóbr przepływa tu przez ciąg wydłużonych jezior zaporowych, związanych z trzema kolejnymi przełomami rzecznyymi. Dolny odcinek - poniżej Zapory Pilchowickiej (dł. 25 km) - cechuje początkowo nieregularny i kręty bieg, a także częste zmiany spadku podłużnego oraz szerokości i głębokości koryta. W okolicach Wlenia rzeka pokonuje kolejny wąski przełom. Za Marczowem w rozszerzeniu doliny pojawiają się liczne młaki i starorzecza. Ostatni fragment przełomowy rozpoczyna się przed Lwówkiem Śląskim.

Osinka uchodząca do Jeziora Wrzeszczyńskiego
fot. A. Łętkowska

Dolina Kamienicy
fot. T. Szuszkiewicz

Bóbr przyjmuje po drodze szereg niedługich dopływów, najznaczniejsze to Kamienica, Lipka (inaczej Chrośnicki Potok), Sobótka, Jamna oraz Srebrna. Pozostałe potoki obszaru są krótkie i cechują je dość duże spadki - największe (niemal 60 % - średnia od źródeł do ujścia) mają lewe dopływy Bobru uchodzące do Jez. Wrzeszczyńskiego: Ochotnica i Piekiełnik. Szczególny charakter ma jeden z prawych dopły-

wów - nieduży strumień Szumiąca, który odwadnia szerokie obniżenie Bramy Jeżowskiej (między Jeżowem Sudeckim a Siedlęcinem), naśladujące przebieg dawnej doliny Bobru.

Rzekę główną oraz niektóre jej dopływy charakteryzuje duża zmienność stanów wód i wielkości przepływów.

Maksymalne amplitudy wahań średnich stanów wody na Bobrze przekraczają 3-4 m (Jelenia Góra, Pilchowice), a na Kamienicy - 2,5 m (Barcinek). W przeciwieństwie do górnego odcinka Bobru, gdzie warunki hydrologiczne w znacznym stopniu kształtuje gospodarka wodna na zbiornikach zaporowych, dość skąpa zabudowa hydrotechniczna poniżej Pilchowic nie zaburza istotnie naturalnego charakteru jego przepływów. Wszystkie ciekły obszaru cechuje śnieżno-deszczowy ustrój zasilania, z najwyższymi stanami i przepływami wód notowanymi wiosną (roztopy) oraz latem (deszcze letnie), a najniższymi – jesienią. Niżówki, związane z okresami długotrwałej suszy, występują także późnym latem i zimą. Wezbrania mają często gwałtowny przebieg i wiążą się przeważnie z letnimi opadami nawalnymi. Największe z nich – powodziowe - przychodzą jednak bardzo nieregularnie.

Seria katastrofalnych powodzi pod koniec XIX w. (z największą w 1897 r.) wymusiła na władzach pruskich podjęcie decyzji o kompleksowej regulacji stosunków wodnych w dolinie Bobru. Głównym jej elementem miała być budowa Zapory Pilchowickiej, ukończona w 1912 r. Była to wtedy druga największa zaporę wodną w Europie. W skali Polski jest obecnie drugą, co do wysokości (62 m) oraz największą wśród łukowych i kamiennych budowli tego typu. Długość jej korony wynosi 270 m, a szerokość u podstawy – 50 m. Utworzony zbiornik retencyjny jest największy w Sudetach Za-

Jez. Modre po zrzućeniu wody
fot. T. Szuszkiewicz

Jez. Wrzeszczyńskie
fot. arch. DZPK

Jez. Pilchowickie z okolic stacji kolejowej
fol. A. Letkowska

jazów. W kilku miejscach obszaru występują ponadto niewielkie kompleksy stawów hodowlanych.

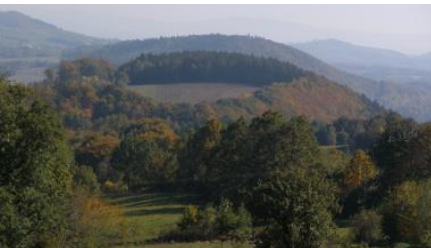
Lasy, siedliska nieleśne

Dla obszaru Parku i otuliny charakterystyczna jest różnorodna mozaika ekosystemów leśnych i nieleśnych, a także przeplatających się siedlisk nizinnych, wyżynnych i górskich – często zachowanych w stanie zbliżonym do naturalnego. Jest to

niewątpliwie jeden z najistotniejszych wyróżników tych terenów, świadczący o ich wysokiej wartości przyrodniczej.

Lasy pokrywają znaczne powierzchnie Parku i otuliny, choć występują przeważnie w formie rozproszonych, niezbyt obszernych kompleksów o silnie rozczłonkowanych granicach. W

dużej części są to dawne zalesienia przeciwerozyjne, wprowadzane na stokach od XIX w. lub samosiewy na gruntach porolnych wycofanych z produkcji. W składzie gatunkowym drzewostanów dominuje świerk, budujący nierzadko lite monokul-

Mozaika leśno-rolna Parku
fol. T. Szuszkiewicz

tury (podobnie jak sztucznie wprowadzana sosna). Drugim w kolejności gatunkiem lasotwórczym jest dąb, na dalszych miejscach znajduje się brzoza, sosna i buk. Duży udział pionierskiej brzozy odzwierciedla z jednej strony skalę procesów sukcesyjnych na porzuconych gruntach rolnych, z drugiej – łatwość opanowywania przez ten gatunek sztucznych upraw leśnych i młodników. Nadmierna przewaga gatunków iglastych (produkujących dużą masę drewna) wynika z intensywności dawnej gospodarki leśnej, nastawionej na szybki zysk i lekceważącej długofalowe konsekwencje takiej hodowli: obniżenie kondycji zdrowotnej drzewostanów, degenerację runa, pogorszenie warunków siedliskowych czy zubożenie fauny. Obecnie zbiorowiska zastępcze ze świerkiem lub sosną – zwykle mało odporne, narażone na gradacje szkodników, pożary czy wiatrolomy – zajmują powszechnie potencjalne siedliska grądów, dąbrów i buczyn. Tym cenniejsze są zachowane jeszcze dość licznie w obrębie Parku i otuliny fragmenty zbiorowisk leśnych o cechach naturalnych.

Z interesujących płatów zbiorowisk iglastych zwraca uwagę **subatlantycki bór sosnowy świeży** *Leucobryo-Pinetum* na górze Gniazdo koło Wlenia – z luźnym drzewostanem budowanym przez sosnę zwyczajną *Pinus sylvestris* o specyficznym, karłowatym pokroju. Najszerzej rozprzestrzenione są jednak w obszarze płaty **grądu środkowoeuropejskiego** *Galio sylvatici-Carpinetum*, zajmujące łącznie kilkaset ha powierzchni. Przybierają zwykle postać lasu dębowo-grabowego z dominacją dębu szypułkowego *Quercus robur* i grabu *Carpinus betulus* oraz częstą domieszką innych drzew, jak lipa drobnolistna *Tilia cordata*, klon zwyczajny *Acer platanoides*, jawor *Acer pseudoplatanus*, świerk pospolity *Picea abies* czy

Płat grądów na stromym zbocz doliny Bobru
(przedmieścia Wlenia)
fot. T. Szuszkiewicz

buk *Fagus sylvatica* (obficie występujący zwłaszcza w podgórskiej postaci zespołu). W bogatym, wielobarwnym runie występuje szereg typowych gatunków łąkowych, jak zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, groszek wiosenny *Lathyrus vernus*, gwiazdnica wielkokwiatowa *Stellaria holostea*, gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*, kokoryczka wielkokwiatowa *Polygonatum multiflorum*, fiołek leśny *Viola reichenbachiana*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, przytulia wonna *Galium odoratum* czy bluszcz pospolity *Hedera helix*. W miejscach bardziej zacienionych, o większej wilgotności, spotyka się także lilie złotogłów *Lilium martagon*, parzydło leśne *Aruncus sylvestris* i czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*. Szczególnie dobrze wykształcone, zbliżone do naturalnych płyty zespołu zachowały się w centralnej części obszaru – w rejonie Wlenia i rezerwatu „Góra Zamkowa”, między Nielestem a Pilchowicami oraz w otoczeniu Zbiornika Pilchowickiego. Duże powierzchnie zajmują lasy łąkowe w okolicach Marczowa i Bystrzycy. Zbiorowisko to występuje zwykle w kompleksach z buczynami, kwaśnymi dąbrowami i lasami klonowo-lipowymi.

Lasy klonowo-lipowe rezerwatu „Góra Zamkowa”
 fot. K. Kubiak

Do największych walorów przyrodniczych obszaru należy występowanie zbiorowisk leśnych ze związku *Tilio platyphyllis-Acerion pseudoplatani*, reprezentujących priorytetowe siedlisko Natura 2000 - jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stromych stokach i zboczach. Przeważnie są to dobrze zachowane, niewielkie płyty **zboczowych lasów klonowo-lipowych *Aceri platanoidis-***

Tilietum platyphylli, które na terenie Polski występują wyłącznie w regionie sudeckim (tereny Parku i otuliny stanowią jedno z trzech głównych centrów występowania tego specyficznego podtypu siedliska). Porastają silnie nachylone stoki, pokryte na

ogół skalnym rumoszem – zwłaszcza w rejonie rezerwatu „Góra Zamkowa”, na brzegach Jez. Pilchowickiego oraz w wielu innych fragmentach zboczy dolinnych. Drzewostan budują głównie lipa szerokolistna *Tilia platyphyllos*, drobnolistna *T. cordata* i jawor *Acer pseudoplatanus*. W runie pojawiają się rzadkie i chronione gatunki roślin - paprotnik kolczysty *Polystichum aculeatum*, ułudka leśna *Omphalodes scorpioides*, lilia złotogłów *Lilium martagon* czy konwalia majowa *Convallaria majalis*. Zespół ten pełni ważną rolę przeciwoerozyjną, znakomicie utrwalając urwiste, niestabilne stoki. Niekiedy wyróżnia się tu jeszcze odrębne zbiorowisko - jaworzynę z parzydłem leśnym *Acer pseudoplatanus*-*Aruncus sylvestris* o zbliżonej charakterystyce siedliskowej. Wykształca się ona na glebach mniej kamienistych, z większą zawartością humusu. Cechuje ją m.in. mniejszy udział lip w drzewostanie.

Szeroko rozpowszechnione na stromych stokach obszaru są także **podgórskie kwaśne dąbrowy** *Luzulo luzuloidis-Quercetum petraeae*, zajmujące siedliska ubogie i zakwaszone (łączna powierzchnia ok. 300 ha). Luźny drzewostan zdominowany jest przez dąb bezszypułkowy *Quercus petraea* z udziałem buka *Fagus sylvatica* i świerka *Picea abies*. Trawiasto-zielne runo buduje głównie kosmatka gajowa *Luzula luzuloides* oraz borówka czarna *Vaccinium myrtillus* i trzcinnik leśny *Calamagrostis arundinacea*. Niekiedy łąnowo pojawia się konwalia majowa *Convallaria majalis*. Płaty zespołu występują przede wszystkim w pn. części Parku i otuliny, zazwyczaj w mozaice z monokulturami świerkowymi, kwaśnymi buczynami lub grądami.

Podobne siedliska zajmują **kwaśne buczyny górskie** *Luzulo luzuloidis-Fagetum* – ubogie florystycznie, zwarte lasy bukowe z domieszką świerka (niekiedy także jaworu i innych gatunków). W

Buczyny między Płoszczynką a Czernicą
 fot. T. Szuszkiewicz

luźnym, trawiasto-mszystym runie wyróżniają się zwłaszcza gatunki górskie: kosmatka gajowa *Luzula luzuloides*, starzec jajowaty *Senecio ovatus* i przenet purpurowy *Prenanthes purpurea* oraz acydofilne: śmiałek pogięty *Deschampsia flexuosa*, borówka czarna *Vaccinium myrtillus* czy szereg mchów. Niewielkie płaty tego zespołu rozproszone są w wielu miejscach Parku i otuliny, zwykle w kompleksach z grądami lub drzewostanami szpilkowymi. Najlepiej zachowane fragmenty kwaśnych buczyn występują m.in. w rezerwacie „Góra Zamkowa” oraz na zboczach Góry Wapiennej, stanowiącej także główne miejsce występowania **żyznej buczyny sudeckiej** *Dentario enneaphylli-Fagetum*. Zespół ten preferuje siedliska żyzne,

Starodrzew bukowy w Dzikim Wąwozie
 fot. T. Szuszkiewicz

bogate w węglan wapnia. Charakteryzuje się bujnym, wielogatunkowym runem z udziałem m.in. żywca dziewięciolistnego *Dentaria enneaphyllos*, szczyru trwałego *Mercurialis perennis*, konwalijki dwulistnej *Maianthemum bifolium*, kostrzewy leśnej *Festuca altissima* czy szeregu innych gatunków, wymienionych wyżej przy opisie grądów. W jednym z płatów występuje

bardzo rzadki w obszarze gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*. W drzewostanie dominuje buk, z niewielkim udziałem grabu, jaworu czy świerka. Miejscowe płaty żyznych buczyn są doskonale zachowane, choć zajmują bardzo niewielką powierzchnię (łącznie kilkadziesiąt ha). Występują zwykle w mozaice z grądami oraz kwaśnymi buczynami. Poza Górą Wapienną odnotowano jedynie kilka oderwanych płatów zbiorowiska w centralnej części obszaru.

Wzdłuż Bobru oraz w dolinach mniejszych potoków ciągną się fragmentarycznie zachowane pasy lasów łęgowych, reprezentujących priorytetowe siedlisko Natura 2000 - łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe. Przeważa dobrze wykształcony zespół **łęgu wierzbowego** *Salicetum albo-fragilis*, z dominującą wierzbą białą *Salix alba* oraz towarzyszącą wierzbą kruchą *Salix fragilis* i lokalnie olszą czarną *Alnus glutinosa*. Ziołoroślowe runo tworzy tu m.in. pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica* i tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris*. Z łągiem wierzbowym współwystępuje często **podgórski łąg jesionowy** *Cari-ci remotae-Fraxinetum* - z panującym jesionem wyniosłym *Fraxinus excelsior* oraz domieszką olszy czarnej *Alnus glutinosa*, szarej *A. incana* i jawora *Acer pseudoplatanus*. W bujnym runie oprócz pokrzywy pojawia się m.in. świerząbek orzęsiony *Chaerophyllum hirsutum*, niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere*, ziarnopłon wiosenny *Ficaria verna* czy śledziennica skrzętolistna *Chrysosplenium alternifolium*. Zdecydowanie najrzadziej spotykanym zbiorowiskiem łęgowym są **nadrzeczne olszyny górskie** *Alnetum incanae*, występujące w pd. części obszaru. Mają postać zwartych, niewysokich lasów olszy szarej *Alnus incana* z rzadkim udziałem świerka *Picea abies*, jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior* lub jawora *Acer pseudoplatanus*. Gęste, bogate florystycznie runo ma charakter ziołoroślowy.

Pozostałości łągów wzdłuż Bobru
fot. T. Szuszkiewicz

Geobotaniczną mozaikę uzupełnia szereg zbiorowisk reprezentujących ekosystemy nieleśne Parku i otuliny. Występują tu zbiorowiska naskalne, pól uprawnych, zrębów i terenów ruderalnych, źródliskowe, roślin wodnych, szuwarowe, łąkowe i torfowiskowe czy okrajkowe. Najcenniejsze z nich obejmuje się ochroną w ramach europejskiego programu Natura 2000, posługującego się klasyfikacją tzw. siedlisk przyrodniczych (w podziale na typy i podtypy):

Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników *Ranunculion fluitantis* – siedlisko to występuje na całej długości Bobru w granicach Parku. Formują je zbiorowiska roślin zakorzenionych w dnie, specyficzne dla wód płynących – z dominującym włosienicznikiem rzeczny *Batrachium fluitans* oraz gatunkami rzęśli *Callitriche* sp. Siedlisko jest dobrze zachowane, najlepiej wykształcone płaty występują między Wleniem a Nielestnem.

Zbiorowiska włosieniczników - tworzą charakterystyczny akcent krajobrazowy w korytach rzek i strumieni, ujmujący zwłaszcza późną wiosną i latem – w okresie ich kwitnienia. Zbiorowiska ze związku *Ranunculion fluitantis* tworzą różne gatunki zanurzonych roślin wód płynących, zakorzenionych w dnie - najczęściej piaszczysto-żwirowym lub kamienistym. Wykształcają się w ciekach o intensywnym lub umiarkowanym przepływie i dużej przejrzystości wody. Wymagają dużego dostępu światła oraz wolnego dwutlenku węgla, źle reagują na nad-

Zbiorowiska włosieniczników na Bobrze pod Nielestnem
fot. T. Szuszkiewicz

mierną eutrofizację. Bardzo istotny jest dla nich poziom zasilania koryta czystymi wodami podziemnymi. Kluczowe znaczenie ma nawet łagodność klimatu, zwłaszcza w półroczu zimowym – preferują makroklimat zbliżony do atlantyckiego lub mikroklimat źródlisk z małymi amplitudami rocznymi temperatury i zasilania w wodę. W porów-

naniu z innymi siedliskami rzecznyymi zbiorowiska włośniczników są miejscem szczególnie obfitującym w przedstawicieli drobnej fauny bezkręgowców wodnych – skorupiaków, małych małży, larw jętek, chrzączek czy widelnic.

Kwietne murawy kserotermiczne – ciepłolubne, półnaturalne zbiorowiska trawiaste o charakterze stepowym, przybierające postać barwnych muraw, bardzo bogatych florystycznie. Wykształcone zaledwie w jednym miejscu na pograniczu Parku i otuliny - na silnie nagrzewających się stokach w rejonie dawnego kamieniołomu wapienia w Radomicach. Drobne płaty muraw z przewagą kłosownicy pierzastej *Brachpodium pinnatum* występują tu w kompleksie z łąkami świeżymi i obfitują w stanowiska rzadkich, chronionych taksonów roślin, np. goryczek - krzyżowej *Gentiana cruciata* i orzęsionej *Gentianella ciliata*, centurii pospolitej *Centaurium erythraea*, kruszczyka szerokolistnego *Epipactis helleborine* czy listery jajowatej *Listera ovata*. Wyjątkowo cenne siedlisko, zagrożone zagłuszeniem przez krzewy i rośliny inwazyjne, rozrastające się ekspansywnie wskutek zarzucania tradycyjnych metod gospodarowania (koszenie, wypas).

Zarastające kompleksy widokowych łąk i muraw kserotermicznych koło Radomic

fot. T. Szuszkiewicz

Sudeckie murawy bliźniczkowe - półnaturalne murawy z dominacją bliźniczki psiej trawki *Nardus stricta*, rozwinięte na ubogim krzemianowym podłożu, wypasane (lecz nienawożone). Niewielkie, bogate florystycznie płaty mokrych psiar występują w otulinie Parku – u podnóży Góry Wapiennej oraz w rejonie kamieniołomu bazaltu pod Wojciechowem. Szczególnie cenne jest to drugie stanowisko, z obfitą populacją m.in.

gnidosza rozesłanego *Pedicularis sylvatica* oraz wystąpieniami czterech gatunków storczyków. Siedlisko priorytetowe, bardzo rzadkie w skali regionu - zagrożone ubożeniem w wyniku zarzucenia dotychczasowego sposobu użytkowania.

Ziołorośla lepiężnikowe nad Kamienicą
 fot. T. Szuszkiewicz

Górskie nadpotokowe ziołorośla lepiężnikowe –

występują wzdłuż dopływów Bobru, w kompleksach z łągami; tworzą wąskie pasma lub kępy złożone z wysokich, eutroficznych bylin z udziałem m.in. lepiężnika różowego *Petasites hybridus* lub wiązówki błotnej *Filipendula ulmaria*. Największe obszary zajmują w dolinie Białego Potoku, gdzie towarzyszy im obficie bardzo rzadki efemerofit

- ciemiernik zielony *Helleborus viridis*. Powierzchnia siedliska zmienia się dynamicznie wskutek oddziaływania w korytach potoków naturalnych procesów, kształtujących morfologię brzegów oraz kamienisto-żwirowych łach i wysepek, zajmowanych przez ziołorośla. Potencjalne zagrożenie stanowią zabiegi regulacyjne w dnach dolin.

Ciemiernik zielony
 fot. arch. Wikimedia
 Commons

Efemerofit - gatunek rośliny obcego pochodzenia, który został przypadkiem zawleczony i zadomowił się (na ogół przejściowo) we florze danego obszaru. Typowymi miejscami występowania efemerofitów są np. okolic e portów, dworców kolejowych czy ogrodów botanicznych. Zazwyczaj szybko zanikają, nie odbywając pełnego cyklu rozwojowego w obcym środowisku - czasami jednak udaje im się zaaklimatyzować. Może to trwać dziesiątki lat, np. proces pełnego zadomowienia się w niemieckiej florze czeremchy amerykańskiej trwał 30 lat, a klonu jesionolistnego – aż 180 lat. Przykładem efemerofita jest **ciemiernik zielony** *Helleborus*

viridis, znany z niewielu wystąpień w obszarze Parku i otuliny. Ten gatunek trującej byliny z rodziny jaskrowatych pochodzi z południowo-zachodniej Europy. Jego łodyga dorasta do wysokości 20-40 cm, a rozgałęziony kwiatostan składa się zwykle z 2-3 kwiatów o zielonkawym zabarwieniu. Jest chętnie uprawiany w polskich ogródkach, jako roślina ozdobna, m.in. z uwagi na wczesny okres kwitnienia (już od połowy zimy). Niekiedy także dziczeje, stając się swoistą osobliwością lokalnej flory.

Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) – bogate, półnaturalne zbiorowiska łąkowe ze stałym udziałem trzęślicy modrej *Molinia caerulea*, rozwijające się na siedliskach zmiennowilgotnych w wyniku ekstensywnego użytkowania kośnego. Ostoja wielu rzadkich, ginących gatunków roślin - często o bardzo różnych wymaganiach siedliskowych. Zachowanie wielogatunkowej struktury możliwe jest dzięki zmiennemu poziomowi wód gruntowych – wysokiemu wiosną i jesienią, a niskiemu w lecie. Obecnie potwierdza się występowanie w otulinie Parku tylko jednego, dobrze wykształconego płatu siedliska o niewielkim areale (w rejonie Góry Wapiennej). Do zagrożeń należy ubożenie i zanik wskutek braku użytkowania oraz prace melioracyjne.

Skoszone łąki świeże koło Maciejowca
fot. T. Szuszkiewicz

Łąki rajgrasowe – półnaturalne, bogate florystycznie zbiorowiska niżowych łąk świeżych, użytkowanych ekstensywnie. Reprezentowane przez rozmaite warianty zespołu rajgrasu wyniosłego *Arrhenatheretum elatioris*, porastające bardzo zróżnicowane siedliska. Występują w kompleksach z pastwiskami i polami ornymi, stanowiąc malowniczy składnik charakterystycznej dla tych terenów mozaiki krajobrazowej. Na ogół dobrze zachowane, zajmują największą powierzchnię

Mozaika łąkowo-polno-leśna pod Radomicami
fot. T. Szuszkiewicz

spośród wszystkich cennych siedlisk przyrodniczych występujących w obrębie Parku i otuliny (kilkaset ha – głównie w pd. i centralnej części obszaru). Siedlisku zagraża szereg czynników – głównie antropogenicznych, m.in. zarastanie związane z zaniechaniem koszenia, zbyt intensywny wypas czy zmiany przeznaczenia gruntów.

Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z *Androsacion vandellii* – siedlisko występuje tu w dwóch podtypach. Znacznie bardziej rozpowszechnione są mszysto-paprociowe zbiorowiska zacięzonych skał kwaśnych i obojętnych, z dominacją paprotki zwyczajnej *Polypodium vulgare*. Pojawiają się m.in. w Dzikim Wąwozie, w rejonie Piaskowcowych Porwaków i koło Jez. Pilchowickiego. Ponadto sporadycznie występują także naskalne, światłolubne i termofilne zbiorowiska szczelinowe skał kwaśnych i obojętnych – spotykane wyłącznie w Sude tach – z udziałem cennych gatunków paproci, m.in. zanokcicy północnej *Asplenium septentrionale*. Stan zachowania siedliska w obszarze określa się jako doskonały. W skali całego kraju siedlisko jest jednak silnie zagrożone – m.in. przez takie czynniki jak inwazja gatunków obcych, zmiany środowiskowe, niewłaściwa gospodarka leśna, mechaniczne niszczenie czy plany wydobycia kopalin.

Zbiorowiska mszysto-paprociowe w dolinie Kamienicy
fot. T. Szuszkiewicz

W skali całego kraju siedlisko jest jednak silnie zagrożone – m.in. przez takie czynniki jak inwazja gatunków obcych, zmiany środowiskowe, niewłaściwa gospodarka leśna, mechaniczne niszczenie czy plany wydobycia kopalin.

skowe, niewłaściwa gospodarka leśna, mechaniczne niszczenie czy plany wydobycia kopalin.

Rośliny, grzyby

Bogactwo **flory naczyniowej** obszaru Parku i otuliny obejmuje ok. 700-800 gatunków roślin (lista ta wciąż jest uzupełniania). Z największych osobliwości florystycznych podawano do niedawna jedyne w Sudetach Zachodnich wystąpienia irgi czarnej *Cotoneaster niger* i turzycy zwisłej *Carex pendula*. Miejscową florę wyróżniają ponadto rzadkie w skali regionu stanowiska goryczki krzyżowej *Gentiana cruciata*, ciemiernika zielonego *Helleborus viridis*, kruszczyka błotnego *Epipactis palustris* czy zanokcicy ciemnej *Asplenium adiantum-nigrum*. Tuż za granicą Parkowej otuliny odnaleziono jedyne w kraju stanowisko ginącej paproci – włosocienia delikatnego *Vandenboschia speciosa*.

Włosocień delikatny *Vandenboschia speciosa* - gatunek paproci szczelinowej z rodziny rozpłochowatych, o wybitnie oceanicznym zasięgu. W Polsce odnaleziony w 2002 r., występuje tu jedyne w postaci przedrośli (gametofitów). Mają one postać długich, gęsto splecionych nici, złożonych z pojedynczej warstwy komórek. Podobnie jak w całej Europie Środkowej, gametofity gatunku rozmnażają się wyłącznie wegetatywnie - za pomocą rozmnóżek. Zasiadają głębokie, zacienione szczeliny skał bezwapiennych otoczonych lasem liściastym. Gatunek jest bardzo wrażliwy na zmiany warunków mikroklimatycznych, źle znosi także susze i mrozy. Zagrożeniem może być dla niego sukcesja silniejszych konkurentów – mszaków i wątrobowców, a także turystyka wspinaczkowa. Gatunek podlega w Polsce ścisłej ochronie, z wymogiem ustalenia strefy ochronnej w promieniu 100 m od stanowiska. Umieszczono go na Czerwonej liście roślin i grzybów Polski, ponadto objęty jest Konwencją Berneńską oraz Dyrektywą Siedliskową EWG.

Co najmniej 35 gatunków roślin naczyniowych objętych jest ścisłą ochroną prawną, a dalszych 11 - częściową. Wiele spośród nich z nich widnieje na czerwonych listach roślin zagrożonych wyginięciem. Większość ściśle chronionych takso-

Buławnik mieczolistny
fot. P. Sendeki

nów występuje w obszarze bardzo sporadycznie – często tylko na jednym stanowisku. Warto tu wymienić zwłaszcza wiciokrzew pomorski *Lonicera perelymenum*, tojadą pstrego *Aconitum variegatum*, goryczki - krzyżową *Gentiana cruciata* i orzęsioną *Gentianella ciliata*, centurię pospolitą *Centaureum erythraea*, zimowita jesienno *Colchicum autumnale*, czy storczykowate - kukułkę plamistą *Dactylorhiza maculata*, buławnika mieczolistnego *Cephalanthera longifolia* i kruszczyka błotnego *Epipactis palustris*. Ponadto cenne paprocie: pióropusznika strusiego *Matteucia struthiopteris* i zanokcicę ciemną *Asplenium adiantum-nigrum*, będącą w Polsce na skraju wymarcia.

Nieco częściej spotyka się m.in. naparstnicę zwyczajną *Digitalis grandiflora*, kukułkę szerokolistną *Dactylorhiza majalis*, dziewięcisiła bezłodygowego *Carlina acaulis* czy wawrzynka wilczylika *Daphne mezereum* (na kilku - kilkunastu stanowiskach).

Rośliny podlegające ochronie częściowej pojawiają się w obszarze już znacznie powszechniej, niektóre nawet pospolicie. Należą tu np. kalina koralowa *Viburnum opulus*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, przytulia wonna *Galium odoratum* czy bluszcz pospolity *Hedera helix*.

Spśród rzadkich w regionie drzew i krzewów podaje się pojedyncze wystąpienia takich gatunków, jak jemiola jodłowa *Viscum album ssp. abietis*, cis pospolity *Taxus baccata*, berberys zwyczajny *Berberis vulgaris* czy róża jabłkowata *Rosa vilosa* (jedno z 2 stanowisk w Sudetach Zach.). Ponadto kilka cennych taksonów roślin wymienianych w dawniejszej literaturze, uchodzi już na tym terenie za wymarłe, m.in. gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*, skrzyp olbrzymi *Equisetum*

telmateia czy rzadkie krzewy: róża Jundziłła *Rosa jundzillii* i eliptyczna *R. inodora*.

Z ciekawszych grup ekologicznych zwraca uwagę obecność w miejscowej florze naczyniowej roślin wapieniolubnych - związanych z podłożem bogatym w węglan wapnia. Pojawiają się głównie w okolicach Pilchowic, Góry Wapiennej, a także dawnego kamieniołomu wapienia w Radomicach, gdzie na jedynym stanowisku rosną wspomniane już goryczki: krzyżowa i orzęsiona. Obszar ten stanowi jednocześnie najważniejsze siedlisko roślinności kserotermicznej, porastającej poza tym w rozproszeniu strome i nasłonecznione zbocza, skarpy czy skałki w wielu innych rejonach Parku i otuliny (łącznie występuje tu 45 taksonów w różnym stopniu kserotermicznych).

Zanokcica skalna
fot. arch. DZPK

Goryczka (goryczuszka) orzęsiona *Gentianella ciliata* – bylina dorastająca do 30 cm wysokości. Łodyga ulistniona, czasem rozgałęziona, zakończona dużym kwiatem o dzwinkowatym kielichu i postrzępionych na brzegu płatkach korony. Na ogół mają intensywnie niebieską barwę, choć w zależności od środowiska występowania odcień ten może się zmieniać. Niekiedy pojawiają się pojedyncze okazy albinotyczne, tak jak w przypadku jedynej populacji zanotowanej w obrębie Parku i otuliny. Okres kwitnienia

Goryczka (goryczuszka) orzęsiona
fot. P. Sendeki

przypada na lato, zapylaczami są motyle i błonkówki. Kwiaty zamykają się przy znacznym spadku temperatury, w trakcie deszczu lub nocą. Jest to gatunek światłolubny - charakterystyczny dla muraw kserotermicznych. Rośnie także w ciepłolubnych zaroślach, na krawędzi lasu, na suchych zboczach i skarpach. Zasięg występowania obejmuje południową i środkową Europę. W Polsce – głównie Sudety i Karpaty, rzadziej obszary przyлегłe.

Naparstnica purpurowa
 fot. T. Szuszkiewicz

Największe bogactwo gatunków górskich odnotowano na południu obszaru – w rejonie Płoszczyny, Czernicy, Siedlęcina i Jeżowa Sudeckiego. Cześć z nich występuje tu północnej granicy swojego zasięgu, np. róża alpejska *Rosa pendulina* czy wierzba śląska *Salix silesiaca*. Cała góraska flora naczyniowa obszaru liczy w sumie 25 taksonów – z tego 17 gatunków regłowych i 8 ogólnogórskich.

Taksony górskie stanowią istotny element także w miejscowej **brioflorze**. Takie gatunki jak *Heterocladium squarulosum*, *Racomitrium sudeticum*, *Cynodontium polycarpum*, *Andraea petrophila* czy *Racomitrium fasciculare* główne miejsca koncentracji mają w rejonie Borowego Jaru i pod Lwówkiem Śląskim. Z całej grupy mchów i wątrobowców wyróżniają się przede wszystkim taksony rzadkie w skali kraju - *Eurhynchium schwartzii* var. *atrovirens*, *Ditichum pallidum* czy *Campylopus fragilis* - podawane z okolic Wlenia bądź Lwówka Śląskiego.

Wśród ściśle chronionych gatunków **grzybów** występujących w obszarze, większość widnieje na *Czerwonej liście roślin i grzybów Polski* – w grupie taksonów narażonych lub potencjalnie zagrożonych wymarciem: mądziak psi *Mutinus caninus*, szmaciak gałęzisty *Sparrasis crispa*, szyszkowiec luskowaty *Strobilomyces strobilaceus* i borowiec dęty *Suillus*

(*Boletinus*) *cavipes*. Odnotowano również obecność innych gatunków z tej listy, jak purchawka jeżowata *Lycoperdon echinatum* i wilgotnica szara *Hygrocybe unguinosa* - o podobnym statusie zagrożenia.

Z cenniejszych **porostów** objętych ścisłą ochroną prawną wymienić warto m.in. pęcherzycę nadobną *Lasallia pustulata* (wymierającą w skali kraju) czy kruszownicę szorstką *Umbilicaria hirsuta*. Ich obecność potwierdzono ostatnio na skałach krzemianowych w rejonie Borowego Jaru, gdzie bytują także inne chronione taksony zamieszczone na Czerwonej liście porostów wymarłych i zagrożonych w Polsce - np. kruszownica wielolistkowa *Umbilicaria polyphylla*.

W obszarze Parku i otuliny przetrwało ponadto kilka rzadkich taksonów **śluzowców**, znanych z nielicznych wystąpień w kraju i regionie: *Badhamia obovata*, *Physarum pusillum*, *Arcyodes incarnata* czy *Comatricha irregularis* – na jednym z 4 stanowisk podawanych z kontynentu europejskiego.

Zwierzęta

Bogactwo siedlisk przyrodniczych Parku i otuliny w znacznym stopniu przekłada się na zróżnicowanie faunistyczne tego obszaru. Mimo wielowiekowej presji człowieka, skutkującej generalnym zubożeniem miejscowej fauny, w jej składzie wciąż zachowało się wiele gatunków cennych i rzadkich.

Wśród bezkręgowców najlepiej rozpoznano pod tym kątem **owady**. Na szczególną uwagę zasługują istotne w skali regionu wystąpienia ściśle chronionych gatunków motyli – widniejących także na Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce oraz w zał. II Dyrektywy Siedliskowej EWG -

Mozaika porostów na skałach Góry Stanek
 fot. T. Szuszkiewicz

modraszka nausitous *Phengaris nausithous* i modraszka telejus *P. teleius*. Ich największe koncentracje występują w obrębie rozległych kompleksów łąkowych rejonu Pokrzywnika. Innym cennym taksonem podawanym z obszaru Parku i otuliny jest czerwończyk nieparek *Lycaena dispar* (o zbliżonym statusie ochronnym) - choć ostatnie inwentaryzacje nie wykazują już jego obecności. Ścisłą ochroną gatunkową objęty jest ponadto chrząszcz - biegacz gładki *Carabus glabratus*, licznie występujący np. w okolicach Borowego Jaru.

Kraśnik
fot. T. Szuszkiewicz

Bogata ichtiofauna liczy prawie 30 gatunków **ryb**, zasiedlających wody Bobru i jego dopływów (w tym zbiorniki zaporowe). Poza odcinkami sztucznie spiętrzonymi, Bóbr w granicach Parku uchodzi za typową rzekę krainy ryb łososiowatych – z dominacją pstrąga potokowego *Salmo trutta m. fario* i lipienia *Thymallus thymallus* oraz udziałem m.in. głowacza białopłetwego *Cottus gobio*, klenia *Leuciscus cephalus* czy świnki *Chodrostoma nasus*. Taki skład gatunkowy warunkują specyficzne czynniki środowiskowe - niska temperatura i dobre natlenienie wód rzecznych, wartki nurt czy kamienisto-żwirowe dno.

Na lokalnej liście gatunków chronionych znajduje się śliz *Barbatula barbatula*, a także wspomniany już głowacz białopłetwy – takson bliski zagrożenia, widniejący w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt oraz w zał. II Dyrektywy Siedliskowej EWG. Do niedawna wymieniano stąd również skrajnie zagrożoną wyginięciem głowacicę *Hucho hucho* (gatunek introdukowany).

Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* - drapieżna ryba z rodziny głowaczowatych, osiągająca maksymalnie kilkanaście centymetrów długości. Jej nagie, maczugowate ciało

Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* - drapieżna ryba z rodziny głowaczowatych, osiągająca maksymalnie kilkanaście centymetrów długości. Jej nagie, maczugowate ciało

zweża się silnie ku tyłowi. Z dwóch płetw grzbietowych pierwsza jest o połowę niższa i krótsza od drugiej. Płetwy piersiowe są szerokie, wachlarzowate. Ubarwienie zmienne, zależne od środowiska i stanu fizjologicznego ryby. Gatunek szeroko rozprzestrzeniony w Europie – za wyjątkiem peryferyjnych części kontynentu. Preferuje czyste, podgórskie

potoki oraz nizinne strumienie o większym spadku i dobrze natlenionej wodzie. Jest bardzo wrażliwy na zanieczyszczenia. Bytuje zwykle w płytszych partiach koryta rzecznego - przy dnie (na ogół kamienisto-żwirowym). W dzień chowa się pod kamieniami, aktywny jest po zmierzchu. Brak pęcherza pławnego powoduje, że przemieszcza się w specyficzny sposób - skokami po dnie. W okresie tarła (III-IV) opuszcza kryjówki, przebywając na otwartej przestrzeni także w dzień. Jego pokarmem są bezkręgowce, czasami ikra i wylęg innych ryb. Oprócz zanieczyszczeń wody, do potencjalnych zagrożeń dla przetrwania gatunku należą regulacje oraz niedrożność cieków.

Głowacz białopłetwy
 fot. arch. Wikimedia Commons

Niektóre wymienione wyżej taksony spotyka się także w dopływach Bobru. Obok pstrąga potokowego i śliza bytuje tu głównie strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus* – czasami w towarzystwie nietypowych dla strumieni gatunków, migrujących ze stawów rybnych (np. kielb *Gobio gobio* czy słonecznica *Leucaspius delineatus*). Notowane w ostatnich latach stałe zwiększanie się zróżnicowania gatunkowego i liczebności ryb w obrębie Parku i otuliny wiąże się ze znaczną poprawą jakości wód rzecznych oraz intensywnym zarybianiem. W efekcie np. Bóbr na odcinku od Jeziora Pilchowickiego do Lwówka Śl. stanowi aktualnie jedną z najzasobniejszych w lipienie i pstrągi rzek w kraju.

Herpetofauna obszaru Parku i otuliny obejmuje co najmniej 8-9 gatunków płazów oraz 5 gatunków gadów. Wśród najcen-

niejszych **plazów** wymienia się traszkę grzebieniastą *Triturus cristatus* - takson zamieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt oraz na krajowej Czerwonej Liście, ujęty także w zał. II Dyrektywy Siedliskowej. Potwierdzono jedynie kilka oderwanych stanowisk tego gatunku - głównie w obrębie niedużych stawów hodowlanych, intensywnie dziś zarybianych lub ulegających postępującej degradacji. W obszarze obserwuje się też niekiedy salamandrę płamistą *Salamandra salamandra*. Znacznie liczniej występuje tu m.in. ropucha szara *Bufo bufo*, traszka zwyczajna *Triturus vulgaris* oraz kilka gatunków żab *Ranidae*. Miejscowe populacje płazów są silnie zagrożone obniżaniem się poziomu wód i zanikiem szeregu kluczowych siedlisk, takich jak oczka wodne, stawki, rowy czy drobne ciekiki - wykorzystywane jako miejsca rozrodu lub drogi migracji. Na ich liczebność wpływa także zanieczyszczenie środowiska i ruch kołowy na drogach.

Padalec
 fot. R. Sosnowski

Z **gadów** najczęściej spotyka się jaszczurkę zwinną *Lacerta agilis* oraz jaszczurkę żyworodną *L. vivipara*, gatunki liczne zwłaszcza na południu i zachodzie obszaru. Sporadycznie występuje padalec *Anguis fragilis* - beznoga jaszczurka, obserwowana na ogół w cienistych, wilgotnych lasach liściastych i mieszanych z bogatym poszyciem. W pobliżu zbiorników wodnych

oraz na terenach podmokłych często pojawia się zaskroniec *Natrix natrix*, polujący na płazy. Ponadto w okolicach Łupków i Kleczy zanotowano stanowiska żmii zygzakowatej *Vipera berus*. Do najważniejszych zagrożeń dla gadów należy intensyfikacja ruchu kołowego na drogach oraz bezpośrednie tępienie przez człowieka – zwłaszcza węży i padalca.

W obszarze wykazano także obecność ponad 110 taksonów **ptaków**. Szczególnie mocno zagrożone wyginięciem w skali Polski są 3 sowy z rodziny puszczykowatych: puchacz *Bubo bubo*, sóweczka *Glaucidium passerinum* i włochatka *Aegolius funereus*, widniejące w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt i na krajowej Czerwonej Liście. Z ptaków zagrożonych na Śląsku spotyka się derkacza *Crex crex*, srokosza *Lanius excubitor*, samotnika *Tringa ochropus*, przepiórkę *Coturnix coturnix*, nurogęś *Mergus merganser* i brodzca piskliwego *Actitis hypoleucos*. Poza tym kilkanaście miejscowych gatunków uznano za potencjalnie zagrożone, np. orzechówkę *Nucifraga caryocatactes*, słonkę *Scolopax rusticola*, gaśiorka *Lanius corulio*, pliszkę górską *Motacilla cinerea* czy zimorodka *Alcedo atthis*. Z wymienionych taksonów wiele obejmuje zał. I Dyrektywy Ptasiej WE. Zamieszczono w nim ponadto kilka innych gatunków ptaków lęgowych obszaru, m.in. dzięcioły: zielonosiwego *Picus canus* i czarnego *Dryocopus martius*.

Pliszka górską
 fot. arch. Wikimedia Commons

Z prawie 50 gatunków miejscowych **ssaków** niemal co drugi podlega w kraju indywidualnej ochronie prawnej. Najobficiej reprezentowane są gryzonie, wśród których występuje m.in. popielica *Glis Glis* - ściśle chroniony takson, zamieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt i na krajowej Czerwonej Liście, objęty ponadto Konwencją Berneńską. Potwierdzono także obecność normnika północnego *Microtus oeconomus*, występującego tu w oderwaniu od granicy zwartego zasięgu - na dwóch zaledwie stanowiskach. Charakterystyczny jest znaczny udział w niektórych ekosystemach gatunków ssaków owadożernych, reprezentowanych m.in. przez ryjówki: malutką *Sorex minutus* i aksamitną *Sorex araneus*. Wśród licznych ssaków

drapieżnych warto wymienić chronioną wydrę, zasiedlającą rzeki, strumienie i stawy hodowlane obszaru. Z parzystokopytnych pospolicie występuje dzik *Sus scrofa* i sarna *Capreolus capreolus*, znacznie rzadziej widywany jest jelen *Cervus elaphus*. Ponadto sporadycznie zagląda tu także łoś *Alces alces*.

Bardzo urozmaicone gatunkowo i silne liczebnie są miejscowe populacje nietoperzy. Obejmują niemal połowę wszystkich krajowych taksonów tej grupy, w tym dwa gatunki z Czerwonej Listy - mroczka pozłocistego *Eptesicus nilsoni* i mopka *Barbastella barbastellus*. Ten ostatni ujęty jest także w zał. II Dyrektywy Siedliskowej – tak samo jak nocek duży *Myotis myotis*, utrzymujący na strychu kościoła we Wleniu jedną z najliczniejszych kolonii rozrodczych w kraju (ok. 2,3 tys. osobników – regionalny rekord).

Nocek duży *Myotis myotis* - gatunek nietoperza z rodziny mroczkowatych, o długości ciała ok. 7-8 cm, masie 25-40 g i rozpiętości skrzydeł 35-44 cm. Najczęściej spotyka

Nocek duży
fot. W. Zawadzki

się go w południowo-zachodniej części kraju. Na ogół związany z osiedlami ludzkimi, w lecie wybiera na miejsce zamieszkania obszerne strychy, wieże kościelne lub inne podobne obiekty. Zimą hibernuje w piwnicach, dawnych fortach lub sztolniach oraz w jaskiniach. Jego pokarm stanowią owady – przede wszystkim chrząszcze z

rodziny biegaczowatych, które „zgarbia” prosto z ziemi. Poluje nocą, najczęściej w lasach z ubogim podszytem i niskim runem, na pastwiskach, wykoszonych łąkach czy w starych sadach. Kolonie tworzą zwykle tylko samice. Po kilkutygodniowej ciąży każda z nich rodzi jedno młode. Usamodzielnia się ono już po ok. 2 miesiącach. Nocki duże osiągną wiek do 37 lat. W razie potrzeby potrafią po-

konywać bardzo długie dystanse pomiędzy miejscem rozrodu i hibernacji - nawet ponad 200 km.

Formy ochrony przyrody

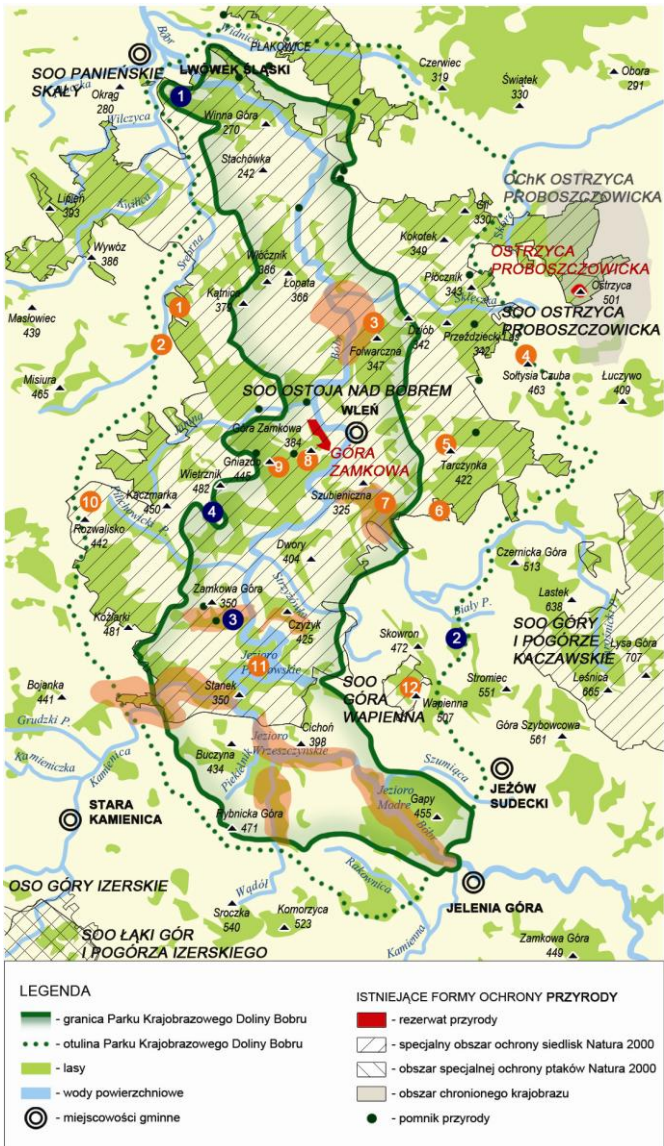
Tereny Parku i otuliny stanowią bardzo istotny międzynarodowy obszar węzłowy, łączący niezwykle ważne krajowe i międzynarodowe korytarze ekologiczne. Dolina Bobru stanowi jeden z kluczowych łączników pomiędzy pasmem Sudetów a Borami Dolnośląskimi. Potwierdzeniem wysokiej rangi przyrodniczej obszaru jest powołanie na tym terenie dodatkowych form ochrony przyrody - dwóch **specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000** oraz **rezerwatu przyrody „Góra Zamkowa”**.

SOO Natura 2000 „Ostoja nad Bobrem” / PLH020054 (pow. 15 373 ha)

Obszar leży w granicach powiatów: lwóweckiego (gmina Lubomierz, Lwówek Śląski i Wleń), jeleniogórskiego (gmina Stara Kamienica i Jeżów Sudecki) oraz złotoryjskiego (gmina Świerzawa i Pielgrzymka). Jego zasięg pokrywa się w większości z terenami Parku i otuliny. Ochroną objęto przełomowy odcinek doliny Bobru między Siedlęcinem a Lwówkiem Śląskim - wraz z przyległymi obszarami Pogórza Izerskiego, Kaczawskiego i Gór Kaczawskich. Cenne przyrodniczo są głębokie doliny bocznych dopływów, stanowiące siedlisko rzadkiej flory i fauny. W pokryciu terenu przeważa urozmaicona mozaika kompleksów leśnych, łąk i pastwisk.

Dolina Bobru znad Pilchowic
fol. T. Szuszkiewicz

Mapa form ochrony przyrody na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru
(wyk. Urszula Krajewska)

Wyróżniono tu kilkanaście typów cennych siedlisk przyrodniczych, wymienianych w zał. I Dyrektywy Siedliskowej. Do najlepiej zachowanych należą fragmenty naturalnych lasów liściastych. Jest to trzeci pod względem rozmiarów - po Pogórz

Kaczawskim (część wsch.) i Przełomie Pełcznicy – obszar koncentracji priorytetowego siedliska zboczowych lasów klonowolipowych *Aceri-Tilietum*. Wśród siedlisk nieleśnych zwracają uwagę izolowane płaty kwietnych muraw kserotermicznych oraz sudeckich muraw bliźniczkowych – obfitujące w chronione gatunki roślin. Ostoja

Panorama na wschód od Marczowa
fot. arch. DZPK

jest także ważna dla zachowania kompleksów świeżych łąk ekstensywnie użytkowanych, które zajmują tu znaczne powierzchnie. Ponadto w korycie Bobru występują dobrze wykształcone zbiorowiska włosieniczników. Z kolei częste w obszarze wychodnie skalne i kamieniołomy stanowią cenne siedlisko roślinności mszysto-paprociowej ze zbiorowiskami *Androsacetalia vandellii*.

Ostoja ma kluczowe znaczenie dla ochrony nietoperzy – występuje tu m.in. największa na Dolnym Śląsku kolonia rozrodzająca nocka dużego *Myotis myotis*. Na południu utrzymują się ważne sudeckie populacje motyli z gatunków modraszek nausitous *Phengaris nausithous* oraz modraszek telejus *Phengaris teleius*. Ochronie podlegają także stanowiska rozrodzające traszki grzebieniastej *Triturus cristatus*. Ponadto w wodach Bobru odnotowano obecność głowacza białopłetwego *Cottus gobio*.

**SOO Natura 2000 „Góra Wapienna” / PLH020095
(pow. 119,86 ha)**

Niewielka powierzchniowo ostoja leży w całości na terenie gminy Jezów Sudecki w powiecie jeleniogórskim, w obrębie otuliny Parku - pomiędzy Siedlęcinem a Płuszczynką. Obejmuje strome, kilkumierzchołkowe wzniesienie (wys. 507 m n.p.m.), stanowiące jedną z głównych kulminacji Małego Grzbietu w Górach Kaczawskich. Południowe stoki opadają w kierunku pradoliny Bobru, której dnem płynie obecnie potok Szumiąca. Górę Wapienną budują staropaleozoiczne zieleńce i ryolity oraz kambryjskie łupki metamorficzne z pokazną soczewą kambryjskich marmurów kalcytowych i dolomitycznych. Do dziś zachowały się ruiny wapienników z XVIII i XIX w., w których wypalano eksploatowane tu dawniej wapień. Kilkupoziomowe wyrobiska starych kamieniołomów obfitują w urwiste, malownicze ściany skalne i wąwozy. W ich dnach pojawiają się okresowo niewielkie jeziora o zielonym zabarwieniu wody. W pokryciu terenu przeważają zdecydowanie lasy, jedynie w pd. części ostoi występują rozleglejsze kompleksy łąk, pastwisk i pól ornych.

Dawny kamieniołom
na Górze Wapiennej
fot. T. Szuszkiewicz

W obszarze odnotowano 7 typów siedlisk przyrodniczych z Zał. I Dyrektywy Siedliskowej. Szczególnie cenne są doskona-

le zachowane płaty kwaśnej i żyznej buczyny, porastające zbocza Góry Wapiennej - a także płat murawy bliźniczkowej u jej podnóża. Względnie duże powierzchnie zajmują łąki świeże użytkowane ekstensywnie. Ponadto występuje tu szereg ściśle chronionych gatunków roślin oraz zagrożone gatunki grzybów - wodnicha złocista *Hygrophorus chrysodon* i goździeniczek pomarszczony *Clavulina rugosa*. W składzie gatunkowym entomofauny zwraca uwagę obecność modraszka nausitous *Phengaris nausithous*.

Rezerwat przyrody „Góra Zamkowa” (pow. 21 ha)

Obiekt powołany Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 września 1994 r. (MP Nr 51, poz. 434). Aktualnie funkcjonuje na mocy Zarządzenia nr 17 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z dnia 19 listopada 2012 r. (Dz. Urz. Woj. Dolnośląskiego z 2012 r. Poz. 4101). Jest to rezerwat leśny o pow. 21 ha, utworzony w celu zachowania ze względów naukowych, kulturowych i dydaktycznych wartości przyrodniczych zespołu łąk, szeregu cennych gatunków roślin chronionych, a także zabytków kultury materialnej (obiekt jest powiązany z zespołem architektoniczno-krajobrazowym Wleńskiego Gródka). Ze względu na dominujący typ ochrony zakwalifikowano go jako rezerwat fitocenotyczny (podtyp zbiorowisk leśnych), a z uwagi na główny typ

Góra Zamkowa spod Łupków
 fot. T. Szuszkiewicz

Łupki z Góry Zamkowej
 fot. T. Szuszkiewicz

ekosystemu - leśny i borowy (podtyp lasów górskich i podgórskich). Administracyjnie leży w granicach gminy Wleń, w powiecie lwóweckim.

Obszar chroniony obejmuje strome zbocza Góry Zamkowej koło Wlenia, porośnięte świetnie zachowanymi płatami lasów klonowo-lipowych, grądu środkowoeuropejskiego oraz

Łany czosnku niedźwiedziego w rezerwacie „Góra Zamkowa” koło Wlenia
 fot. A. Lętkowska

kwaśnej buczyny górskiej. Występują tu także cenne zbiorowiska naskalne. W runie leśnym pojawia się szereg gatunków roślin objętych ochroną prawną, w tym 3 ściśle chronione: parzydło leśne *Aruncus dioicus*, lilia złotogłów *Lilium martagon* i cis pospolity *Taxus baccata* (na jedynym naturalnym stanowisku w obrębie Parku i otuliny). Ponadto występuje tu szereg gatunków rzadkich,

jak berberys zwyczajny *Berberis vulgaris*, oman szlachtawa *Inula conyza* czy czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*, którego rozległe łany - o charakterystycznej woni - tworzą w okresie kwitnienia wyjątkowo malowniczy akcent krajobrazowy.

Z obszaru rezerwatu wyłączony jest sam wierzchołek góry, z ruinami zamku Lenno i unikalnym w skali kraju odsłonięciem law poduszkowych.

Ponadto od dawna postuluje się objęcie ochroną rezerwatową także innych, szczególnie cennych przyrodniczo fragmentów Parku i otuliny. Plan Ochrony Parku wymienia 4 obiekty tej rangi:

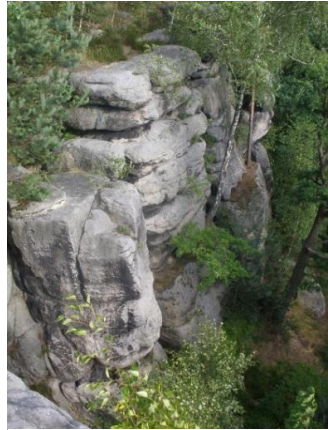
Rez. "Skalki Lwóweckie" (prop.)

Obszar o wysokich walorach geologicznych, geomorfologicznych i florystycznych, położony na obrzeżach Lwówka Śląskiego. Obejmuje fragment piaskowcowej kuesty, której czoło tworzy obecnie efektowny skalny próg, rozcięty przeło-

mową doliną Srebrnej. Złożone procesy erozji i wietrzenia spowodowały powstanie tu różnorodnych form skalnych, w tym okazałych baszt i ambon o wysokości do 20 m. Obfitują one w liczne półki, szczeliny oraz szereg ciekawych mikroform wietrzeniowych. Lwóweckie Skały tworzą najrozleglejszą formację skalną na Pogórzu Zachodniosudeckim.

Ochronie podlegać ma ponadto zespół nieczynnych wyrobisk pobliskich kamieniołomów. W ich ścianach obserwować można rozmaite struktury sedymentacyjne, a także nowe płaszczyzny spękań, świadczące o współczesnych procesach odprężaniu górotworu.

Ze względu na wysokie walory krajobrazowe terenu - nazywanego czasami Szwajcarią Lwówecką - już w XIX w. skałki zagospodarowane były turystycznie. W okresie międzywojennym istniał tu państwowy rezerwat przyrody.

Lwóweckie Skały
fot. T. Szuszkiewicz

Rez. „Lasy między Płaszczynką a Czernicą” (prop.)

Obszar obejmuje najcenniejszy przyrodniczo fragment zlewni Białego Potoku. W obrębie kompleksu leśnego zajmującego strome, pd.-zach.

zbocza dolinne oraz wzdłuż cieków wykształciły się unikalne, zbliżone do naturalnych płaty lasów liściastych –żyźnej buczyny górskiej, grądu środkowoeuropejskiego i podgórskiego łągu jesionowego – z zachowanym pięknym starodrzewem bukowym, dębowym i jesionowym.

Lasy w zlewni Białego Potoku
fot. T. Szuszkiewicz

W bogatym, wielogatunkowym runie pojawia się szereg taksonów chronionych, m.in. śnieżyca wiosen-

na *Leucoium vernum*, śnieżyczka przebiśnieg *Galanthus nivalis*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum* i pierwiosnka wyniosła *Primula elatior*. Ponadto występują tu liczne gatunki rzadkie, np. ciemiernik zielony *Helleborus viride*, przetacznik górski *Veronica montana* czy zawilec żółty *Anemone ranunculoides*.

Maciejowicki Potok
fot. A. Lętkowska

Starodrzew w Dzikim Wąwozie
fot. T. Szuszkiewicz

Naskalne siedliska mszysto-paprociowe
w Dzikim Wąwozie
fot. T. Szuszkiewicz

Rez. „Dziki Wąwóz k. Maciejowca” (prop.)

Do objęcia ochroną wytypowano dolny, zalesiony odcinek doliny Maciejowickiego Potoku o długości ok. 1,5 km (poniżej wsi Pokrzywnik). Ma on postać urokliwego, głęboko wciętego jaru o stromych zboczach, pokrytych w przewadze mozaiką reliktowych grądów, buczyn i lasów lipowoklonowych z wieloma pomnikowymi okazami drzew. Bujne runo obfituje w wystąpienia rzadkich i chronionych gatunków roślin, jak konwalia majowa *Convallaria majalis*, przytulia wonna *Galium odoratum*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, parzydło leśne *Arun-cus dioicus*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, barwinek pospolity *Vinca minor* czy czerniec gronkowy *Actaea spicata*. Na wychodniach skalnych u podnóżu zboczy rozwinęły się cienio-

lubne zbiorowiska mszysto-paprociowe z udziałem chronionej paprotki zwyczajnej *Polypodium vulgare*. W obrębie wąskiego, usłanego głazami koryta potoku występują malownicze progi i kaskady np. (Dziki Wodospad). Cały obszar przechodzi płynnie w rozległe XIX-wieczne założenie krajobrazowe przy pałacu w Maciejowcu.

Rez. „Kamieniołom koło Radomic” (prop.)

Na ochronę zasługuje unikatowy kompleks bogatych florystycznie muraw kserotermicznych z klasy *Festuco-Brometea*, zbiorowisk naskalnych oraz niskoturzycowych młak porastających rejon nieczynnego kamieniołomu wapienia. Kilka ściśle chronionych taksonów ma tu jedyne wystąpienia w obrębie Parku i otuliny, m.in. wszystkie goryczkowate. Zwraca uwagę liczna reprezentacja rodziny storczykowatych - z listerą jajowatą *Listera ovata*, kruszczykami - szerokolistnym *Epipactis helleborine* i błotnym *E. palustris*, podkolanem białym *Platanthera bifolia* oraz storczykiem szerokolistnym *Dactylorhiza majalis*.

Otoczenie dawnego kamieniołomu
w Radomicach
fot. T. Szuszkiewicz

W Planie Ochrony Parku zaproponowano także utworzenie kilkunastu **użytków ekologicznych**, mających chronić interesujące, dobrze wykształcone zbiorowiska roślinne z obfitymi populacjami cennej flory.

„**Góra Wapienna**” (prop.) - obejmuje wyższe partie stoków porośnięte cennymi zbiorowiskami leśnymi – przede wszystkim w postaci doskonale wykształconych płatów żyźnej buczyny sudeckiej. Runo obfituje w rzadkie i chronione taksony, jak kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* czy wawrzynek wilczczyko *Daphne mezereum*

„Lasy nad Jeziorem Pilchowickim” (prop.) – obszar obejmuje zachodnie zbocza doliny Bobru, opadające do Jeziora Pilchowickiego. Pokrywają je zbiorowiska leśne z płatami starodrzewu i stanowiskami chronionych gatunków roślin w runie.

„Dolina Chrośnickiego Potoku między Czernicą a Nielestnem” (prop.) – malowniczy odcinek głębokiej doliny jarowej, porośniętej w większości monokulturami świerkowymi. Wzdłuż potoku ciągną się wąskie pasma lasów łęgowych, niekiedy w kompleksach z górkimi ziołoroślami lepiężnikowymi. Występuje tu m.in. obfita populacja ściśle chronionego parzydła leśnego *Aruncus dioicus*.

Parzydło leśne
fot. T. Szuszkiewicz

Występuje tu m.in. obfita populacja ściśle chronionego parzydła leśnego *Aruncus dioicus*.

„Parzydło leśne koło Modrzewi” (prop.) – obejmuje górny odcinek dolinki beziemiennego potoku - lewego dopływu Modrzewki (powyżej wsi Modrzewie). Porastają go cenne zbiorowiska lasów liściastych – m.in. płaty łągów – z chronionymi gatunkami roślin w runie. Bogata jest zwłaszcza lokalna populacja parzydła leśnego *Aruncus dioicus*.

„Lasy między Wleniem a Kleczą” (prop.) – w obrębie bazaltowych wychodni skalnych rozwinęły się cenne zbiorowiska naskalnych paproci: paprotki zwyczajnej *Polypodium vulgare* i zanokcicy północnej *Asplenium septentrionale*. Wokół występują zwarte płaty naturalnych zbiorowisk lasów liściastych - grądów i buczyn - z bogactwem gatunków rzadkich i chronionych. Obficie reprezentowana jest m.in. konwalia majowa *Convallaria majalis* czy naparstnica zwyczajna *Digitalis grandiflora*. Bardzo nielicznie występuje także gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*.

„Góra Gniazdo” (prop.) – obszar obejmuje górne partie wzniesienia, w dużej części pokryte blokowiskami z udziałem licznych wychodni skalnych. Porastają je luźne płyty reliktowego boru sosnowego z urokliwym drzewostanem o karłowatym pokroju.

„Łąki na górze Tarczynka” (prop.) – czynnej ochrony wymagają tu płyty bogatych florystycznie kośnych łąk rajgrasowych, porastających szczytowe partie góry. Szczególnie godne uwagi są wystąpienia podkolana białego *Platanthera bifolia* i dziewięciśła bezłodygowego *Carlina acaulis*.

Łąki na Tarczynce
fot. T. Szuszkiewicz

„Łąki na górze Rozwalisko koło Wojciechowa” (prop.) – na północnych stokach wzniesienia rozwinął się interesujący kompleks świeżych i wilgotnych łąk z płatami podmokłych psiar (reprezentujących priorytetowe siedlisko Natura 2000 – sudeckie murawy bliźniczkowe). Bardzo obficie występuje tu gnidosz rozesłany *Pedicularis sylvatica* oraz kukułka plamista *Dactylorhiza maculata*. Pojawiają także się trzy inne gatunki storczykowatych – kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*, podkolan biały *Platanthera bitolia* i listera jajowata *Listera ovata*.

„Góra Folwarczna” (prop.) – obszar obejmuje północne stoki oraz szczytowe partie wzgórza - w sąsiedztwie dawnego kamieniołomu. Występują tu bogate płyty zbiorowisk lasów liściastych z bardzo

Góra Folwarczna
fot. arch. DZPK

urozmaiconym runem. Wychodnie skalne, a także nasłonecznione skarpy hałd porośnięte są dość obficie naparstnicą zwyczajną *Digitalis grandiflora* oraz wyką leśną *Vicia sylvatica*

„Lasy na Soltysiej Czubie” (prop.) - północne i wschodnie stoki wzniesienia porastają dobrze zachowane płyty żyznej buczyny górskiej, z udziałem rzadkich i chronionych gatunków roślin w runie. Zwraca uwagę stosunkowo liczna populacja buławnika mieczolistnego *Cephalanthera longifolia*.

„Lasy koło Chalupek” (prop.) – celem ochrony są dobrze wykształcone płyty naturalnych zbiorowisk lasów liściastych – grądów i kwaśnych dąbrów, rozwiniętych na stromych stokach o wystawie południowo-zachodniej. Runo obfituje w taksyony chronione.

„Łąki w dolinie Srebrnej” (prop.) - kompleks podmokłych łąk, młak turzycowych oraz zbiorowisk szuwarowych z bogatymi stanowiskami rzadkich i chronionych gatunków roślin. Występuje tu m.in. listera jajowata *Listera ovata* oraz obfite stanowisko zimowita jesiennego *Colchicum autumnale*.

W celu zachowania wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego - o wysokich walorach estetycznych czy widokowych, na terenie Parku i otuliny zaproponowano utworzenie 10 **zespołów przyrodniczo-krajobrazowych**. Mają one obejmować szczególnie interesujące odcinki dolin rzecznych,

Dolina Kamienicy zimą
fot. W. Kuśmider

z urozmaiconą rzeźbą obfitującą w ciekawe formy skalne. Należą tu Borowy Jar ze Wzgórzem Krzywoustego, Przełom Wrzeszczyński, północne zbocza doliny Bobru nad Jez. Pilchowickim, przełom Bobru między Wleńniem a Marczowem, a także doliny jego dopływów: Wądołu, Kamienicy wraz z

Więźcem, Lipki oraz Maciejowickiego Potoku (tzw. "Dziki Wąwóz").

W różnych miejscach obszaru rozproszonych jest łącznie kilkanaście **pomników przyrody**. W większości są to okazałe, wiekowe drzewa, jak dąb szypułkowy „Mocarz” w Dębowym Gaju, lipa drobnolistna „Sara” w Płakowicach, leszczyna tu-

recka "Sabina" czy dąb szypułkowy „Miś” w Sobocie. Rośnie tu także drugie najstarsze drzewo w Polsce - cis pospolity w miejscowości Bystrzyca, którego wiek szacuje się na 800 lat! (starszy jest jedynie cis w Henrykowie Lubzańskim). Ponadto dwa pomniki przyrody obejmują cenne obiekty przyrody nieożywionej: jaskinię "Zimna Dziura" pod Płakowicami oraz dawne kamieniołomy bazaltu z odsłoniętym ciosem słupowym i porwakami piaskowca - koło Łupków.

Do objęcia tą formą ochrony wytypowano także kilkanaście kolejnych obiektów o znacznych walorach przyrodniczo-krajobrazowych - oprócz pomnikowych okazów drzew są to głównie interesujące skałki, całe grupy i masywy skalne lub odsłonięcia geologiczne (przed II wojną świat. często będące już pomnikami przyrody). Do najbardziej znanych i popularnych należą skałki: „Urwista”, „Zadory” i „Czyżynki” w Borowym Jarze oraz efektowne grupy skalne – „Zamczysko” i „Stanek” (z doskonałym punktem widokowym na przełom Bobru – tzw. Kapitańskim Mostkiem).

Dąb szypułkowy „Miś” w Sobocie
fol. T. Szuszkiewicz

Borowy Jar
fol. A. Łętkowska

Ponadto dla ochrony cennych obiektów abiotycznych o wysokiej wartości poznawczej, naukowej, edukacyjnej czy krajobrazowej, zaproponowano wyznaczenie szeregu **stanowisk dokumentacyjnych**, obejmujących głównie wyrobiska dawnych kamieniołomów wapieni i dolomitów (np. w Pławnej Górnej, Radomicach czy na Górze Wapiennej) oraz istotniejsze pojedyncze odsłonięcia skalne.

Z dziejów – walory kulturowe

Historia regionu

Obszar doliny Bobru pomiędzy Lwówkiem Śląskim a Jelenią Górą, chroniony obecnie w postaci Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, należy do jednej z najciekawszych, pod względem walorów historycznych i kulturowych, części Dolnego Śląska. Można tu odnaleźć wiele obiektów z przeszłości, począwszy od epoki kamienia przez średniowiecze, świadczących o bytności człowieka oraz bogactwie kulturowym tego obszaru. Wraz z całym regionem Dolnego Śląska dolina Bobru doświadczyła wielu przemian politycznych, gospodarczych i społecznych. Efekt tych wszystkich zmian dostrzegalny jest w krajobrazie, który dziś możemy podziwiać. Tworzony jest głównie przez mozaikę lasów, łąk, pól i obszarów osadniczych, które kształtowały się przez wiele wieków. Aby przybliżyć procesy, które ukształtowały obecny krajobraz należy cofnąć się do czasów najdawniejszych.

Po cofnięciu ostatniego lądolodu do Bałtyku ok. 11800-11000 tys. lat temu krajobraz obszaru znajdującego się w granicach Parku ulegał stopniowym przemianom. W pierwszej kolejności pojawiała się roślinność tundry, a po ociepleniu klimatu wykształciły się lasy pierwotne. Jednocześnie kształtowała się sieć rzeczna, w tym dolina Bobru. Rzeka swobodnie meandrowała pomiędzy wzgórzami tworząc liczne przełomy, coraz mocniej wcinając się w podłoże. Wraz z pojawieniem się roślinności i dostępem do wody obszar był zasiedlany przez różne zwierzęta. W ślad za nimi podążały grupy myśliwych, którzy zakładali sezonowe obozowiska. W okresie paleolitu (do ok. 8 tys. lat p.n.e.) i mezolitu, datowanego na lata 8000-5500 p.n.e., prawdopodobnie w dolinę Bobru docierały ludy koczownicze, choć brak na to jednoznacznych dowodów. Najbliższe znaleziska z okresu paleolitu pochodzą z okolic Złotoryi i Wojcieszowa. Natomiast ślady ludności w dolinie rzeki z okresu mezolitu odnaleziono w okolicach Jeleniej Góry i Lwówka Śląskiego. Stopniowo zmieniał się jednak w tym

czasie sposób gospodarowania człowieka – ludność coraz częściej pozostawała w dotychczasowych siedzibach.

Przybycie przez Bramę Morawską oraz Kotlinę Kłodzką ok. 5500 lat p.n.e. nowych ludów z południa Europy rozpoczęło końcową fazę epoki kamienia – neolit. Podstawą bytu ludzi oprócz polowań i zbieractwa stała się uprawa roli i hodowla zwierząt. W celu pozyskiwania nowych terenów pod uprawę istniejące lasy pierwotne karczowano lub wypalano. Poznano także nowe sposoby wykorzystania surowców skalnych i obróbki kamienia. Fundamentalne zmiany gospodarcze, jak również zmiany społeczne pozwoliły ten okres nazwać rewolucją neolityczną. Produkcja żywności wymagała od ludzi budowania stałych osiedli, przynajmniej od okresu siewu do zbiorów. Były one zakładane głównie w pobliżu rzek, na urodzajnych glebach. Dolina Bobru stanowiła w tym czasie jeden z kierunków przemieszczania się ludności neolitycznej, która przybywała z południa w poszukiwaniu nowych terenów pod uprawę. Jednak w rejonie samej doliny ze względu na gorszej jakości gleby stałe osady nie powstawały. Jednak znaleziska z tego okresu zlokalizowane w pobliżu Dębowego Gaju, Mojesza, Płakowic, Wlenia i Lwówka Śląskiego świadczą o zakładaniu tymczasowych osad.

Na ok. 2300 r. p.n.e. archeolodzy datują rozpoczęcie epoki brązu na obszarze Dolnego Śląska, która trwała do ok. 700 r. p.n.e. W trakcie trwania tego okresu zaczęła rozwijać się kultura przedłużycka (od ok. 1600 -1300 r. p.n.e.), którą charakteryzowało tworzenie kurhanów szkieletowych i chowanie zmarłych wraz z przedmiotami z brązu. Po tym okresie w miejsce pochówków szkieletowych pojawiają się ciałopalenia, co dało początek kulturze pól popielnicowych i jej polskiej odmianie – kulturze łużyckiej. Liczne ślady osadnictwa oraz cmentarzyska z okolic Jeleniej Góry, Lwówka Śląskiego-Płakowic, Pławnej, Dębowego Gaju, Mojesza i Wlenia świadczą o zaludnieniu obszaru położonego w granicach Parku także w okresie kultury łużyckiej. Z epoki brązu na terenie Lwówka Śląskiego-Płakowic zachował się także ujęty w rejestrze zabytków wał kamienny, który uchodzi za pozostałość po kręgach kultowych lub grodzisku. Znaleziska cennych przedmiotów z tego samego

rejonu potwierdzają przebieg szlaku handlowego z południa na północ, wzdłuż doliny Bobru, który w rejonie Lwówka Śląskiego krzyżował się ze szlakiem Via Regia biegnącym na zachód. Okres kultury łużyckiej trwał aż do ok. 400 r. p.n.e. obejmując także najmłodszą epokę żelaza – okres halsztacki (od 700-400 r. p.n.e.). Z początkiem epoki żelaza stopniowo zmianie ulegał surowiec wykorzystywany do produkcji narzędzi i broni.

Wraz z przybyciem ok. 400 r. p.n.e. Celtów z doliny Renu kultura łużycka zaczęła zanikać. Rozpoczął się okres lateński (przedrzymski). Żelazo stało się bardziej powszechne – wykorzystywano je do produkcji narzędzi, broni i ozdób. Celtowie upowszechnili także koło garncarskie, żarna obrotowe oraz nowe narzędzia związane z uprawą roli. Od I w. n.e. coraz silniejsze stawały się wpływy kultury rzymskiej, o czym świadczą rozpoznane stanowiska archeologiczne z okolic Jeleniej Góry, Lwówka Śląskiego, Mojesza, Marczowa i Radomic. Znaleziono m.in. monety rzymskie z czasów Konstantyna w Lwówku Śląskim oraz Radomicach. Dolina Bobru cały czas pozostawała ważnym szlakiem handlowym z południa na północ. Na terenach dotychczas niezasiedlonych w dolinie Bobru pojawiła się ludność kultury przeworskiej, która do IV w. n.e. całkowicie wyparła Celtów.

Okres wędrówek ludów obejmuje lata 375-568 n.e., a za jego początek uznaje się ekspansję Hunów nad Morze Czarne. W tym czasie obszar Dolnego Śląska wyludnił się, o czym świadczy niewielka ilość datowanych na ten okres znalezisk archeologicznych. Dopiero początek VII w. przyniósł ożywienie osadnictwa. Na Dolny Śląsk zaczęła przybywać wtedy ludność słowiańska, która swoje pierwotne siedziby miała nad Dnieprem. Powstawały w tym okresie niewielkie grody, będące siedzibą starszyny plemiennej, które wznoszono w miejscach o obronnym charakterze lub na wzniesieniach. Wokół nich powstawały kwadratowe lub prostokątne domy. Pierwsze pisane wzmianki o plemionach Słowian zamieszkujących Dolny Śląsk pochodzą z dokumentu zwanego Geografem Bawarskim, który datowany jest na 845 r. n.e. Dodając informacje pochodzące z 1086 r. z tzw. dokumentu praskiego można

stwierdzić, że tereny nad środkowym i górnym Bobrem zamieszkiwało plemię Bobrzan.

W IX w. obszar doliny Bobru znalazł się prawdopodobnie pod zwierzchnictwem państwa wielkomorawskiego, kiedy po 885 r. poprzez Kotlinę Kłodzką zajęto Dolny Śląsk, do jego upadku na początku X w. w wyniku najazdu koczowniczych plemion węgierskich. Około połowy tego stulecia obszar zajmowany przez plemię Bobrzan znalazł się pod panowaniem czeskim, a następnie został odebrany i włączony w 990 r. w tworzone przez Mieszka I państwo polskie. Wywołało to długotrwałe wojny z Czechami, na skutek czego Śląsk został przez księcia Brzetysława znów przyłączony do Czech. Za sprawą Kazimierza Odnowiciela w 1054 r. powrócił w granice państwa polskiego. Okres tworzenia państwowości przyniósł wiele zmian w strukturze społeczno-gospodarczej. Dawne grody plemienne utraciły swoje znaczenie. W miejscach dogodnych pod względem obronności, stanowiąc system obronny zachodnich granic państwa polskiego, powstawały nowe grody m.in. dwa wpisane do rejestru zabytków grodziska na Wzgórzu Krzywoustego w Jeleniej Górze (datowane na ok. XII w.) i na wzgórzu Łopata w Marczowie (ok. XIII w.), a wcześniej na Górze Zamkowej we Wleniu (ok. X w.). Podstawą administracji stały się kasztelanie, których głównymi ośrodkami były grody kasztelańskie. Jeden z takich grodów istniał także w miejscu zamku we Wleniu, prawdopodobnie w miejscu zajęтым obecnie przez pałacowy ogród. Kasztelania wleńska po raz pierwszy wymieniana była w bulli Hadriana IV dla biskupstwa wrocławskiego z 1155 r. Obejmowała ona obszar leżący wzdłuż Bobru, między Lwówkiem Śląskim a Jelenią Górą, czyli w znacznej większości obszar dzisiejszego Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Po śmierci Bolesława Krzywoustego w 1149 r. weszła w życie tzw. ustawa sukcesyjna, na mocy której każdy z synów króla otrzymał osobną dzielnicę, a władzę zwierzchnią sprawował najstarszy z rodów Piastów. Okres rozbitcia dzielnicowego trwał do 1335 r. Władzę nad Śląskiem objął Władysław II Wygnaniec – ksiązę senior. Panował on jednak zaledwie siedem lat, gdyż musiał uchodzić do Niemiec, na skutek buntu

swoich braci. Zwierzchnictwo nad Śląskiem przejął jego młodszy brat – Bolesław IV Kędzierzawy. Panował on na tych ziemiach do 1163 r., kiedy powrócili z wygnania synowie Władysława II. Starszy z nich Bolesław I Wysoki przejął naczelną władzę, co nie spodobało się młodszym braciom. Spory pomiędzy nimi doprowadziły do wydzielenia kasztelanii, gdzie władzę sprawowali poszczególni bracia. Z połowy XII w. pochodzą pierwsze wzmianki o osadach w dolinie Bobru – Wleniu (1146 r.) i Lwówku (1158 r.). Bolesław I Wysoki rozpoczął szeroką akcję osadniczą na Dolnym Śląsku, która zaczęła się od sprowadzenia do Lubięża Cystersów. Dokument lokacyjny klasztoru zawierał program kolonizacyjny, w myśl którego nowe osady zakładano w oparciu o miejscową ludność słowiańską oraz zapraszanych osadników z ziem niemieckich, głównie z Miśni i Łużyc. Nadawano im specjalny immunitet, który zachęcał do pozostania na ziemiach śląskich. Akcja kolonizacyjna była następnie prowadzona przez następcę zmarłego w 1201 r. Bolesława I Wysokiego – Henryka I Brodatego oraz jego syna Henryka II Pobożnego.

Za panowania Bolesława I Wysokiego lub jego syna Henryka I Brodatego przebudowano drewniano-ziemny gród na Górze Zamkowej koło Wlenia (obecnie nazywany zamkiem Lenno – administracyjnie należący do miejscowości Łupki) w murowany zamek. Uważany jest on za najstarszy tego typu zamek w Polsce. Miał wów-

Góra Zamkowa koło Wlenia – 2 poł. XIX w.
ryc. Aleksander Düncker – zbiory Biblioteki
Uniwersyteckiej we Wrocławiu

Ruiny zamku we Wleńskim Gródku
fot. P. Krajewski

czas duże znaczenie jako forteca graniczna, a także siedziba księcia i jego żony świętej Jadwigi Śląskiej. Księżna podobno często przebywała na zamku, ponieważ przypominał jej rodzinne strony zamku Andechs w Bawarii.

W 1214 r. Henryk I Brodaty nadał prawa miejskie Wleniowi, a trzy lata później Lwówkowi Śląskiemu – prężnie rozwijającemu się ośrodkowi związanemu z górnictwem złota, który stał się w połowie wieku siedzibą władzy książęcej i drugim pod względem ilości mieszkańców miastem na Dolnym Śląsku. Niedługo po lokacji tego miasta zbudowano, zachowane do dziś w doskonałym stanie, mury obronne tworzące niemal pełny pierścień wokół starego miasta (datowane na przełom XIII i XIV w.). Górnictwo złota miało także silny wpływ na kształtowanie się osad wiejskich na terenie całej kasztelanii wleńskiej. Powstały wtedy m.in. Pławna, Dworek, Płakowice, Mojesz i Sobota. Pozostałości tego typu działalności górniczej można odnaleźć w okolicach Lwówka Śląskiego-Płakowic oraz Płoszczyny.

Na połowę XIII w. badania datują także powstanie zamku na szczycie Wzgórza Krzywoustego na terenie dzisiejszej Jeleniej Góry, który pełnił funkcje administracyjne i obronne w tej części doliny Bobru. Nieco bardziej na północ w Siedlęcinie znajdują się ujęte w rejestrze zabytków, pochodzące z XIII w. ruiny zamku i fragment muru.

Trzy lata po śmierci Henryka II Pobożnego na skutek najeźdu mongolskiego w bitwie pod Legnicą w 1241 r. nastąpił podział księstwa śląskiego między jego synów. W wyniku podziału władzę zwierzchnią nad księstwem sprawował Bolesław II Rogatka. Umocnił on zamek w Wleniu poprzez budowę zachowanej do dziś wieży i wykorzystywał go jako więzienie. Przetrzymany tu m.in. księcia wrocławskiego Henryka IV Probusa. W 1274 r. wydzielił swojemu najstarszemu synowi Henrykowi V Grubemu księstwo jaworskie, ze stolicą w Jaworze. Cała dolina Bobru w granicach dzisiejszego Parku stała się częścią tego księstwa. Na skutek zniszczeń po najeździe Mongołów wiele osad przestało istnieć. Nowe osady zakładano w miejscach poprzednich lub w zupełnie nowych miejscach. W tym okresie powstała większość miejscowości

na terenie Parku i otuliny, z których część wymieniana jest w dokumencie diecezji wrocławskiej z 1305 r.

W 1278 r. rządy nad księstwem jaworskim Henryk V Gruby przekazał swojemu młodszemu bratu Bolkowi I Surowemu, który 3 lata później podzielił się władzą z najmłodszym z braci Bernardem Zwinnym wydzielając mu ziemię lwówecką. Jednak Bernard nie sprawował władzy zbyt długo, bo zmarł w 1286 r., a jego ziemie powróciły do Bolka I Surowego. Do 1301 r. sprawował on władzę nad całym księstwem świdnicko-jaworskim. W chwili śmierci pozostawił 3 synów nieletnich synów, nad którymi opiekę sprawowała matka Beatrycze brandenburska. W latach 1311-1315 bracia podzieleni pomiędzy siebie księstwo, a władzę zwierzchnią nad księstwem jaworskim, w skład którego weszła dolina Bobru, przejął Henryk I jaworski. Dla niego zbudowano w 1314 r. wieżę rycerską, zwaną również wieżą książęcą. W jej wnętrzach znajdują się jedyne zachowane na świecie świeckie malowidła ściennie, przedstawiające legendę o rycerzu króla Artura – ser Lancelocie z Jeziora, powstałe w latach 1320-1340.

Malowidła z wnętrza Wieży Książęcej
w Siedlęcinie
fot. arch. DZPK

W 1346 r. władca księstwa jaworskiego zmarł bezpotomnie. Na skutek zawartego układu o wzajemnym dziedziczeniu władzę nad księstwem jaworskim przejął Bolko II Mały, książę świdnicki. W ten sposób ukształtowało się księstwo świdnicko-jaworskie, które w wyniku zawartego z Karolem IV Luksemburskim w 1350 r. „układu o przeżycie” przetrwało dłużej. W 1368 r. księżna Agnieszka Habsburg, żona Bolka II Małego, odsprzedała całą kasztelaninę wleńską rodzinie von Zedlitz. Od tego czasu aż do 1690 r. pozostawała własnością prywatną raz rodu von Zedlitz, raz rodziny von Reder. Po śmierci księżnej w 1392 r. na mocy aktu sukcesji nowymi

władcami księstwa mieli zostać Anna Świdnicka – bratanica Bolka II Małego oraz Karol IV Luksemburski, król Czech. Ponieważ oboje zmarli przed księżną Agnieszką Habsburg, tron odziedziczył ich syn Waclaw IV Luksemburski.

Od tego czasu dolina Bobru wraz z całym księstwem świdnicko-jaworskim znajdowała się pod panowaniem czeskim. Jednak aż do połowy XVIII w. zachowało ono status księstwa koronnego, które posiadało swoją władzę (sprawowaną przez starostę wyznaczonego przez króla czeskiego) i odrębność administracyjną. W XV w. wojny husyckie przyczyniły się do znacznych zniszczeń. Doszczętnie spalono m.in. Wleń, który nie odzyskał już wcześniejszego znaczenia. Mieszkańcy schronili się w zamku Lenno i wspólnie z jego załogą odparli najazd Husytów, dzięki czemu nie został on splądrowany. Stało się tak tylko dlatego, że obrońcy w trakcie oblężenia, wiedząc że zasoby wody im się kończą, rozpuścili plotkę o znalezieniu w zamku źródła wody. Husyci widząc, że nie zmuszą obrońców do kapitulacji ze względu na brak wody, odstąpili od próby zdobycia twierdzy.

Po zakończeniu wojen husyckich zamek stał się siedzibą rycerzy – rabusiów tzw. raubritterów. Sławę jednego z najokrutniejszych i najgroźniejszych zyskał Hans von Zedlitz-Röchlitz, który od 1465 zasiadał na wleńskim zamku. Dogodne położenie siedziby pozwoliło mu rabować kupców podążających okolicznymi szlakami handlowymi. Obszar doliny Bobru od Jeleniej Góry do Lwówka Śląskiego zyskał tak złą sławę, że kupcy zaczęli go unikać. W tym czasie nad Śląskiem panował Jerzy z Podiebradów, a po jego śmierci Władysław Jagiellończyk, których właściciel zamku Lenno wspomagał w walce o tron, dlatego nic nie dawały liczne skargi kupców.

Królowie czescy władali Śląskiem do 1526 r., kiedy po śmierci Ludwika Jagiellończyka w bitwie z Turkami pod Mohaczem cały Śląsk został przejęty na drodze sukcesji przez dynastię Habsburgów. Za panowania austriackich władców rozpoczął się intensywny rozwój ziemi śląskiej. Wielu możnowładców oraz ich poddanych przeszło w tym czasie na protestantyzm. Pod koniec XVI w. rozpoczęła się w dolinie Bobru intensywna produkcja płócien lnianych. Okres rozwoju obsza-

ru w dzisiejszych granicach Parku został zahamowany wybuchem wojny w 1618 r. Konflikt na tle religijnym pomiędzy protestanckimi krajami rzeszy niemieckiej wspieranymi m.in. przez Szwecję a katolicką dynastią Habsburgów spowodował znaczne spustoszenie obszaru. Przerodził się w długotrwałą i wyniszczającą wojnę trzydziestoletnią. Spowodowała ona upadek wielu miast i wsi oraz gospodarki. Przemarsze i stacjonowanie wojsk na tym terenie pociągające za sobą liczne kontrybucje, rozboje i epidemie, przyczyniły się do upadku rzemiosła, ogólnego wyniszczenia oraz znacznego wyludnienia regionu – zginęło wówczas ok. 40% ludności cywilnej Śląska. Najbardziej ucierpiały m.in. księstwo świdnicko-jaworskie, gdzie miejscami zginęło 70% ludności, a wiele wsi pozostało wyludnionych jeszcze po zakończeniu wojny. Znacznym zniszczeniom uległ m.in. Wleń wraz z zamkiem i Lwówek Śląski, który już nigdy nie powrócił do dawnej świetności. Po zakończeniu wojny w 1648 r. pokojem westfalskim utrwaliła się władza Habsburgów na Śląsku. Po tym czasie nastąpiło powolne odbudowywanie okolicznych miejscowości. Ożywienie gospodarcze związane było przede wszystkim z uprawą lnu i produkcją płócien lnianych zwanych wólami w okolicach Jeleniej Góry. Zyskały one sławę w całej Europie, a handel nimi był bardzo zyskowny.

Okres rozwoju gospodarczego trwał do czasu wybuchu trzech wojen śląskich w latach 1740-1763 pomiędzy Królestwem Prus a dynastią Habsburgów. Fryderyk II Hohenzollern, król Prus, swe działania opierał na roszczeniach dynastycznych, wynikających z podpisanego w XVI w. „układu o przeżycie”, na mocy którego pruscy władcy mieli odziedziczyć ziemie śląskie po wygaśnięciu dynastii Piastów. Wykorzystując trudną sytuację Marii Teresy Habsburg wkroczył na Śląsk. Większa jego część, w tym cały obszar w dzisiejszych granicach Parku, na skutek trzykrotnych najazdów Fryderyka został odebrany Austriakom i wraz z Ziemią Kłodzką stał się częścią Królestwa Prus. Głównym miejscem stacjonowania wojsk pruskich w trakcie trzeciej wojny śląskiej, zwanej siedmioletnią (1756-1763) była Pławna pod Lwówkiem Śląskim. Niestety wojny śląskie odcięły rynki zbytu dla produktów tkackich,

eksportowanych do Czech i Austrii. Dodatkowo postępująca mechanizacja procesów produkcji w tkalniach Europy Zachodniej, a przez to tańsze wyroby stały się przyczyną upadku tej gałęzi gospodarki w dolinie Bobru. Znaczne zubożenie społeczeństwa doprowadziło do buntów w rejonie Jeleniej Góry i Lwówka Śląskiego w latach 1792-1794.

Mapa doliny Bobru z 2 poł. XVIII w.

Friedrich Wehner – zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu

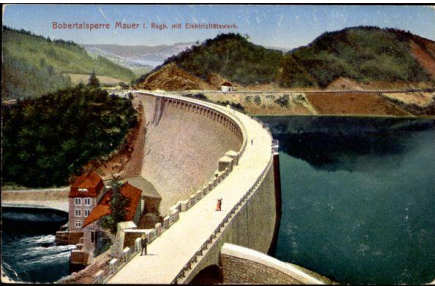
Po zakończeniu działań wojennych Fryderyk II przystąpił do odbudowy zniszczonych miast i wsi. Ogromne nakłady finansowe zapewniała przeprowadzona reforma podatkowa. Podjęto również szeroką akcję kolonizacyjną, w wyniku której znacząco zwiększyła się liczba ludności na Śląsku. Nastąpił okres stopniowego rozwoju gospodarczego. Kolejni władcy Prus Fryderyk Wilhelm II oraz Fryderyk Wilhelm III kontynuowali politykę reform. Jedną z najważniejszych było zniesienie w 1807 r. poddaństwa chłopów – użytkowana przez nich ziemia była przejmowana od 1811 r. za odszkodowaniem na własność.

Wojny napoleońskie w latach 1806-1813 okres pokoju i stabilizacji w regionie. Wojska Napoleona Bonaparte w kro-

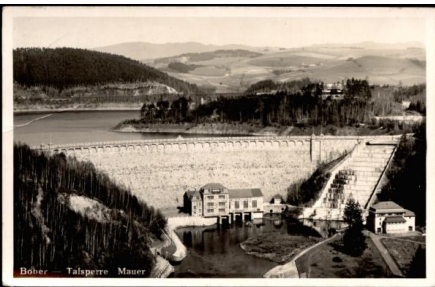
czyły na Śląsk w listopadzie 1806 r. Obszar ucierpiał głównie przez przemarsze i stacjonowanie wojsk. Francuzi w rezultacie postanowień traktatu tylżyckiego nałożyli na Prusy konieczność zapewnienia niezakłóconej „drogi wojennej” przez Śląsk. Ponadto w celu zapłaty ogromnych kontrybucji dokonano sekularyzacji dóbr klasztornych. Posiadłości należące do klasztoru benedyktynek z pobliskiego Lubomierza m.in. Pławna Dolna i Górna, Golejów, Wojciechów przeszły na własność państwa. Widocznym świadectwem przynależności tych miejscowości do klasztoru świadczy bardzo duża liczba kapliczek i krzyży przydrożnych. Kres wojnie na Śląsku położyły „dwie bitwy nad Bobrem”. Podczas pierwszej z nich, która miała miejsce 22.08.1813 r. pod Lwówkiem Śląskim zwyciężyli Francuzi. W tym czasie w mieście tym przebywał sam Napoleon Bonaparte. Druga bitwa miała miejsce tydzień później pod Płakowicami (dziś dzielnica Lwówka Śląskiego). Tym razem zakończyła się dotkliwą klęską Francuzów, a wojska rosyjsko-pruskie podążyły dalej na zachód, w kierunku Zgorzelca.

Po wojnach napoleońskich nastąpił okres stabilizacji. Rozwijała się nie tylko gospodarka, ale także życie kulturalne. W Lwówku Śląskim gościli najwięksi kompozytorzy tamtej epoki jak Liszt, Wagner czy Berlioz, rozpoczęto także wydawanie gazet codziennych w Lwówku Śląskim i Wleniu. Systematycznie wzrastało znaczenie ruchu turystycznego. Jeszcze pod koniec XVIII w. zakończono budowę Helikonu na górze Siodło (w granicach dzisiejszego Parku), który stał się wielką atrakcją Jeleniej Góry. W 1800 r. bywał tu chociażby późniejszy prezydent Stanów Zjednoczonych John Quincy Adams. Jelenia Góra była także bazą wypadową w pobliższe Karkonosze. Dalszy wzrost gospodarczy i rozwój turystyki zapewniło doprowadzenie linii kolejowych do Jeleniej Góry ze Zgorzelca (1866 r.) i z Wrocławia (1867 r.) oraz ze Złotoryi i Gryfowa Śląskiego (lata 1884-1885). We Wleniu wykorzystano warunki mikroklimatyczne, które przyczyniły się do budowy w 1893 r. sanatorium i uznania miasta za ośrodek uzdrowiskowo-wypoczynkowy. Dzięki działalności powstałego w 1880 r. Towarzystwa Karkonoskiego i urodzonego we Wleniu Wil-

helma Patschovky wzrosło zainteresowanie krajoznawcze doliną Bobru. W 1911 r. z okazji 800-lecia Jeleniej Góry na Wzgórzu Krzywoustego wzniesiono istniejącą do dziś wieżę widokową, z której rozciąga się piękny widok na Kotlinę Jeleniogórską oraz Karkonosze.

Zapora i elektrownia wodna w Pilchowicach na widokówce z 1916 r.
zbiory *Książnicy Karkonoskiej*

Zapora i elektrownia wodna w Pilchowicach w latach 30. XX w.
zbiory *Książnicy Karkonoskiej*

Postęp techniczny oraz wielka powódź w 1897 r., która doprowadziła do zniszczenia Wlenia i Lwówka Śląskiego, skłoniła władze centralne do podjęcia działań na rzecz ochrony przeciwpowodziowej. W tym celu w latach 1904-1912 zbudowano na Bobrze w okolicach Pilchowic zaporę oraz elektrownię wodną. Powstałe zbiorniki wodne stały się dodatkową atrakcją turystyczną i rekreacyjną. Otwarcia dokonał sam cesarz Fryderyk Wilhelm II. Do dziś pozostaje ona najwyższą zaporą kamienną i łukową w Polsce. Wraz z decyzją o budowie zapory rozpoczęto także budowę linii kolejowej z Jeleniej Góry przez Wleń do Lwówka Śląskiego, która miała w pierwszej kolejności pozwo-

lić na dostarczanie materiału do budowy zapory w Pilchowicach, a później zapewnić rozwój gospodarczy i turystyczny w tej części doliny Bobru. Ostatni odcinek linii kolejowej ukończono w 1909 r.

Dynamiczny rozwój gospodarczy obszaru został zahamowany przez wybuch I wojny światowej. Pomimo, że bezpośrednie działania wojenne ominęły dolinę Bobru, to koniecz-

ność przekazywania zapasów żywności na front był przyczyną wzrostu cen oraz trudnej sytuacji gospodarczej. Klęska Niemców pogłębiła kryzys – w okresie międzywojennym upadło wiele zakładów, przemysł i rolnictwo straciły rynki zbytu i też podupadły. Spowodowało to znaczący wzrost bezrobocia. Pomimo trudnej sytuacji w latach 20. i 30. XX w. pomiędzy Jelenią Górą a Pilchowicami powstały kolejne elektrownie wodne. Wykorzystując ogólne niezadowolenie społeczeństwa, zwłaszcza na Dolnym Śląsku, rozpoczęto działania propagandowe i nacjonalistyczne. Dzięki głośnym obietnicom poprawy sytuacji coraz większe poparcie zdobywało NSDAP z Hitlerem na czele.

W trakcie II wojny światowej dolina Bobru prawie do samego końca pozostawała z daleka od głównego frontu. Dopiero w dniach 8-9 maja 1945 r., a więc już po kapitulacji Niemiec, wojska radzieckie wkroczyły na tereny w dzisiejszych granicach Parku. Największy opór Niemcy stawili w Lwówku Śląskim, które zostało zniszczone w ok. 40%. Do pozostałych miejscowości Armia Czerwona wkroczyła praktycznie bez walki, dzięki czemu nie poniosły one znacznych strat. Dzięki temu w wielu miejscowościach do dziś zachowało się wiele przedwojennych budynków o charakterystycznej konstrukcji szachulcowej, założeń pałacowych oraz liczne kapliczki przydrożne. Po wojnie w miejsce wysiedlonej ludności niemieckiej przybyli osadnicy ze wschodu.

Obszar doliny Bobru na skutek nowego podziału administracyjnego zaraz po wojnie stał się częścią województwa wrocławskiego i został podzielony na trzy powiaty – jeleniogórski, lwówecki i w niewielkiej części złotoryjski. Kolejne zmiany administracyjne nastąpiły w 1954 r. Dopiero lata 60. to okres większej stabilizacji, co uwidoczniło się w budowie nowych i remontach istniejących budynków. Powoli odbudowywał się przemysł, rozwijał się handel i usługi. Jednak pomimo zbiornika retencyjnego obszar dwukrotnie doświadczył powodzi – w 1977 r. i 1997 r. przez co zniszczeniu uległa część zabytkowej zabudowy w poszczególnych miejscowościach na terenie Parku.

Ważniejsze miejscowości w Parku i okolicy

BARCINEK (niem. *Berthelsdorf*) – duża wieś o zwartej zabudowie ciągnącej się wzdłuż rzeki Kamienicy. Leży na pd.-wsch. krańcu Pogórza Izerskiego. Otoczona jest użytkami rolnymi, w większości łąkami, co wynika z ukształtowania terenu. Pola zlokalizowane są w dolinie rzeki. Rosną tu niewielkie lasy, głównie świerkowe. Od Starej Kamienicy Barcinek dzieli ok. 4km, a od Jeleniej Góry – ok. 12 km. Miejscowość ma charakter rolniczo-przemysłowy. Do 1990 r., kiedy zlikwidowano tutejsze sanatorium, pełniła również funkcję lotniskową. Dawny układ łańcuchowy jest dziś widoczny jedynie częściowo. Okolice są bardzo malownicze. Wschodnia część wsi leży na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, a zachodnia wchodzi w skład jego otuliny.

Pierwsze wzmianki o Barcinku pochodzą z ok. 1305 r. W 1345 r. miejscowość wchodziła w skład lenna zamkowego w Jeleniej Górze, które książę jaworski Henryk I nadał rycerzowi Kunratowi von Czirn. Potem należał m. in. do rodu von Zedlitz, a następnie trafił w ręce rodziny Schaffgotsch.

Podczas reformacji wieś wyznaniem dominującym wśród mieszkańców Barcinka stał się protestantyzm. W latach 1588-1589 miejscowi chłopci, podburzani m. in. przez tutejszych kaznodziejów, zbuntowali się przeciw swoim panom, plądrując ich majątki. Powstrzymało ich dopiero obniżenie pańszczyzny.

Wieś pozostała własnością rodu von Schaffgotsch do pocz. XVII w. Potem trafiła w ręce barona von Richthof, a następnie jeleniogórskiego senatora i kupca Georga Friedricha Smitha. W 1770 r. Barcinek został sprzedany baronowi von Rothkirch z Wojanowa. 100 lat później właścicielem majątku stał się kapitan Duttenhoffer.

Rozwój wsi przypadł na wiek XIX w. Pojawiły się w Barcinku zakłady przemysłowe (m. in. tartak, papiernia), a w 1887 r. mąż ówczesnej właścicielki majątku, Szwajcar Richard Brewhaus, stworzył sanatorium, którego działalność oparta była głównie na wodolecznictwie. Przyciągało ono wielu kuracjuszy i uchodziło za bardzo nowoczesne.

W tym czasie wzrosła popularność Barcinka wśród turystów. Sprzyjało temu położenie w pobliżu doliny Bobru oraz pieszka trasa prowadząca z Jeleniej Góry przez BoroWy Jar i SiedlęcIn, wzdłuż której na pocz. XX w. utworzono na rzece Bóbr trzech jezior zaporowych: Modrego, Wrzeszczyńskiego i Pilchowickiego.

Podczas II wojny światowej na terenie Barcinka przymuszano do pracy robotników, w większości Polaków. W 1945 r. doszło tu do 2 zbiorowych egzekucji.

Po zakończeniu wojny tutejsze zakłady wznowiły produkcję. Miejscowość nie odzyskała już utraconej wcześniej funkcji letniskowej. Sanatorium było ośrodkiem o charakterze zamkniętym, w którym leczono m. in. gruźlicę, a w 1990 r. zostało przeniesione do Cieplic Śląskich Zdroju. Zakłady przemysłowe zostały zlikwidowane.

Pierwsze wzmianki o kościele w Barcinku pochodzą z 1400 r. Dziś na jego miejscu stoi XVI-wieczna świątynia św. Michała Archanioła, orientowana, o cechach późnogotycko-renesansowych i rozczłonkowanej bryle. Jest to jednonawowy budynek kryty dwuspadowym dachem z sygnaturką zakończoną hełmem. Prezbiterium przekryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, nawa posiada drewniane empyry. Kamienny portal południowy pochodzi z XVII w., a jego drzwi z okuciami z XVIII w. Elementy wyposażenia pochodzą z czasów renesansu i baroku; są to m. in. wykonane z drewna i polichromowane: ołtarz główny (1727 r.), ambona (XVII w.) oraz stalle (1683 r.). Kamienna chrzcielnica pochodzi z XVI w. W murach świątyni zachowały się renesansowe nagrobki rycerskie z lat 1574-1580. Kościół otoczony jest XIX-wiecznym cmentarzem, na którym znajduje się pomnik ofiar I wojny światowej.

Kościół św. Michała Archanioła w Barcinku
fol. P. Krajewski

Ruiny pałacu w Barcinku
fol. P. Krajewski

W górnej części wsi zlokalizowane są pozostałości zespołu pałacowego. Na dziedzińcu stoją ruiny pałacu z 1772 r., zbudowanego z inicjatywy barona von Rothkirch w miejscu wcześniejszego, XVI-wiecznego założenia. Był to piętrowy budynek, założony na planie prostokąta. Podczas przebudowy po 1870 r. zyskał m. in. kwadratową wieżę od strony północnej oraz eklektyczną elewację. Do dnia dzisiejszego zachowały się ściany zewnętrzne, pomieszczenia parteru i piwnic oraz wieża z hełmem. Na dziedzińcu prowadzi XIX-wieczny most na rzece Kamienicy oraz zachowana w murze okalającym założenie brama z kamiennym portalem z 1565 r. W skład założenia wchodzi m. in. oficyny z XVIII i XIX w. oraz XX-wieczna obora. Zespół otoczony jest pozostałościami parku z XVI w. o pow. 4,4 ha (mającym przed 1945 r. status pomnika przyrody).

W dolnej części Barcinka znajduje się dawny zespół sanatoryjny, obecnie w stanie ruiny. Główny 4-kondygnacyjny budynek, do którego prowadzi most przez Kamienicę, pochodzi z 1877 r. Kryty jest płaskim dachem dwuspadowym, posiada liczne balkony i tarasy. Wśród pozostałych obiektów są m. in. budynek administracyjny, oranżerie i brama, wszystkie z pocz. XX w. Całość otoczona jest rozległym parkiem, na którego terenie znajdują się altany, fontanny i stawy. Po przeciwnej stronie drogi stoją dawne pensjonaty,

Dawny zespół sanatoryjny w Barcinku
fol. P. Krajewski

Zespół sanatoryjny w Barcinku na przedwojennej widokówce
zbiory Książnicy Karkonoskiej

restauracje z XIX w. oraz przełomu XIX i XX w. Na drugim brzegu rzeki Kamienicy, na wzniesieniu, istniała wieża widokowa.

Wśród zabudowy Barcinka jest wiele starych obiektów mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych, pochodzących głównie z przełomu XIX i XX w.

Przez miejscowość przebiega Euroregionalny Szlak Rowowy ER-6.

- Przystanek PKS; „Willa nad potokiem”, Barcinek 78 a, 58-512 Stara Kamienica, tel. 757514115, www.willanadpotokiem.wkarkonoszach.pl; "U Haneczki", Barcinek 95, 58-512 Stara Kamienica, tel. 757514366, 692366956, www.uhaneczki.pl

BYSTRZYCA (niem. *Ober-, Nieder-Wiesenthal*) – wieś ciągnąca się wzdłuż potoku Wierzbnika, na pograniczu Gór Kaczawskich i Pogórza Kaczawskiego. Od południa nad wsią góruje grzbiet tworzony przez Tarczynkę, Pasternik, Szklarękę i Sołtysią Czubę. Bystrzyca jest wsią łańcuchową o charakterze rolniczym. Odległość od Wlenia wynosi ok. 5km, a od Jeleniej

Góry ok. 23 km. Miejscowość znajduje się w granicach otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru. Posiada walory krajobrazowe i krajoznawcze.

Bystrzyca jest dość starą osadą, pierwotnie zasiedlali ją Słowianie, później wchodziła w skład kasztelanii wleńskie. Wczesne dzieje nie są dobrze udokumentowane; wiadomo o istnieniu kościoła NMP, ale nie jest znana nawet data jego zniszczenia. Na pocz. XVI w. była tu gmina ewangelicka. W 1670 r. Bystrzyca należała do von Festsbergów. Jednak już 7 lat później dzieliła się na dwie posiadłości, Górną i Dolną, które były w rękach von Zedlitzów i von Schweinitzów. W 1733 r. cała miejscowość stanowiła własność rodu von Schweinitzów. Jeszcze w XVIII w. przeszła w ręce von Wincklerów, a następnie von Schweinichów. Źródła z pocz. XIX w. podają, że we wsi były 2 dwory. Bystrzyca Dolna wraz z kościołem katolickim należała do rodziny Grocke, natomiast właściciele Bystrzycy Górnej, do której przynależała świątynia ewangelicka, kilkakrotnie się zmieniali. Pod koniec XIX w. zanotowano znaczny spadek liczby mieszkańców. W okresie międzywojennym i podczas II wojny światowej dolna część wsi była w rękach von Schwarzosów, a dolna do von Braunów.

Kościół MB z Lourdes w Bystrzycy
fol. P. Kraiewski

Kościół MB z Lourdes powstał w 1772 r. Pierwotnie należał do ewangelików. Jest to prostokątny budynek kryty dachem naczółkowym z sygnaturką. Nad głównym portalem znajduje się kartusz herbowy. Wnętrze jest skromne; są tu drewniane empory oraz XVII-wieczne epitafia rodu von Zedlitzów, przeniesione tu z pobliskiego, zdewastowanego cmentarza katolickiego. Po II wojnie światowej świątynia stała opuszczona, dopiero w 1959 r. odbudowali ją katolicy. Obok budynku zlokalizowana jest ażurowa

dzwonnica z 1843 r. Na terenie wokół kościoła rosną stare dęby szypułkowe (*Quercus robur*).

Koło kościoła znajduje się barokowy dwór górny, zbudowany w ok. 1646 r., przebudowywany w XIX i XX w. Jest to prostokątny, 7-osiowy budynek, kryty czterospadowym dachem mansardowym z lukarnami. Wewnątrz zachowały się stropy drewniane oraz sklepienia kolebkowe i krzyżowe.

Z zabudowań dworu dolnego pozostała część budynków mieszkalno-gospodarczych i gospodarczych, również z XVIII i XIX w. W 1945 r. stacjonowała Armia Czerwona, która kompletnie go zrujnowała. Na terenie pozostałości parku, ok. 2 m od muru cmentarnego, rośnie pomnikowy cis pospolity (*Taxus baccata*) o obwodzie ok. 382 cm, liczący sobie ok. 800 lat. Legenda głosi, że został tu posadzony przez mieszkańców na cześć św. Jadwigi, która ufundowała tutejszy kościół w 1217 r.

W Bystrzycy zachowało się wiele budynków mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych, przeważnie z XIX w.

Przez wieś biegnie zielony szlak pieszy z Wlenia w kierunku Ostrzycy.

Pomnikowy cis pospolity
w Bystrzycy
fot. P. Krajewski

- Przystanek PKS; Agroturystyka „Pod wulkanem” Anna Staszewska, Bystrzyca 36, 59-610 Wleń, tel. 600439478, www.zakwaterowaniewakacyjne.com

CZERNICA (niem. *Ober-, Nieder-Langenau*) – jedna z największych wsi w Górach Kaczawskich, ciągnąca się wzdłuż Chrośnickiego Potoku (Lipki). Istnieje umowny podział na Czernicę Górną i Dolną. Od wsch. góruje nad nią Czernicka Góra, a od pd. Skowron. Od Jeżowa Sudeckiego miejscowość dzieli ok. 7 km, a od Jeleniej Góry 10 km. Czernicę otaczają głównie użytki rolne, będące w większości łąkami. Lasy poja-

wiają się na wzniesieniach w górnej części osady. Układ zabudowy nosi cechy łańcuchówki. Wieś ma charakter rolniczy. Posiada znaczne walory krajoznawcze i krajobrazowe. Leży w granicach otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Dzieje Czernicy sięgają II poł. XIII w. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1273 r. i mówią o lokowaniu wsi. W 1305 r. istniał tu kościół. Miejscowość często zmieniała właścicieli. W XIV w. była w rękach rodów von Kittlitz, von Zedlitz, a następnie von Schaffgotsch. Dwa wieki później znana była jako ośrodek protestantyzmu i jedna z najbogatszych wsi z okolicy. Od 1598 r. Czernica pozostawała w rękach rodziny von Lest. W czasie wojny 30-letniej znacznie ucierpiała: przechodziły tędy najpierw oddziały Lisowczyków z Jeleniej Góry, a następnie wojska cesarskie hrabiego von Dohn. W poł. XVI w. miejscowy kościół zwrócono katolikom. W 1672 r. Oswald von Lest, będąc od wpływem alkoholu, zamordował swojego brata Nicolausa, po czym zbiegł do Saksonii. Po 3 latach powrócił i po zapłaceniu grzywny oraz postawieniu bratu pomnika na Czyżyku ponownie został właścicielem majątku. Potem Czernica znów przechodziła z rąk do rąk. Źródła wymieniają rody von Dobschütz i von Glaubitz. Od k. XVII w. wieś dzieliła się na Górną i Dolną, obie części miały jednak tego samego właściciela. W XVIII w. miejscowość stała się własnością rodziny von Festenberg-Packisch. Po podziale posiadłości w poł. XVIII w. Czernica Górna należała do rodu von Schweiniz, a Dolna do von Kottulinsky'ch. Mieszkańcy zajmowali się głównie włókiennictwem chałupniczym, a wieś uchodziła za zamożną. W XVIII i XIX w. kilkakrotnie zmieniali się właściciele. Na przełomie XIX i XX w. Czernica, leżąca na trasie z Wlenia do Jeleniej Góry, zyskała nieco w oczach turystów, jednak popularność ta nigdy nie była zbyt duża.

Pod koniec II wojny światowej Niemcy ukryli w Czernicy cenny zbiór muzykaliów w postaci instrumentów i nut, który potem przejęła Armia Czerwona.

Obecnie wieś powoli się rozwija. Odnowiono część starych budynków, powstały nowe domy letniskowe, rozwija się agroturystyka.

Kościół św. Michała Archanioła powstał na przełomie XIII i XIV w. Później wielokrotnie był remontowany. Jest to nieduży obiekt zbudowany z kamienia, kryty dwuspadowym dachem. Na osi znajduje się kwadratowa wieża z lożą kolatorską. Nawa przekryta jest stropem kasetonowym datowanym na ok. 1520 r., a prostokątne prezbiterium stropem krzyżowo-żebrowym. Zakrystia posiada natomiast sklepienie kolebkowe. W prezbiterium znajdują się drewniane empyry z 1615 r. Wśród cennego wyposażenia znajdują się m. in. manierystyczny ołtarz z lat 1605-1615, ambona w tym samym stylu z 1615 r., kamienna chrzcielnica z herbami właścicieli wsi z przełomu XVI i XVII w. oraz gotycki krzyż z ok. 1500 r. Świątynia wraz z cmentarzem otoczone są kamiennym murem z XVI w. Nieopodal pn. wejścia na cmentarz stoi kamień morderczy z wrytym mieczem lub szablą. Za nim w murze cmentarza tkwi krzyż pokutny, częściowo przykryty zielenią.

W centrum wsi znajduje się dominanta krajobrazowa w postaci wieży – jedynej pozostałości po dawnym kościele ewangelickim – wzniesionej na planie kwadratu w 1911 r. Przykryta jest ośmioboczną nadbudówką z hełmem z prześwitem.

Zespół pałacowy w Czernicy został zbudowany przez rodzinę Schaffgot-schów w 1543 r. jako dwór reprezentacyjno-obronny otoczony fosą. Do dziś zachowały się częściowo malowidła o

Kościół św. Michała Archanioła w Czernicy
fol. P. Krajewski

Wieża dawnego kościoła ewangelickiego w Czernicy
fol. P. Krajewski

Pałac w Czernicy
fot. P. Kraiewski

z XVIII w. oraz zabudowania gospodarcze z XVIII i XIX w., przebudowane w latach 70. XX w. Od strony zach. i pd. pałac sąsiaduje z XIX-wiecznym parkiem. Jego forma różni się znacznie od pierwotnej, jednak zachował się starodrzew w postaci dębów szypułkowych (*Quercus robur*) i lip drobnolistnych (*Tilia cordata*).

Zabudowa szachulcowa w Czernicy
fot. T. Szuszkiewicz

lesie na pn od zabudowań (z wrytym pistoletem jako narzędziem mordy) oraz przy leśnej drodze z Janówka do Płoszczyzny.

Przez Czernicę przebiega szlak pieszy z Płoszczyzny do Marczoła.

tematyce m. in. heraldycznej i roślinnej na ścianach kaplicy. W XVII w. oraz w 2. poł. XIX w. w wyniku przebudowy uzyskał formę pałacu. Dziś jest to 4-skrzydłowy budynek, kryty dwuspadowym dachem. W pn.-zach. narożniku zlokalizowana jest kolumna wieża ze stożkowym dachem. Na terenie zespołu znajduje się również oficyna

We wsi zachowało się bardzo wiele cennych budynków mieszkalnych i gospodarczych o konstrukcji murowanej bądź murowano-szachulcowej, przeważnie z XIX w. Są to m. in. nr 21, 92, 105.

W okolicach Czernicy zobaczyć można jeszcze kilka krzyży pokutnych. Znajdują się one przy drodze do Płoszczyzny, pod drzewem przy drodze do Strzyżowca, w

- Przystanek PKS; „Konopka” Bogusława Deja, Czernica 79, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 757122171; "Bożenka" Bożena i Wojciech Bargieł, Czernica 108, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 757122123.

DĘBOWY GAJ (niem. *Siebeneiche*) – mała wieś leżąca na wsch. krańcu Pogórza Izerskiego. Należy do niej kolonia Zadolu. Otaczają ją głównie użytki rolne. Od Lwówka Śląskiego dzieli ją ok. 7,5 km, a od Jeleniej Góry ok. 32 km. Jest tu przystanek linii kolejowej nr 283 Jelenia Góra-Żagań przez Lwówek Śląski. Miejscowość ma charakter rolniczy, a jej układ zabudowy nosi cechy łańcuchówki. Dębowy Gaj wchodzi w obręb Parku Krajobrazowego Doliny Bobru z wyjątkiem Zadolu, które znajduje się w granicach otuliny. Z górnej części wsi rozciągają się atrakcyjne widoki na Pogórze Kaczawskie.

Dębowy Gaj powstał w miejscu starszej osady. Na pd. od wsi, na wzgórzu Łopata, odnaleziono grodzisko tzw. Babi Gródek, pochodzące z okresu kultury łużyckiej lub epoki żelaza. Znaleziono tu również łużycką siekierkę z brązu oraz ślady średniowiecznej osady. Obecna wieś lokowano jeszcze przed 1300 r. Był to majątek rycerski. W XV w. Dębowy Gaj należał do rodu von Zedlitz. W XVI w. von Zedlitzowie wznieśli we wsi zamek, który potem rozbudowano na pałac. Miejscowość od XVII w. była w rękach rodziny von Reichenbach. W 1765 r. Dębowy Gaj był w władaniu baronowej von Schmettau i należał do najzamożniejszych wsi w okolicy. Podczas kampanii napoleońskich w 1813 r. osadę zajęły wojska francuskie, ale podczas starcia w dniu 17.08. zdobyli ją Rosjanie. W XVIII w. miejscowość należała do von Poninsky'ch, a potem do Augusta Scholza z Lwówka Śląskiego. W 1909 r. przeprowadzono przez Dębowy Gaj linię kolejową z Lwówka Śląskiego przez Wleń do Jeleniej Góry; powstała tu również stacja kolejowa.

Na miejscu dawnej kaplicy cmentarnej z poł. XVII w. stoi współczesna kaplica mszalna św. Maksymiliana Kolbe.

Dwór, obecnie w stanie kompletnej ruiny, powstał w 1525 lub 1560 r. Pierwotnie był to zamek. Na pocz. XVII w. miała miejsce przebudowa, a w 1754 r. rozbudowano go na późnobarokowy pałac. Remonty miały miejsce w XIX i XX w. Był to trójkondygnacyjny, prostokątny budynek z portalem pochodzącym z lat 1618-1621. Obiekt zniszczono pod k. II wojny światowej. Część elementów kamiennych zaginęła, inne wywieziono m. in. do lapidarium w Bogatyni. Odnaleziony później portal główny zabezpieczono i umieszczono w lapidarium Twierdzy Kłodzkiej. Do dziś zachowały się fragmenty ścian nośnych z oknami w kamiennych opaskach. Nieopodal pałacu znajdują się ruiny budynków gospodarczych (m. in. oficyny z ok. 1620 r. i XVIII w. i stodoła z XIX w.). Zespół otacza XVII-wieczny park; jego układ jest niestety nieczytelny.

W Dębowym Gaju zachowało się wiele interesujących budynków mieszkalnych z XIX w. Dom nr 23, o konstrukcji murowano-szachulcowej jest wpisany do rejestru zabytków.

Przez wieś biegnie żółty szlak pieszy z Lwówka Śląskiego do Wlenia oraz Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6.

- Przystanek PKS; Przystanek PKP.

DWOREK (niem. *Höfel*) – mała wieś we Wzniesieniach Płakowickich, we wsch. części Pogórza Kaczawskiego. Otoczona jest użytkami rolnymi. Na północnym wschodzie rośnie Górnicy Las. Od Lwówka Śląskiego dzieli ją ok. 6 km, a od Jeleniej Góry ok. 39 km. Miejscowość ma charakter rolniczy, a jej układ przestrzenny jest niekreślony. Rozciągają się stąd widoki na Góry Kaczawskie oraz Pogórze i góry Izerskie. Dworek leży na granicy Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Dworek jest bardzo starą wsią, jej początki związane są z wydobywaniem złota w pobliżu Lwówka Śląskiego. Istniała już w 1217 r. i stanowiła własność w/w miasta. Prawdopodobnie 500 tutejszych górników brało udział w bitwie pod Legnicą w 1241 r.; większość zginęła lub dostała się do niewoli. Po upadku górnictwa głównym zaję-

ciem mieszkańców było rolnictwo, jednak warunki naturalne nie były zbyt sprzyjające i osada należała do ubogich. Wieś służyła z kolekcji ponad 20 uli figuralnych (zwanej „12 apostołów”) z XVI-XVIII w., zgromadzonej przez żyjącego w XVIII w., znanego pszczelarza Gottfrieda Ueberschä ra. Część uli nie przetrwała II wojny światowej, a te zachowane znajdują się w kilku polskich muzeach (m. in. w muzeum etnograficznym we Wrocławiu). Podczas kampanii napoleońskich 22.08.1813 r., zmierzając pod Złotoryję, przez Dłużec przechodził sam Napoleon Bonaparte.

Tutejszy zespół dworski pochodzi z 1869 r. Podczas jego budowy wykorzystano prawdopodobnie starsze założenie. Składa się z głównego budynku mieszkalnego i budynków gospodarczych skupionych wokół prostokątnego dziedzińca.

W Dworku zobaczyć można obiekty mieszkalne i gospodarcze, pochodzące z XIX w.

Ok. 1 km na wschód od wsi pomnikowy dąb szypułkowy (*Quercus robur*), nazywany „Łowczym”.

W miejscowości swój początek ma pieszy szlak czerwony na Ostrzycę. Przechodzi też tędy niebieski szlak pieszy, prowadzący z Lwówka Śląskiego na Grodziec oraz droga św. Jakuba Via Regia.

- Przystanek PKS.

GOLEJÓW (niem. *Klein Rohrsdorf*) – małą wieś leżąca nad niewielkim potokiem, we Wzgórzach Radoniowskich, we wsch. części Pogórza Izerskiego. Prowadzi tędy droga nr 297 z Pasiecznika do Lwówka Śląskiego. Odległość od Wlenia wynosi ok. 7,5 km, a od Jeleniej Góry ok. 24 km. Golejów jest łańcuchówką o charakterze rolniczym. Z górnej części wsi można podziwiać malownicze widoki na okolicę. Na wsch. od miejscowości przebiega granica otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Golejów jest starą wsią; w 1599 r. odkryto tu wczesnośredniowieczną osadę. Obecna miejscowość, wtedy już lokowana, istniała ok. poł. XIII w. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1285 r. Początkowo wieś należała do rodu von Liebenthalów z Lubomierza, potem trafiła w ręce ufundowanego przez niego klasztoru benedyktynek i pozostała w nich aż do kasaty dóbr kościelnych w 1810 r. Wtedy Golejów stał się częścią królewskiej. W tamtych czasie była to dość duża wieś, jednak po upadku tkactwa chałupniczego liczba mieszkańców zaczęła spadać.

Podobna sytuacja miała miejsce po II wojnie światowej. W 1945 r. wieś otrzymała nazwę Zbójna Góra, którą rok później zmieniono na obecną.

Kościół śś. Feliksa i Adaukta w Golejowie
fol. P. Krajewski

Kościół śś. Feliksa i Adaukta był po raz pierwszy wzmiankowany w 1345 r. Przebudowano go w 2. poł. XVI w. W 1784 r. na jego miejscu powstała nowa, późnobarokowa świątynia, którą potem w 1843 r. wyremontowano, a w 1970 r. odrestaurowano. Jest to duży budynek z prostokątną nawą i wielobocznie zakończonym prezbiterium, kryty dwuspadowym dachem. Na osi znajduje się wieża zwieńczona hełmem. Wewnątrz zobaczyć można sklepienie kolebkowe. Do wyposażenia należą m. in. barokowa chrzcielnica z 1748 r. oraz naścienne epitafia z przełomu XVII i XVIII w. Kościół oraz przyległy cmentarz otoczone są XIX-wiecznym kamiennym murem z dużym budynkiem bramnym. Nieopodal stoi plebania z XVIII w., z elewacją dzieloną lizenami oraz czterospadowym dachem krytym łupkiem.

Pod nr 66 mieści się dawny dwór sołtysów. Pochodzi z k. XIX w. Elewacja frontowa posiada trójosiowy ryzalit z trójkątnym tympanonem oraz portykiem. Przyziemia zdobione są boniowaniem.

Pod nr 66 mieści się dawny dwór sołtysów. Pochodzi z k. XIX w. Elewacja frontowa posiada trójosiowy ryzalit z trójkątnym tympanonem oraz portykiem. Przyziemia zdobione są boniowaniem.

Dawny browar, a później dom ludowy, znajduje się pod nr 71. Powstał w XIX w., a pod koniec tego samego wieku był przebudowywany. Na przedniej elewacji znajduje się pseudoryzalit z trójkątnym tympanonem.

W Golejowie zachowały się liczne budynki mieszkalne i gospodarcze o konstrukcji murowano-szachulcowej, pochodzące głównie z XIX w.

Jako że wieś była kiedyś majątkiem klasztornym, zobaczyć tu można wiele krzyży, kapliczek i figur przydrożnych. Najbardziej interesujące, XIX-wieczne kapliczki stoją przy posesjach nr 26, 50, 55.

We wsi jest kilka krzyży pokutnych, m. in. przy posesji nr 72, o wym. 53x58x16 cm, z 1651 r. Natomiast na pn. od wsi, przy drodze, stoi kapliczka pokutna z 1672 r., o wys. 202 cm.

- Przystanek PKS.

Kapliczka pokutna z 1672 r. w Golejowie
fol. P. Krajewski

JEŻÓW SUDECKI (niem. *Grunau bei Hirschberg*) – duża wieś, od 1999 siedziba władz gminy. Leży na pograniczu Gór Kaczawskich i Kotliny Jeleniogórskiej. Do Jeleniej Góry jest stąd ok. 4 km. W miejscowości znajduje się przystanek kolejowy linii nr 283 Jelenia Góra-Żagań przez Lwówek Śląski. Na północny wschód od Jeżowa Sudeckiego wznosi się Góra Szybowcowa. Wieś jest bardzo atrakcyjnie położona – rozciągają się stąd widoki m. in. na Kotlinę Jeleniogórską i Góry Kaczawskie. Jej łańcuchowy układ zabudowy został nieco zniekształcony przez nową zabudowę mieszkalno-letniskową. Wieś pełni funkcję przede wszystkim mieszkalną. Na zach. od miejscowości przebiega granica otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Jeżów Sudecki jest jedną ze starszych wsi w okolicach Jeleniej Góry. Powstał najpóźniej w poł. XIII w., być może w związku z poszukiwaniem złota na tych terenach. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1299 r. W 1. poł. XIV w. Jeżów Sudecki wchodził w skład lenna zamkowego w Jeleniej Górze. W 1345 r. trafił w ręce Kunrata von Cauer, a 10 lat później wchodził w obręb okręgu sądowego w Jeleniej Górze. W pocz. XVI w. już spora i dość majątna wieś została kupiona przez radę miejską tego samego miasta. Na pobliskich terenach rozwijało się górnictwo. W 1492 r. była tu kopalnia złota, a w 1515 r. we miejscowości działała płuczka tego kruszcu. Wydobywanie nie było jednak zbyt opłacalne, gdyż w 1594 r. kopalnię zamknięto. W XVIII w. powstał Jeżów Nowy, dolna część wsi. Miejscowość rozwijała się wtedy bardzo szybko. Największą rolę odgrywało tu rolnictwo, choć wieś była również ośrodkiem tkactwa chałupniczego. Pod koniec XVIII w. Jeżów Nowy uważany był już za przedmieście Jeleniej Góry. Na przełomie XIX i XX w. dochodziło do buntów tutejszych chłopów. Największe rozruchy, spowodowane zbyt dużym wymiarem pańszczyzny, miały miejsce w latach 1803-1804 i objęły też inne miejscowości. Podczas wojen napoleońskich 22.08.1813 r. w pobliżu wsi, przy drodze na Czernicę, w wyniku potyczki z oddziałem saskim zginęło trzech Kozaków. Zostali oni upamiętnieni kamiennym krzyżem, zwanym „kozackim”. W 2. poł. XIX w. Jeżów Sudecki stał się dość popularny wśród turystów. Powstała tu sekcja RGV (niem. *Riesengebirgsverein* - Towarzystwo Karkonoskie), niemieckiej organizacji turystycznej. Istniała tu m.in. stara karczma sądowa oraz gospoda „Schweizerei”; oferowano również miejsca noclegowe. W 1924 r. we wsi i na pobliskiej Górze Szybowcowej założono drugą w Niemczech Szkołę Szybowcową (niem. *Segel-Flugschule*). Przyniosła ona miejscowości europejską sławę. W Jeżowie i Jeleniej Górze rozpoczęto produkcję szybowców szklonych i wyczy nowych. Podczas II wojny światowej przy tutejszych warsztatach działał niewielki obóz pracy, w którym pracowało ok. czterdziestu jeńców francuskich.

Podczas II wojny światowej zmienił się charakter produkcji lotniczej i szkoleń w Jeżowie Sudeckim. Szkolono

pilotów wojskowych, a zakłady przestawiono na produkcję wojenną.

Po 1945 r. miejscowość funkcjonowała pod nazwami Grunów, Gronów, Gronowice. Obecna nazwa obowiązuje od 1946 r. Szkoła szybowcowa szybko wznowiła działalność. Jednak po 1950 r. została ona zamknięta, a loty przeniesiono na lotnisko w Jeleniej Górze. Fabryka szybowców stała się filią Przedsiębiorstwa Doświadczalno Produkcyjnego Szybowców z Bielsko-Białej. Po ogłoszeniu upadłości w 2001 r. została sprywatyzowana i działa do dziś.

Obecnie w Jeżów Sudecki ma raczej charakter osiedla mieszkaniowego. Powstało wiele nowych domów jednorodzinnych i letniskowych. Odremontowano też wiele starych budynków.

Stojący na uboczu wsi Kościół św. Michała Archanioła zbudowano w 1574 r. i kilkakrotnie remontowano m. in. 1964 i 1970 r. Jest to świątynia typu salowego, założona na planie prostokąta i kryta dwuspadowym dachem łupkowym z sygnaturką. Kamienny portal pochodzi z XVII w. Obecnie kościół funkcjonuje jako kaplica cmentarna. Wyposażenie wewnętrzne pochodzi z epok renesansu i baroku; są to m. in. ołtarz z XVII/XVIII w. oraz ambona i prospekt organowy z XVIII w. Świątynia wraz z przyległym cmentarzem otoczona jest częściowo murem z 2. poł. XVI w.

W Jeżowie Sudeckim zachował się bogaty zespół budynków mieszkalnych i gospodarczych, charakterystycznych dla pogranicza śląsko-
 łużyckiego, o konstrukcji m. in. murowanej, murowano-szachulcowej i murowano-drewnianej oraz dachach krytych łupkiem. Pochodzą głównie z XIX w. Najcenniejszym z nich tzw. „Dom Gwarków” przy ul. Długiej 135, najstarszy zachowany w Sudetach dom drewniany.

„Dom Gwarków” w Jeżowie Sudeckim
 fot. P. Krajewski

Zbudowany w 1601 r., pierwotnie służył prawdopodobnie jako karczma dla górników, obecnie pełni funkcję budynku gospodarczego. Dom posiada wysoką, kamienną podmurówkę i szachulcowe piętro. Dzieli się na dwie części: mieszkalną (z gankiem) oraz gospodarczą (stodołę). Kryty jest dwuspadowym dachem gontowym. Na niektórych polach szachulcowych widoczna jest dekoracja rozetowa. Ostatni remont przechodził w latach 60. XX w. Za zabytki zostały uznane także domy przy ul. Długiej 66 oraz Krętej 16, oba z XVIII w.

Krzyż kozacki w Jeżowie Sudeckim
fot. P. Krajewski

Na wysokości posesji przy ul. Długiej 95, przy drodze w kierunku Czernicy, stoi tzw. „krzyż kozacki”, wykonany z piaskowca. Upamiętnia on śmierć trzech Kozaków w potyczce z oddziałem saskim, która miała miejsce 22.08.1813 r. Ma wymiary 60x90x23 cm. Wykuto na nim inskrypcję w języku niemieckim.

Widok z Góry Szybowcowej na Kotlinę Jeleniogórską
fot. P. Krajewski

Na północny wschód od miejscowości znajduje się doskonały punkt widokowy – Góra Szybowcowa. Z jej szczytu można podziwiać piękny widok na całą Kotlinę Jeleniogórską oraz Karkonosze, a z drugiej strony na tereny znajdujące się w otulinie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

- Przystanek PKS; Przystanek PKP; Urząd Gminy Jeżów Sudecki, ul. Długa 63, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 757132254, www.jezowsudecki.pl; Aeroklub Jeleniogórski, ul. Szybowcowa 1B, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 605036522, www.goraszybowcowa.wkarkonoszach.pl;

„Pod Górą Szybowcową” Joanna Dudek, ul. Lipowa 4, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 757132646, 507196668; Pod „Srebrną Górą” Agata Wolak, ul. Długa 125, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 757132221, www.srebrna-gora.pl; Gospodarstwo agroturystyczne „Agro-Relax” Adam Dudek, ul. Leśna 4, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 756437797; Gospodarstwo agroturystyczne „Lot” Joanna i Ireneusz Dudek, ul. Długa 61, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 607106100, 608310355, www.restauracjalot.pl; Gospodarstwo agroturystyczne Alina Wrzecionowska, ul. Ogrodowa 9a, 58-521 Jeżów Sudecki, tel. 696484398.

LWÓWEK ŚLĄSKI (niem. *Löwenberg*, pol. *Lwów, Lwia Góra*) – miasto będące siedzibą powiatu, leżące nad rzeką Bóbr i jego dopływami – Płóczką, Srebrną i Widnicą, na granicy Pogórza Izerskiego i Pogórza Kaczawskiego. Częścią miejscowości są też Płakowice. Krzyżują się tu dwie drogi wojewódzkie: nr 297 Nowa Sól-Pasiecznik i nr 364 Gryfów Śląski-Legnica. W mieście jest stacja kolejowa linii nr 283 Jelenia Góra-Żagań. Do Jeleniej Góry jest stąd ok. 35,5 km. Lwówek Śląski jest ośrodkiem przemysłowym; rolnictwo nie jest funkcją o dużym znaczeniu. Istotną rolę odgrywa tu natomiast turystyka. Znajduje się siedziba nadleśnictwa. Południowo-wschodnia część miasta leży w granicach Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Lwówek Śląski powstał na szlaku Via Regia, zwanym Królewską Drogą, wiodącą ze Zgorzelca do Wrocławia. Był on uczęszczany już w neolicie, o czym świadczą odkrycia archeologiczne. Osadnictwo na terenie dzisiejszego miasta sięga epoki kamiennej. W 2. poł XII w. miejscowość była osadą targową – po raz pierwszy wymieniana jest pod nazwą Lwow w 1158 r. W tutejszym zamku książęciem bywał książę śląski Bolesław Wysoki. Pobliskie doliny Bobru i Widnicy słynęły z wydobycia złota. To właśnie górnictwo w/w kruszcu miało ogromny wpływ na rozwój miejscowości. Złóża wyczerpały się jednak już w poł. XIV w., skutkiem czego był spadek liczby mieszkańców. Mimo to, dzięki handlowi i rzemiosłu (m. in. sukien-

nictwu), Lwówek Śląski nadal się rozwijał. W 1217 r. miała miejsce lokacja miejscowości na prawie magdeburskim. Wytoczony wówczas rynek jest jednym z największych na Śląsku. Wiązało się to z bardzo dużą liczbą mieszkańców – w 1. poł. XIV w. żyło we Lwówku Śląskim ok. 10. tys. osób, co dawało mu 2. miejsce na Śląsku, zaraz za Wrocławiem. W 1241 r. tutejsi górnicy brali udział w bitwie na Legnickim Polu. 24.02 tego samego roku w miejscowości odbył się pierwszy na Śląsku turniej rycerski, zorganizowany przez księcia Bolesława Rogatkę. W latach 1248-1286 Lwówek Śląski był siedzibą samodzielnego księstwa, potem stał się częścią księstwa jaworskiego. Z czasem mieszkańcy uzyskali różne przywileje m. in. menniczy, solny oraz prawo miecza. Miasto słynęło również ze znakomitego piwa (przywilej jego warzenia otrzymało w 1209 r.; tutejsze uprawy chmielu wzmiankowano już w 1292 r.). W 1392 r. księstwo świdnicko-jaworskie przeszło pod panowanie czeskie. W XV w. osada była znanym ośrodkiem sukienniczym. Mogła więc pozwolić sobie na budowę drugiego pierścienia murów obronnych, dzięki czemu ocalało w czasie ataku husytów w 1427 i 1432 r. W 1498 r. król czeski Władysław II Jagiellończyk nadał Lwówkowi Śląskiemu herb, używany do dziś. W czasie reformacji większość mieszkańców stanowili ewangelicy. W czasie wojny 30-letniej (1618-1648) miasto było wielokrotnie rabowane przez walczące strony i odniosło tak ogromne straty, że już nigdy nie powróciło dawnej świetności. Sytuację pogorszyły pożary w latach 1659 i 1704. W 2. poł. XVII w. rozpoczęła się powolna odbudowa, jednak jeszcze przez prawie cały XVIII w. było zadłużone i właściwie wegetowało. Pod k. XVIII w., gdy Lwówek Śląski wraz z całym Śląskiem należał już do Prus, nastąpiła niewielka poprawa sytuacji. W czasie wojen napoleońskich, w sierpniu 1813 r., do miasta przybył Napoleon Bonaparte. W dniach 22 i 29.08. miały miejsce dwie bitwy nad Bobrem. Pierwsza zakończyła się zwycięstwem Francuzów, druga – ich klęską. W 2. poł. XIX w. nastąpiło ożywianie gospodarcze. Przyczyniło się do tego zbudowanie linii kolejowych, łączących Lwówek Śląski ze Złotoryją (1884 r.), Gryfowem Śląskim (1885 r.) i Jelenią Górą (1909 r.). Miasto stało się znane dzięki koncertom orkiestry dworskiej w pałacu Hohenzollernów, z którą

występowali m. in. Ferenc Liszt, Richard Wagner i Hector Berlioz. W 1. poł. XIX w. miejscowość była chętnie odwiedzana przez turystów; działały cztery hotele i schronisko młodzieżowe. Działa sekcja RGV (niem. *Riesengebirgsverein* - Towarzystwo Karkonoskie)

Podczas II wojny Lwówek Śląski został zniszczony w ok. 40%.

Kościół Wniebowzięcia NMP przy ul. Kościelnej został ufundowany przez księcia Henryka Brodatego w 1238 r. Po spaleniu w 1455 r. był odbudowywany w latach 1493-1502 przy współpracy Konrada Pflügera; potem do 1551 r. rozbudową kierował Hans Lindener. Po kolejnym pożarze w 1752 r. runęły sklepienia, które podczas odbudowy w latach 1863-1866 zastąpiono niestety stropami drewnianymi. Obecnie jest to świątynia halowa o 3 nawach. Nawy boczne i prezbiterium zakończone są wieloboczniami. Fasada zachodnia posiada dwie wieże kryte dachami namiotowymi i portal z czerwonego piaskowca, pochodzący z ok. 1300 r., z tympanonem przedstawiającym koronację MB. Do wyposażenia wewnętrznego należą m. in. gotycki krzyż z 1410 r., renesansową chrzcielnicę z 1560 r. oraz barokowe obrazy i figury. Od zewnętrznej i wewnętrznej strony murów wmurowane są liczne epitafia z XVII-XVIII w.

Nieopodal świątyni stoi kaplica św. Krzyża, pierwotnie będąca kaplicą cmentarną. Wewnątrz a sklepieniu sieciowym widnieje data 1496 r. – prawdopodobnie w tym roku budynek został wzniesiony. Był odbudowywany w 1682 i 1755 r. Jest to prostokątny obiekt kryty czterospadowym dachem z sygnaturką. Posiada ostrołukowy portal i skromne, XVIII-wieczne wyposażenie.

Kościół Wniebowzięcia NMP
w Lwówku Śląskim
fot. P. Krajewski

Przy ul. Kościelnej 27 mieści się d. komandoria joannitów, dziś pełniąca funkcję plebanii. Wzniesiono ją na miejscu starszych budynków w 1728 r.; przebudowy były w 1752 i 1782 r. Przyziemia zdobione są boniowaniem, a okna posiadają kamienne opaski. W portalu widoczny jest herb hrabiego von Götzena z 1728 r.

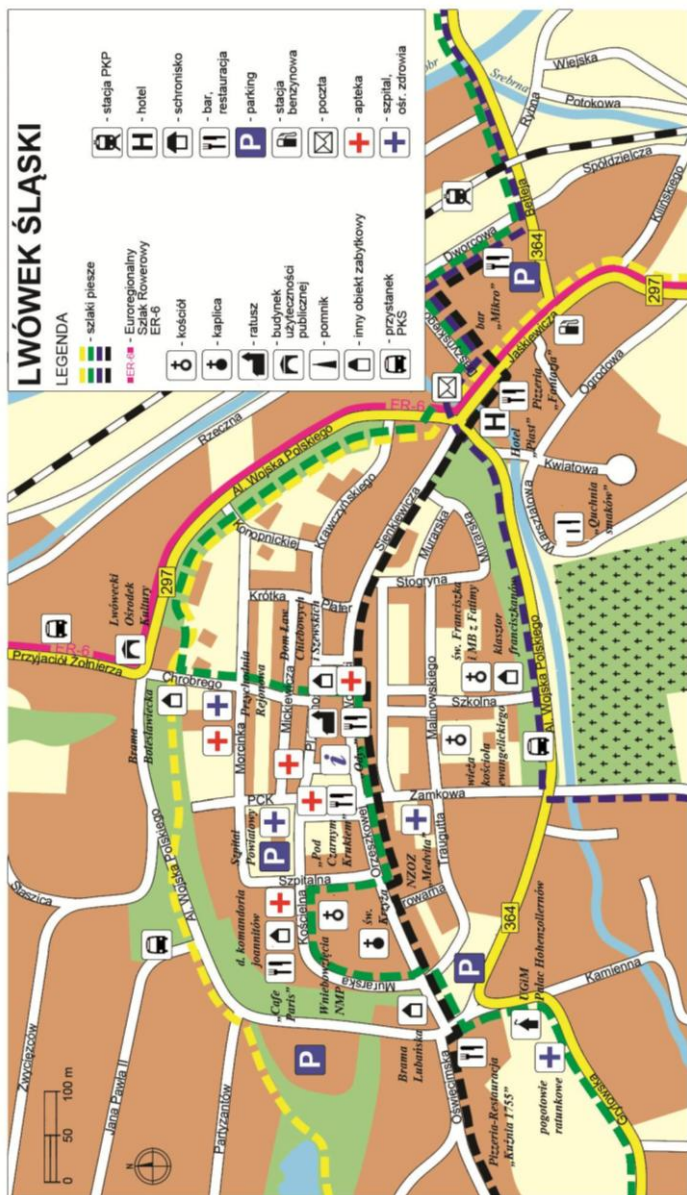
Kościół św. Franciszka i MB z Fatimy
w Lwówku Śląskim
fol. P. Krajewski

W skład zespołu oo. Franciszkanów przy ul. Szkolnej 3 wchodzi kościół św. Franciszka i MB z Fatimy oraz klasztor. Świątynia powstała ok. 1206 r. W 1460 i ok. 1500 r. miały miejsce rozbudowy (powstały wtedy m. in. nawy boczne i kaplica Talkenbergów od strony pn.). W 2. poł. XVII w. miał miejsce pożar, po którym kościół odbudowano. Po sekularyzacji

dóbr klasztornych w 1810 r. obiekt pełnił rolę arsenału, a po 1945 r. spichrzu. Z czasem popadł w ruinę. W 1995 r. został zwrócony franciszkanom, którzy w 1999 r. ukończyli jego odbudowę. Obecnie jest to halowy, trójnawowy kościół z prostokątnym prezbiterium. Wnętrze przekryte jest sklepieniami krzyżowo-żebrowymi i gwiaździstymi. Portal główny jest barokowy; są też portale gotyckie. W murach osadzone są epitafia z XVI-XVIII w.

Budynek dawnego klasztoru, od pd. stykający się z kościołem, pochodzi z XIII w. Przechodził wiele przebudów m. in. w latach 1873-1875. Jest to trójskrzydłowy budynek z dwutraktowym wnętrzem. W skrzydle wschodnim zachowały się pomieszczenia kryte sklepieniami sieciowymi.

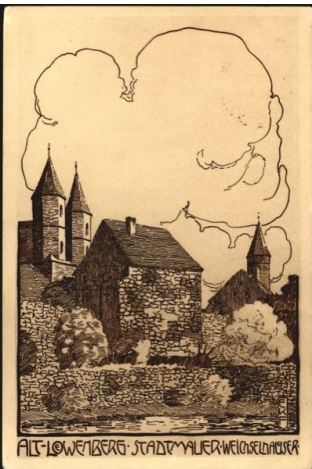
Dawny kościół ewangelicki przy ul. Malinowskiego, zbudowany w latach 1747-1749 i opuszczony po zakończeniu II wojny światowej, w 1972 r. został rozebrany. Zachowała się jedynie kamienna wieża z neogotyckim detalem, pochodząca z lat 1846-1848 r.

Plan Lwówka Śląskiego (wyk. Urszula Krajewska)

Fragment murów obronnych z
basztą Lubańską w Lwówku
Śląskim
fol. P. Krajewski

Mury miejskie w Lwówku
Śląskim na pocztówce z 1917 r.
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Lwóweckie mury obronne są jednymi z lepiej zachowanych na Śląsku. Kamienne mury wewnętrzne z przełomu XIII i XIV w., z prostokątnymi basztami, tworzą niemal pełny pierścień wokół miasta, a mury zewnętrzne z XV i XVI w. z półkolistymi bastejami (m.in. basteją Archonattiego) otaczają je od północnego wschodu, pn. i północnego zachodu. W 1643 r. zostały mocno uszkodzone, a w 1650 r. odbudowane. W XX w. miała miejsce kilkukrotna renowacja założenia. Z trzech bram prowadzących do miasta, Bolesławieckiej, Lubańskiej i Złotoryjskiej, zachowały się dwie pierwsze. Ostatnią wymienioną rozebrano w 1860 r. Baszta Bolesławiecka posiada kwadratową podstawę, wyżej przechodzącą w koło, kryta jest stożkowym dachem. W 1641 r. uległa uszkodzeniu, w wyniku którego straciła górną część. Była wielokrotnie odbudowywana (m.in. po pożarze w 1752 r.) i remontowana. Służyła jako więzienie miejskie z izbą kata i lochem głodowym. Baszta Lubańska ma podobną formę, jest jednak bardziej okazała. Kilkukrotnie ją odbudowywano (po zawaleniu się w 1616 r. i pożarze w 1752 r.). Pełniła funkcję prochowni.

W centrum pl. Wolności zlokalizowany jest ratusz. Pierwotnie stał tu z sukiennicami, zbudowany w 1242 r. Najstarsze fragmenty obecnego budynku pochodzą z rozbudowy w 1480 r. Wieżę dobudowano w latach 1500-1504. Obecną formę ratusz otrzymał podczas

przebudowy (1522-1524) prowadzonej przez znanego architekta Wendela Roskopfa (zyskał wtedy m. in. sklepienia sieciowe na parterze). Stropy i sklepienia w pomieszczenia na piętrze powstały po 1546 r. Później budynek był wielokrotnie odbudowywany i remontowany m. in. w XVII i XVIII w. W latach 1902-1905 do elewacji pn. dobudowano podcienia i studnię wg projektu wybitnego architekta Hansa Poelziga. Częściowo spalony w 1945 r., został wyremontowany w okresie 1956-1958. Dziś ratusz jest obiektem dwutraktowym, o rozczłonkowanej bryle, krytym dachem dwuspadowym, z wieżą od strony zach. Wsch. i zach. fasada zakończone są geometrycznie podzielonymi szczytami. Elewacje posiadają bogate zdobienia. We wnętrzach znajdują się płyty nagrobne, przeniesione z dawnego klasztoru franciszkańskiego na pocz. XX w. m. in. płyta księcia Henryka jaworskiego i jego żony Agnieszki z ok. 1350 r.

Nieopodal ratusza, w bloku śródmiejowym przy pl. Wolności 21, stoi dawny Dom Ław Chlebowych i Szewskich. Pochodzi z 1494 r. Wschodnią część rozebrano w 2. poł. XIX w. W przyziemiu zachowały się portale: późnogotycki oraz renesansowy z 1544 r. Okna posiadają kamienne obramienia. Na elewacji zachowało się godło piekarzy z 1494 r.

Urząd Gminy i Miasta oraz Starostwo Powiatowe mieszczą się w dawnym pałacu książęcym Hohenzollernów, zbudowa-

Ratusz w Lwówku Śląskim
fol. P. Krajewski

Ratusz w Lwówku Śląskim na przedwojennej pocztówce
zbiory Książnicy Karkonoskiej

nym w latach 1850-1852. W okresie 1862-1862 od strony ogrodu w stylu francuskim dobudowano pomieszczenia gospodarcze. Jest to rozczłonkowany budynek z kamienia, z dziesięciosiową elewacją i ryzalitem, kryty płaskim dachem. W tutejszej sali koncertowo-balowej w latach 1852 – 1869 odbywały się słynne występy orkiestry dworskiej.

Jeśli chodzi o budynki użyteczności publicznej, warto zwrócić uwagę na m. in. Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych przy ul. Brodatego (pocz. XX w.) 1, Lwówecki Ośrodek Kultury przy ul. Przyjaciół Żołnierza 5 (1794 r.) oraz pocztę przy ul. Daszyńskiego 1 (1889 r.).

Wśród budynków mieszkalnych do rejestru zabytków wpisane są domy przy ul. Jaśkiewicza 29 (1799 r.) oraz przy ul. Szpitalnej 1 (XVI w.) i 3 (XVII w.). Zachowało też się wiele budynków z XVIII i XIX w.

Staw Jordana na pocztówce z 1909 r.
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Lwóweckie Skály
fot. P. Krajewski

Przed wiaduktem przy ul. Przyjaciół Żołnierza stoi krzyż pokutny o wym. 80x114x26 cm z datą 1846 r.

Wokół lwóweckiego starożytnego miasta ciągną się planty z dębami szypułkowymi (*Quercus robur*). Od zach. łączą się one z krajobrazowym parkiem miejskim z przełomu XIX i XX w., w którego centrum znajduje się Staw Jordana.

Na terenie Lwówka Śląskiego są dwa pomnikowe platany klonolistne (*Platanus acerifolia*). Pierwszy rośnie naprzeciwko cmentarza, a drugi nieopodal siedziby nadleśnictwa. Na cmentarzu komunalnym przy Al. Wojska Polskiego zobaczyć można aleję topoli włoskich

(*Populus nigra* ‘*Italica*’) z 1815 r.

Przez miasto przebiegają następujące szlaki piesze: żółty z Niwic do Wlenia, niebieski z Lubomierza na Grodziec i zielony z Bolesławca do Gryfowa Śląskiego. Początek ma tu czarny szlak pieszy do Rżasın. Przez Lwówek Śląski wiedzie również Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6 oraz szlak Via Regia. Na południowy wschód zlokalizowana jest ścieżka dydaktyczna „Szwajcaria Lwówecka”.

PLAKOWICE (niem. *Plagwitz*) – dawniej duża wieś, od 2000 r. część Lwówka Śląskiego, leżąca w dolinie pomiędzy dwoma grzbieciami Wzniesień Płakowickich. Osadnictwo pojawiło się tu w czasach kultury łużyckiej. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1217 r. Od ok. 1180 r. do XIV-XV w. wieś była ośrodkiem wydobywania złota. Należała m. in. do rodów von Talkenberg, von Schaffgotsch i von Hochberg. W okresie wojen napoleońskich w 1813 r. na płakowickich polach miały miejsce bitwy nad Bobrem.

Pałac w Płakowicach przy ul. Pałacowej jest jednym z najstarszych obiektów renesansowych na Śląsku. Zbudowano go w latach ok. 1550-1560 na poleceni Rampolda von Talkenberga. W okresie XVIII-XIX w. był wielokrotnie przebudowywany i remontowany. Jest to trójskrzydłowy obiekt kryty dachem dwuspadowym. Posiada czworoboczny dziedziniec zamknięty murem kurtynowym. Wewnątrz posiada krużganki wsparte na jońskich kolumnach. Na dziedziniec prowadzi dekoracyjny portal z medalionami przedstawiającymi Rampolda von Talkenberga i jego żonę. Naroża budynku zdobi boniowanie. Niektóre pomieszczenia kryte są sklepieniami krzyżowymi i kolebkowymi. Do pałacu wiedzie kamienny most na pierwotnie znajdującej się tu fosie. Teren otacza park zamkowy o pow.

Pałac w Lwówku Śląskim-Płakowicach
fot. P. Krajewski

3,2 ha. W 1. poł. XIX w. majątek został kupiony przez rząd. Powstał tu zakład dla osób chorych psychicznie. Z czasem powiększono go o kolejne budynki (m. in. administracyjne i mieszkalne; część z nich znajduje się obecnie w stanie ruiny). W latach 50. XX w. istniał tu ośrodek dla sierot koreańskich. Dziś jest tu m. in. ośrodek dla dzieci niepełnosprawnych. Sam zamek od lat 90. XX w. należy do Kościoła Baptistów i jest remontowany.

Wśród budynków mieszkalnych i gospodarczych zachowało się wiele ciekawych obiektów o konstrukcji murowano-szachulcowej lub mieszanej, głównie z XIX w.

W Płakowicach rosną dwa drzewa pomnikowe: lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) zwana „Sara”, przy ul. Sadowej oraz dąb szypułkowy (*Quercus robur*) „Faun” przy ul. Widokowej.

Przy ul. Betleja można zobaczyć kamienny, sześcioprzęsłowy most na rzece Bóbr, pochodzący z 1792 r., przebudowany w latach 1906-1909.

Most na Bobrze w Lwówku Śląskim-
Płakowicach
fot. P. Krajewski

- Przystanek PKS; Przystanek PKP; Urząd Gminy i Miasta Lwówek Śląski, Al. Woj. Polskiego 25a, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 756477888, www.lwowekslaski.pl; Punkt Informacji Turystycznej, Plac Wolności 1, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 756477912; Lwówecki Ośrodek Kultury, ul. Przyjaciół Żołnierza 5, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 757824532, www.lok.lwowekslaski.pl; Hotel „Olimp”, ul. Kościuszki 3, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 757824696, www.osir.lwowekslaski.pl; Hotel „Piast”, ul. Jaśkiewicza 1, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 757824615, www.piastlwoweksl.pl; Hotel Restauracja „Madelaine”, ul. Henryka Brodatego 2, 59-600 Lwówek Śląski, tel. 501069420, 501069440, www.hotel-madelaine.pl; Restauracja „Pod Czarnym Krukem” ul. Słowackiego 1 (Rynek),

59-600 Lwówek Śląski tel. 757824266; Bar „Mikro”, ul. Dworcowa, 59-600 Lwówek Śląski tel. 75 6477727; Pizzeria-Restauracja „Kuźnia 1755”, al. Wojska Polskiego 26, 59-600 Lwówek Śląski tel. 757824151; „Café Paris”, ul. Kościelna 29, 59-600 Lwówek Śląski tel. 605455810; „Qehnia Smaków”, ul. Warsztatowa 1, 59-600 Lwówek Śląski tel. 792594614; Pizzeria „Fantazja”, ul. Jaśkiewicza 3, 59-600 Lwówek Śląski tel. 782444205; „Odys” Plac Wolności, 59-600 Wleń, tel. 665514813.

ŁUPKI (niem. *Schiefer, Karlstahl*) – wieś leżąca na pd. krańcu Pogórza Izerskiego, na granicy południowo-wschodniej części Wzniesień Gradowskich i wsch. części Wzgórz Radomickich. Obecna osada powstała w 1965 r. z połączenia trzech mniejszych: Wleński Gródek (Łupki-Zamek), zlokalizowanej na Górze Zamkowej oraz Łupki I i Łupki II, leżących w dolinie Jamnej. Na pd., oprócz Góry Zamkowej, wznosi się góra Gniazdo. Miejscowość otaczają w większości lasy; jest tu leśniczówka. Od Wlenia Łupki dzieli ok. 2 km, a od Jeleniej Góry ok. 21 km. Wieś ma charakter rolniczy.

Pierwsze wzmianki o obecnych Łupkach I i II pojawiły się po wojnie 30-letniej. Należały do majątku zamku we Wleniu i jego właścicieli. Na pocz. XX w. wieś była chętnie odwiedzana przez turystów.

Po II wojnie światowej znacznie zmalała liczba mieszkańców.

Na terenie Łupek zachowały się budynki mieszkalne i gospodarcze, przeważnie z XIX w., o konstrukcji murowanej i murowano-szachulcowej.

W tutejszych lasach rosną trzy drzewa pomnikowe: dąb szypułkowy (*Quercus robur*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) oraz sosna pospolita (*Pinus sylvestris*).

Przez Łupki biegną dwa szlaki piesze: żółty z Lwówka Śląskiego do Wlenia oraz zielony z Maciejowca na Ostrzycę. Przez Górę Zamkową wiedzie ścieżka przyrodniczo - dydaktyczna „Góra Gniazdo”.

WLEŃSKI GRÓDEK (niem. *Lehnhaus*) – osada na Górze Zamkowej, administracyjnie stanowi część miejscowości Łupki. Już w X w. na szczycie góry istniał tu drewniany gród obronny; w 1108 r. Bolesław Krzywousty ufundował tu kasztelanię. Bulla papieża Hadriana IV z 1155 r. stawiała Wleński Gródek na równi z grodami takimi jak Grodziec i Gryf. Pierwszym kasztelanem, którego wymieniają dokumenty z 1202 r., był Conrad von Zedlitz. Zamek wielokrotnie zmieniał właścicieli; należał m. in. do rodów von Reder, von Zedlitz, von Schaffgotsch, von Kulhans i von Grünfeld.

Ruiny zamku Lenno we Wleńskim Gródku
fot. P. Krajewski

prawdopodobnie w latach 1163-1178, w miejscu drewnianego grodu, pierwszą budowlę murowaną w postaci muru obwodowego i sześciobocznej wieży wznosił tu książę śląski Bolesław I Wysoki, choć niektórzy badacze twierdzą, że uczynił to dopiero jego syn. Jest to więc najstarszy murowany zamek w Polsce. Składa się z zamku górnego, średniego i dolnego. Na pocz. XIII w. we Wleńskim Gródku często gościł Henryk I Brodaty z małżonką Jądwigą, późniejszą świętą i patronką Śląska. Zamek był wielokrotnie rozbudowywany (XIV-XVI w.) i oblegany. W czasie wojny 30-letniej został wysadzony przez wojska cesarskie i od tej pory pozostaje w stanie ruiny. Do dziś zachowała się m. in. kolistą wieżę oraz fragmenty kaplicy grodowej, budynków mieszkalnych i muru obwodowego. Z wieży można podziwiać widoki na Wleń i otaczające pogórze i pasma górskie Sudetów Zachodnich.

Wieża zamku Lenno
we Wleńskim Gródku
fot. P. Krajewski

Kościół św. Jadwigi, zlokalizowany na pd. od ruin zamku, po raz pierwszy wzmiankowany był w 1346 r. Pierwotny budynek zniszczono prawdopodobnie podczas wojny 30-letniej. W 1662 r. na jego miejscu, z wykorzystaniem starej zakrystii, Adam von Koulhas zbudował nową świątynię. Po II wojnie światowej kościół stał opuszczony. W 1978 i 1994 r. przeszedł remonty. Jest to jednonawowy obiekt z prezbiterium i zakrystią, kryty dwuspadowym dachem z sygnaturką. Nad portalem widoczna jest tablica fundacyjna. Po lewej stronie jest kaplica grobowa rodu von Grünfeld. W murze otaczającym świątynię i teren dawnego cmentarza znajduje się późnośredniowieczna kapliczka pokutna z piaskowca.

Kościół św. Jadwigi we Wleńskim Gródku
fol. arch. DZPK

Na podzamczu, w latach 1653-1663, ówczesny właściciel grodu Adam von Kulhans wznosił dwukondygnacyjny, dziewięcioosiowy pałac, kryty dachem mansardowym. Posiada półkolisty tympanon z kartuszem herbowym. W XVIII w., w wyniku przebudowy, zyskał cechy barokowe. Po II wojnie światowej pałac pełnił m. in. funkcję sanatorium PKP. Na przełomie XX i XXI w. pałac zyskał nowego właściciela, który przywrócił mu dawną świetność. Wartościowe są także pobliskie zabudowania gospodarcze – m. in. pawilon ogrodowy i gołębnik z XVIII w., a także oficyny i stajnia. Wokół rozciąga się park krajobrazowy o pow. ok. 8,3 ha. Często używana jest nazwa Pałac Lenno, która mylona jest z ruinami piastowskiego zamku Lenno na szczycie Góry Zamkowej.

Pałac we Wleńskim Gródku
fol. A. Łętkowska

Na północnym zboczu stoi marmurowy pomnik hrabiego von Grünfelda, wykonany przez wybitnego rzeźbiarza Johanna Gottfrieda von Schadow, autora m. in. kwadrygi na Bramie Brandenburskiej.

Nieopodal, przy schodach od strony Wlenia, zobaczyć można złamany krzyż pokutny o wym. 110x58x19 cm, z wyrzeźbionymi mieczem i toporem. Wg legendy pochodzi on z 1362 r. i upamiętnia dwóch zamordowanych braci.

- Przystanek PKS; Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Łupkach, Łupki 22, 59-610 Wleń, tel.757136425, 505126043, www.schroniskolupki.republika.pl; „Pensjonat Lenno”, „Cafe Lenno”, Łupki 53a, 59-610 Wleń, tel. 504578748, www.palaclenno.pl.

MACIEJOWIEC (niem. *Nieder-, Ober-Matzdorf*) – wieś położona w pd.-wsch. części Pogórza Izerskiego, nad Maciejowickim Potokiem. Na wschodzie wznosi się Zamkowa Góra. Od pd. i zach. miejscowość sąsiaduje z Wojciechowskim Lasem, a od pn. i wsch. z użytkami rolnymi, w większości łąkami. Maciejowiec leży w odległości ok. 14 km od Starej Kamienicy i ok. 21,5 km od Jeleniej Góry. Ma charakter rolniczo-leśny, układem zabudowy podobny jest do łańcuchówki. Z okolic wsi można podziwiać atrakcyjne widoki m. in. na Góry Izerskie i Karkonosze. Zamkowa Góra znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, a pozostała część wsi w granicach otuliny.

Pierwsze wzmianki o Maciejowcu pochodzą z 1386 r., choć miejscowość istniała wcześniej. W okolicach obecnego pałacu stał kiedyś średniowieczny zameczek, którego pozostałości istniały jeszcze w 1. poł. XIX w. Pierwszym właścicielem, o którym wspominają dokumenty, był w 1424 r. Heinze von Mezenow. W 1478 r. Maciejowiec był w rękach rodu von Spiller i pozostał w nich do 1669 r. W latach 1588-1589 miało miejsce powstanie tutejszych chłopów, będących pod wpływem protestanckich kaznodziejów. W XVII i XVIII w. wieś często zmieniała wła-

ścicieli, wśród których był m. in. ród von Hayn. W 1829 r. majątek kupił Johann Dolan. Wyzwolił on maciejowickich chłopów i wznosił nowy pałac wraz z parkiem krajobrazowym. Już 10 lat później miejscowość przejął generał von Natzmer. Po nim właścicielami byli m. in. von Scheiblerowie (należały do nich zakłady włókiennicze i pałac w Łodzi) i ród von Kramsta.

Po II wojnie światowej wieś funkcjonowała pod nazwami Góra lub Droskicin, jednak w 1947 r. zastąpiła ją obecna.

Renesansowy dwór w Maciejowcu został zbudowany przez rodzinę von Spiller w latach 1627-1632, na miejscu lub z wykorzystaniem obiektu pochodzącego z 2. poł. XVI w. W 1643 r. został spalony, a 9 lat później odbudowany. Od 1938 r. stał opuszczony. Obecnie prowadzony jest remont obiektu. Jest to trójskrzydłowy budynek, z dziedzińcem z arkadowymi kurtynami, zamkniętym od czwartej strony murem kurtynowym. Na elewacji widać ślady sgraffito. We wschodnim skrzydle zachował się kamienny, renesansowy portal. Wewnątrz ostały się drewniane stropy oraz sklepienia kolebkowe, niekiedy z resztami sztukaterii. Nieopodal zlokalizowane są zabudowania gospodarcze m. in. oficyny z XVII-XIX w. z kamiennymi portalami.

Kaplicę mszalną św. Trójcy, zlokalizowaną w pobliżu dworu, wzniesiono w 1692 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela wsi, Antona von Hayn. Jest to ośmioboczny budynek nakryty kopu-

Renesansowy dwór w Maciejowcu
fot. P. Krajewski

Kaplica mszalna św. Trójcy
w Maciejowcu
fot. P. Krajewski

łą z latarnią. Półkoliste okna i portal posiadają kamienne opaski. Elewację zdobi boniowanie. Barokowe wyposażenie wewnętrzne pochodzi z XVII i XVIII w.

Pałac w Maciejowcu
fot. P. Krajewski

Na wschód od dworu w latach 1834-38 rodzina Dolanów zbudowała neoklasycystyczny pałac. W 1992 r. pożar strawił dach, który potem został odbudowany. Jest to prostokątny budynek, kryty czterospadowym dachem. Posiada 2 kondygnacje i użytkowe poddasze. Ryzalit w pn. elewacji jest lekko wygięty i posiada ozdobny szczyt; prostokątny ryzalit południowy jest zwieńczony trójkątnym tympanonem. Oba ryzality posiadają tarasy. Pałac otoczony jest 29-hektarowym parkiem krajobrazowym z 1. poł. XIX w. o dobrze zachowanym układzie przestrzennym. Rosną tu m. in. kasztany jadalne

(*Castanea sativa*), choiny kanadyjskie (*Tsuga canadensis*), tulipanowce amerykańskie (*Liriodendron tulipifera*), różne gatunki dębów (*Quercus* sp.), pomnikowy buk pospolity (*Fagus sylvatica*) oraz dorodne okazy rododendronów (*Rhododendron* sp.). Dawniej było tu wiele elementów architektury ogrodowej, np. altana z kory, z mchu, a także punktów widokowych, zlokalizowa-

Rododendrony w parku przypałacowym
w Maciejowcu
fot. P. Krajewski

nych na skałkach i wzniesieniach. W pobliżu pałacu znajduje się neoklasycystyczne mauzoleum rodziny von Kramsta z II poł. XIX w.

W Maciejowcu zachowało się wiele cennych budynków mieszkalnych i gospodarczych z XIX i pocz. XX w. Nieopodal dworu stoi murowano-drewniana remiza strażacka z ok. 1910 r.

W górnej części wsi, w okolicach Zamkowej Góry krzyżują się dwa szlaki piesze: zielony z Siedlęcina do Wlenia i żółty z Jeleniej Góry w kierunku Siedlęcina. Przebiega też tędy Sudecka Droga św. Jakuba.

- Przystanek PKS; Szkolne Schronisko Młodzieżowe "Maciejówka", Maciejowiec 13, 59-623 Lubomierz, www.splubmierz.cal.pl/foldery/maciejowka/maciejowka.html

MARCZÓW (niem. *Märzdorf am Bober*) – długa wieś na wsch. skraju Pogórza Izerskiego, we Wzniesieniach Gradowskich. Ciągnie się wzdłuż potoku Ośny. W dolnej części wsi, wzdłuż Bobru, zlokalizowany jest przystanek kolejowy linii nr 283 z Jeleniej Góry do Żagania przez Lwówek Śląski. Do Wlenia jest stąd ok. 9 km, a do Jeleniej Góry ok. 30 km. Zabudowa nosi cechy łańcuchówki, a miejscowość ma charakter rolniczy. Marczów otoczony jest użytkami rolnymi, najbliższe, głównie świerkowe, lasy porastają okoliczne wzniesienia. Posiada walory krajoznawcze i krajobrazowe. Wieś leży w granicach Parku Krajoobrazowego Doliny Bobru.

Osadnictwo w okolicach Marczowa istnieje od bardzo dawna. W pobliżu wsi odkryto ślady osady kultury łuzyckiej, a na pobliskiej Łopacie był kiedyś średniowieczny Babi Gródek. Nie znamy daty powstania i lokowania obecnej wsi; pewne jest, że w poł. XIV w. już istniała. Początkowo miejscowość była majątkiem rycerskim, a prawdopodobnie w 1416 r. stała się własnością klasztoru benedyktynek z Lubomierza i pozostała nią aż do kasaty dóbr kościelnych w 1810 r. Dlatego też, w przeciwieństwie do innych wsi w regionie, nawet w czasie reformacji, większość mieszkańców pozostała katolikami. W czasie wojny 30-letniej Marczów przypuszczalnie niemal całkowicie opustoszała, gdyż w 1677 r. osiedlili się tu

uchodzący z Czech. W XVIII w. wieś należała do zamożniejszych wsi w okolicy. Po 1810 r. stała się majątkiem królewskim. Potem dolna część Marczoza prawdopodobnie trafiła w ręce prywatne, gdyż w 2. poł. XIX w. powstał tam dwór. Większość mieszkańców zajmowała się tkactwem chałupniczym i przędzarnictwem, dlatego po ich upadku ok. poł. XIX w. wieś nieco się wyludniła. Po powodzi 1897 r. na pobliskim Bobrze zbudowano jaz i elektrownię wodną, a w 1909 r. przez miejscowość przeprowadzono linię kolejową.

Po 1945 r. liczba ludności jeszcze zmalała. Miejscowość otrzymała nazwę Góraszka, którą w 1947 r. zmieniono na aktualnie obowiązującą.

Kościół św. Katarzyny w Marczowie
fot. arch. DZPK

Charakterystyczna zabudowa Marczoza
fot. P. Krajewski

Barokowy kościół św. Katarzyny powstał w 1707 r. Powstał on prawdopodobnie na miejscu starszej świątyni lub z wykorzystaniem jej relikwów (gotyckiego portalu w ścianie pd. oraz rzeźby głowy umieszczonej po pn. stronie wieży). Remontowano go na przełomie XIX i XX w. oraz po 1992 r. Budynek posiada prostokątną nawę i półkolistą absydę. Na osi znajduje się wieża kryta hełmem. Dwuspadowy dach kryty jest łupkiem. Wewnątrz zobaczyć można sklepienia krzyżowe i kolebkowe. Do bogatego XVIII-wiecznego wyposażenia wewnętrznego należą m. in. drewniane ołtarz, ambona i prospekt organowy. Na murach widoczne są epitafia z XVII-XVIII w. Świątynię i

przyległy do niej cmentarz otacza kamienny mur z budynkiem bramnym.

Pod nr 104 mieści się dawny dwór – prostokątny budynek z dwuspadowym dachem i oknami w opaskach. W pobliżu znajdują się budynki gospodarcze z tego samego okresu.

Będąc w Marczowie warto zobaczyć tutejsze budynki użyteczności publicznej: szkołę zbudowaną z kamienia ciosanego w XIX w. oraz stację kolejową z pocz. XX w.

W miejscowości zachowało się wiele ciekawych budynków o cechach typowych dla pogranicza śląsko-łużyckiego, głównie o konstrukcji muryvano-szachulcowej z XIX w. – budynek nr 108 wpisany jest do rejestru zabytków.

O tym, że Marczów był kiedyś majątkiem klasztornym, świadczą liczne kapliczki przydrożne i figury świętych. Jedna z kapliczek – słupowa, zrobiona z piaskowca – pochodzi z 1686 r.

Przez miejscowość przebiega żółty szlak pieszy z Lwówka Śląskiego do Wlenia. Swój początek ma tu czarny szlak pieszy w kierunku Wlenia.

Jedna z kapliczek w Marczowie
fot. K. Kubiak

- Przystanek PKS; Przystanek PKP; Agroturystyka "Na Wzgórzu", Grażyna Stęplewska, Marczów 25, 59-610 Wleń, tel. 757847133; Pensjonat „Jaskółka”, Marczów 56, 59-610 Wleń, tel. 757136587, 733567892, www.jask.com

NIELESTNO (niem. *Waltersdorf*) – wieś nad rzeką Bóbr, na północno-wschodnim krańcu Gór Kaczawskich. Oddalona jest o ok. 3,5 km od Wlenia i ok. 15,5 km od Jeleniej Góry. Ma charakter rolniczy; w miejscowym pałacu funkcjonuje tu również Dom Pomocy Społecznej dla dorosłych. Miejscowość posiada wspólny z Pilchowicami przystanek kolejowy na linii

nr 283 Jelenia Góra-Żagań. Leży w granicach Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Pierwsze wzmianki o Nieleśnie pochodzą z 1217 r. Nazwa wsi pochodziła od imienia wrocławskiego biskupa Waltera. Pierwszymi właścicielami, wymienianymi w dokumentach, była rodzina von Redern. Potem trafiała w ręce innych rodów m. in. von Gersdorf, von Kotulinsky i Methner.

Pałac w Nieleśnie pochodzi z 1603 r., został prawdopodobnie wzniesiony w miejscu wcześniej istniejącego obiektu, z

Pałac w Nieleśnie
fot. P. Krajewski

Pałac w Nieleśnie na rycinie z XIX w.
ryc. Aleksander Düncker – zbiory Biblioteki
Uniwersyteckiej we Wrocławiu

inicjatywy Adama von Gersdorfa. Był wielokrotnie rozbudowywany (m. in. XVIII w.) i restaurowany (XX w.). Budynek kryty jest dwuspadowym dachem, posiadającym neorenesansowe i neobarokowe szczyty. Na elewacji frontowej widoczna jest loggia z trzema arkadami. Drewniane werandy pochodzą z 1897 r. Wokół roztacza się park krajobrazowy o pow. ok. 4 ha. Został założony w XVII w., lecz obecną formę uzyskał 200 lat później. Są tu stawy, potok i okazy gatunków takich jak dąb szypułkowy (*Quercus robur*), buk czerwolistny (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), sosna wejmutka (*Pinus strobus*) i choina kanadyjska (*Tsuga canadensis*).

W Nieleśnie zachowało

się kilka starych budynków z XIX w., o funkcji mieszkalnej lub mieszkalno-gospodarczej.

We wsi są dwa krzyże pokutne. Pierwszy znajduje się przy drodze do Czernicy, nieopodal pomnika ofiar I wojny światowej. Posiada niezbyt dobrze widoczny ryt noża. Drugi, z wyrytą kuszą, zlokalizowany jest przy polnej drodze do Strzyżowca, za jednym z dębów.

Przez Nielesto przebiega Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6.

- Przystanek PKS; Przystanek PKP.

PASIECZNIK (niem. *Spiller*) – duża wieś leżąca nad potokiem Więziec, na południowo-wschodniej części Pogórza Izerskiego, pomiędzy Przedgórzem Rębiszowskim a Wzniesieniami Radoniowskimi. Przebiega przez nią droga krajowa nr 30 z Jeleniej Góry do Zgorzelca, do której dochodzi droga wojewódzka nr 297 z Nowej Soli. Odległość od Starej Kamienicy wynosi ok. 6 km, a od Jeleniej Góry ok. 14 km. Miejscowość otaczają użytki rolne; najbliższy kompleks leśny stanowi Wojciechowski Las, zlokalizowany na pn. od niej. Z okolic Pasicznika rozciągają się atrakcyjne widoki na Góry Izerskie, a nawet Karkonosze. Wieś jest łańcuchówką i ma charakter rolniczy.

Wczesne dzieje Pasicznika nie są znane. Powstał on prawdopodobnie pod k. XIII w. i był własnością rodu von Spiller. W XVI w. miejscowość dzieliła się na dwie części. Pierwsza, należąca do rodziny von Schaffgotsch, związana był ze Starą Kamienicą, a druga, będąca własnością von Spillerów, z Maciejowcem. Ok. poł. XVI w. mieszkańcy przyjęli protestantyzm. W latach 1588-1589 w majątku von Schaffgotschów, za namową wędrownych kaznodziei, miał miejsce bunt chłopów, który zakończył się obniżeniem pańszczyzny. W czasie wojny 30-letniej Pasicznik mocno ucierpiał, gdyż leżał na trasie przemarszów wojsk. W XIX w. część kamienicka była w rękach rodziny Beslerów; majątek związany z Maciejowcem na-

leżał do hrabiny von Schonaich-Carolath, a potem do generała von Natzmera. Po upadku tkactwa chałupniczego liczba mieszkańców się zmniejszyła, rozwijał się jednak drobny przemysł i rzemiosło. W pocz. XX w. założono tu fabrykę maszyn.

Kościół św. Michała Archanioła
w Pasieczniku
fot. P. Krajewski

Wieża dawnego kościoła
ewangelickiego w Pasieczniku
fot. P. Krajewski

Pierwsze wzmianki o pierwotnym kościele św. Michała Archanioła pochodzą z 1323 r. Obecna świątynia, prawdopodobnie z wykorzystaniem starszej, powstała ok. 1535 r. W XVIII-XX w. była kilkakrotnie remontowana. Jest to jednolity budynek z prezbiterium, kryty dachem dwuspadowym, z wieżą na osi, krytą hełmem. Wnętrza przekryte

są stropem drewnianym (nawa) oraz krzyżowym (prezbiterium). Do wyposażenia wewnętrznego należą m. in. późnogotyckie figury z pocz. XVI w., manierystyczna chrzcielnica z 1602 r. oraz barokowe ołtarz z XVIII w. Przy kościele znajduje się dawny cmentarz otoczony XIX-wiecznym murem.

Przy głównej drodze stoi wieża zbudowana z kamienia, która pochodzi z pocz. XIX w. Jest to pozostałość po kościele ewangelickim.

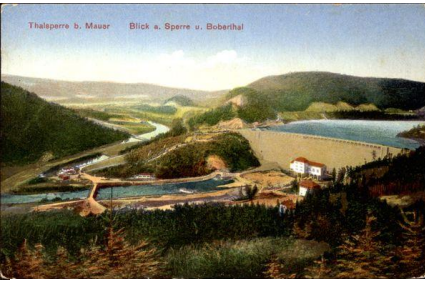
Z obiektów użyteczności publicznej warto wymienić m. in. remizę strażacką z 1901 r.

W Pasieczniku zachowało się wiele budynków o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej, pochodzących głównie z XIX w.

- Przystanek PKS.

PILCHOWICE (niem. *Nieder-, Ober-Mauer*) – wieś poniżej Jeziora Pilchowickiego nad Bobrem, który dzieli ją na dwie części. Na lewym brzegu, na Pogórzu Izerskim, leży starsza część miejscowości, pełniąca rolę centrum. Na prawym brzegu, w Górach Kaczawskich, zlokalizowana jest nowsza część Pilchowic, w której znajdują się przede wszystkim domy mieszkalne. Do Wlenia jest stąd ok. 8 km, a do Jeleniej Góry ok. 15 km. Miejscowość posiada 2 przystanki kolejowe na linii nr 283 Jelenia Góra-Żagań (pierwszy przy Zaporze Pilchowice, drugi wspólny z Nielestnem). Znaczną część wsi stanowią tereny leśne. Pilchowice mają charakter rolniczo-przemysłowo-letniskowy. Zabudowa starszej części nosi cechy łańcuchówki. Pilchowice leżą na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru i ze względu na swoje położenie cieszą się zainteresowaniem turystów.

Dzieje miejscowości sięgają przynajmniej 2. poł. XII w.; pierwsze wzmianki pochodzą z 1217 r. Pilchowice były wtedy częścią dóbr lennych zamku w Lubomierzu. Później, od 2. poł. XIV w. często zmieniali właściciele. Były w rękach rodów von Zedlitz, von Reder i von Schaffgotsch. Po wojnie 30-letniej wieś należała do pułkownika von Kuhlhansa. Wtedy istniał już podział na Pilchowice Dolne i Górne. W 1728 r. oba majątki stały się własnością hrabiego von Grunfeld. Pod koniec XVIII w. wieś była dużym ośrodkiem tkactwa chałupniczego. W 1825 r. jako właściciele wzmiankowani są bracia von Haugwitz z Wrocławia (w rękach tego rodu Pilchowice pozostały do 1945 r.). Miejscowość była już wtedy popularna wśród turystów. Pod koniec XIX w. liczba mieszkańców zaczęła gwałtownie wzrastać – w ciągu 50 lat podwoiła się. Zjawisko to wynikało z rozwoju tutejszego przemysłu (papiernia, wapiennik) oraz funkcji letniskowej. W latach 1904-1912 na rzece Bóbr powyżej wsi zbudowano zaporę. Powodem były liczne powodzie dotykające miejscowość; pierwsze doniesienia o nich pochodzą z XVI w. Dzięki tej budowli popularność Pilchowic znacznie wzrosła. Jej

Zapora w Pilchowicach w roku zakończenia budowy – pocztówka z 1912 r. *zbiory Książnicy Karkonoskiej*

Zapora i elektrownia w Pilchowicach dziś
fot. A. Łętkowska

Kościół MB Bolesnej w Pilchowicach
fot. P. Krajewski

otwarcia dokonał ówczesny cesarz Wilhelm II. Rozpoczęto produkcję energii elektrycznej w dwóch elektrowniach wodnych. W 1909 r. powstała we wsi linia kolejowa. W latach 20. XX w. powstały kolejne elektrownie wodne na Bobrze – wszystkie działają do dziś.

W czasie II wojny światowej w pilchowskich kamieniołomach i wapieniakach działał obóz jeniecki.

Pierwotny kościół MB Bolesnej wzniesiono w 2. poł. XVIII w. Obecna świątynia pochodzi z k. XIX w. Jest to prostokątny budynek kryty czterospadowym dachem z blachy, na szczycie którego znajduje się drewniana sygnaturka zwieńczona hełmem.

Będąc w Pilchowicach warto zwrócić uwagę na budynki mieszkalne o konstrukcji murowano-drewnianej oraz murowane z kamiennymi portalami, głównie z XIX w. Dom nr 122 z l. ćw. XIX w. został uznany za zabytek.

Ciekawe są również budynki stacji kolejowych - Pilchowice-Zapora oraz

Pilchowice-Nielestno. Oba pochodzą z pocz. XX w. i mają konstrukcję murowano-drewnianą.

Interesującymi obiektami są kamienny wiadukt kolejowy nad doliną Strzyżówki z 1905 r. i tunel kolejowy pod górą Czyżyk (powstał w latach 1905-1907).

Przez miejscowość przebiegają następujące szlaki piesze: zielony ze Strzyżowca do Wlenia oraz niebieski ze Strzyżowca w kierunku Rybnicy. Wiodą również tędy Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6 oraz Sudecka Droga Św. Jakuba. W pobliżu zaporę w latach 30. XX w. wzniesiono nieistniejące dziś schronisko (Curt Bachmann-Baude). Był to drewniany obiekt charakterystyczny dla budownictwa sudeckiego, zarówno pod względem proporcji jaki i rozwiązań architektonicznych. Spłonął w 1959 r., a w jego miejscu stoi opustoszały budynek hotelu.

- Przystanek PKS; Przystanek PKP; Agroturystyka "Tartak w dolinie Bobru", Pilchowice 68A, 59-610 Wleń, tel. 607 103 249, www.tartaknadbobrem.pl, Agroturystyka „Pod Szczęśliwa 13-stką” Joanna Pożoga, Pilchowice 13, 59-610 Wleń, tel. 757891054, 792616142, www.podszczesliwa13.pl; „Karczma przy Zaporze Pilchowickiej”, 59-610 Pilchowice, tel. 503019864, www.karczmapilchowice.cba.pl.

Stacja kolejowa nad Jeziorem Pilchowickim
fol. T. Szuszkiewicz

Dawne schronisko przy zaporze w Pilchowicach
zbiory Książnicy Karkonoskiej

PŁAWNA (niem. *Nieder-, Ober-Schmottseifen*) – wieś we wschodniej części Pogórza Izerskiego, ciągnąca się wzdłuż potoku Kózki, na północno-wschodnich zboczach Wzgórz Radomickich. Dzieli się na dwie części – Górną i Dolną. Do Pławnej Górnej należą kolonie Chałupki i Przysiółek. Od Lwówka Śląskiego wieś dzieli ok. 8 km, a od Jeleniej Góry ok. 28,5 km. Przez Pławną Dolną przebiega droga wojewódzka nr 289 Nowa Sól-Pasiecznik. Miejscowość otoczona jest użytkami rolnymi, najbliższe lasy znajdują się na północnym zachodzie. Pławna ma charakter rolniczy, a jej zabudowa nosi cechy łańcuchówki. Wzdłuż Pławnej Dolnej przebiega granica otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Na terenie Pławnej odnaleziono ślady osady kultury łużyckiej, a także przedmioty z epoki brązu i żelaza. Geneza wsi łączy się z wyplukiwaniem złota. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1241 r. W latach 1305-1315 była ona w rękach biskupstwa wrocławskiego. Potem stopniowo stawała się własnością von Liebenthalów, którzy w 1487 r. podarowali Pławną klasztorowi w Lubomierzu. Pławna pozostała w rękach benedyktynek aż do kasaty dóbr klasztornych w 1810 r. Po raz ostatni o wydobywaniu złota we wsi wspominają dokumenty z 1519 r. Osada leżała przy drodze łączącej Lwówek Śląski z Jelenią Górą, dlatego z powodu przemarszów wojsk była niszczone niemal w czasie każdej wojny m. in. 30-letniej. W czasie wojny 7-letniej w 1759 r. Pławna była główną kwaterą króla Prus Fryderyka II. W 1810 r. miejscowość stała się królewszczyzną. Już wtedy była to duża osada, dzielona umownie na Dolną i Górną. W 1807 i 1813 r. we wsi przebywał Napoleon Bonaparte. Pławna słynęła wówczas z sadownictwa, a także pończosznictwa. W 1840 r. dzieliła się już na trzy części – do Dolnej i Górnej doszła Środkowa. Po upadku tkactwa chałupniczego w poł. XIX w. wieś zaczęła się wyludniać. W 1885 r. przez Pławną przeprowadzono lokalną stację kolejową, którą zlikwidowano w 1983 r.

Po zakończeniu II wojny światowej miejscowość nosiła nazwy Maciejowice lub Maciejowiec, jednak w 1947 r. zmieniono je na obecną.

Pierwotny, drewniany kościół św. Tekli wzmiankowany był już w 1318 r. W 1680 r. na jego miejscu wzniesiono świątynię mурowaną. Z kolei w latach 1778-1781, wykorzystując istniejące prezbiterium i wieżę, zbudowano nowy kościół w stylu późnobarokowym. W XIX i XX w. przechodził on liczne remonty. Jest to jednonawowy budynek z prezbiterium;

Kościół św. Tekli w Pławnej Dolnej
fol. P. Krajewski

na osi znajduje się wieża zwieńczona hełmem. Całość przekryto czterospadowym dachem łupkowym. Elewacje posiadają pilastry, w dolnej części zdobione boniowaniem. W ścianie wschodniej są trzy portale. Nawa posiada sklepienie kolebkowe. Bogate wyposażenie pochodzi głównie z XVIII w. Są to m. in. drewniane ołtarz i ambona oraz kamienna chrzcielnica z drewnianą pokrywą. Przy kościele znajduje się XVII-wieczny cmentarz. Całość otoczona jest kamiennym murem z samborzem (budynkiem bramnym z pomieszczeniem nad wejściem) z XVII w., przylegającym także do budynku plebanii.

We wsi zobaczyć można fragmenty murów dawnego spichlerza z 1688 r.

Zachowało się też tu kilka mostów z k. XIX w. oraz **wapiennik przy domu nr 155**.

We wsi zobaczyć można wiele budynków mieszkalnych i gospodarczych, także o konstrukcji mурowano-szachulcowej, głównie z XIX w.

Jako że Pławna była własnością klasztoru, stoi tu sporo kaplic domkowych, kapliczek (m. in. przy posesjach nr 41 i 144) i figur przydrożnych. Nieopodal centrum Pławnej Dolnej wznosi się kalwaria, ufundowana przez Karla Hoferichtera w 1854 r.

Przy drodze do kościoła zobaczyć można krzyż pokutny o wym. 74x128x20 cm, z wrytym wypukłym nożem.

Arka Noego w Pławnej Dolnej
fot. P. Krajewski

Pławna stała się popularna wśród turystów za sprawą tutejszego mieszkańca, malarza Dariusza Milińskiego, który utworzył tu grupę artystyczną „Pławna 9”. Z jego inicjatywy powstało także Muzeum Przesiedleńców i Wypędzonych oraz Zamek Śląskich Legend. W 2014 r. w ramach programu „Pławna. Miejsce magiczne” zakończył budowę instalacji przy-

pominającej Arkę Noego, w której mieści się m. in. muzeum sztuki sakralnej.

- Przystanek PKS; „Zamek Śląskich Legend” Agroturystyka, Kawiarnia i Galeria „Cafe Miliński”, Pławna Dolna 93, 59-623 Lubomierz, tel. 757890348, 793794638, www.zamekslaskichlegend.pl; Agroturystyka „Pod Grotą”, Pławna Dolna 13, 59-623 Lubomierz, tel. 757890390; Arboretum & Winoteka „Dolina Bobru”, Pławna Dolna 7, 59-623 Lubomierz, tel. 757136260. Pensjonat Agroturystyczny „Jaśmin”, Pławna 87, 59-623 Lubomierz, tel. 757833148, 506625425, www.jasmin.dobrynocleg.pl

PRZEŹDZIEDZA (niem. *Dippelsdorf*) – mała wieś na południowo-wschodnim skraju Pogórza Kaczawskiego, u zach. podnóża Wysoczyzny Ostrzycy. Na pd. wyrasta góra Folwarczna – jest tu stary kamieniołom melafirów, odwiedzany przez zbieraczy minerałów. Odległość od Wlenia wynosi ok. 11,5 km, a od Jeleniej Góry ok. 32,5 km. Miejscowość ma charakter rolniczy. Leży na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Nie wiadomo dokładnie, kiedy powstała Przeździedza. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1308 r. Pobliskie tereny obfitowały w złoto, a pobliska góra Folwarczna w

pokłady agatów. Początkowo należała do rodu Hochbergów. W 1512 r. została sprzedana klasztorowi benedyktyn z Lubomierza i pozostała w ich rękach aż do kasaty dóbr klasztornych. Miejscowość, zlokalizowana na uboczu, rozwijała się słabo. Po 1810 r. stała się częścią królewskiej, niedługo potem stała się własnością barona von Reichenbacha. Większość mieszkańców utrzymywała się z tkactwa chałupniczego. W 1862 r. posiadłość kupił Hermann Neuning (Reuning); w rękach jego spadkobierców pozostała ona do 1945 r. Istniał tu wtedy kamieniołom, w którym wydobywano ametysty i kryształy górskie.

Po zakończeniu II wojny światowej osada otrzymała nazwę Klasztorna Wieś, którą w 1947 r. zmieniono na obecną. W maju 1945 r. tutejszy folwark na skraju Folwarcznej, zwany „Hochbergówką”, doszczętnie spłonął. W jego pobliżu zlokalizowane są cztery zasypane studnie o głębokości kilkunastu metrów, które w czasie wojny służyły prawdopodobnie jako m. in. magazyn broni. Z czasem liczba ludności zmalała o połowę.

Dwór w Przeździecy wzniesiono w 2. poł. XVII w. dla zarządcy folwarku klasztornego. W 1707 r. został przebudowany na barokowy, a ok. 1890 r. uzyskał cechy renesansu flamandzkiego. Jest to prostokątny budynek z niewielką dobudówką, kryty dachem naczółkowym. Elewacje zdobią ozdobne szczyty wolutowe, a przyziemie i naroża pokryte są boniowaniem. Nieopodal znajdują się zabudowania gospodarcze. Całość otaczają pozostałości parku dworskiego o pow. ok. 4,9 ha. Został założony w XVII w., ok. 1890 r. zmieniono go na krajobrazowy. Zachowały się dwa stawy oraz starymi okazami lip drobnolistnych (*Tilia cordata*), grabów pospolitych (*Carpinus betulus*) i jesionów wyniosłych (*Fraxinus excelsior*).

Dwór w Przeździecy
 fot. P. Krajewski

W Przeździecy zobaczyć można ciekawe przykłady budynków mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych. Posiadają konstrukcję mieszaną lub murowano-szachulcową. Pochodzą głównie z XIX w.

Ponieważ wieś była dawniej majątkiem klasztornym, jest tu wiele kapliczek i krzyży przydrożnych.

Przez miejscowość przebiega czarny szlak pieszy z Wlenia do Marczowa oraz Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6.

- Przystanek PKS.

RADOMICE (niem. *Wünschendorf*) – mała wieś w południowo-wschodniej części Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim. Od północnego wschodu wznosi się Wietrznik, a na zachodzie Kaczmarka. Od Wlenia dzieli ją ok. 10 km, a od Jeleniej Góry ok. 18 km. Miejscowość otaczają użytki rolne oraz lasy mieszane. Radomice są wsią rolniczą o rozproszonym charakterze zabudowy. Część osady leży w granicach Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, a część na terenie jego otuliny.

Dzieje osadnictwa na terenie Radomic sięgają wczesnego średniowiecza – świadczą o tym m. in. znalezione na terenie wsi monety z czasów cesarza Konstantyna. Istniały tu wtedy źródła termalne, będące miejscem kultu. Potem w okolicy rozpoczęto wydobywanie złota. Obecna wieś powstała w XIV w.; była częścią majątku we Wleńskim Gródku i należała do jego właścicieli (m. in. rodów von Zedlitz, von Reder i von Grünfeld). Podczas wojny 30-letniej Radomice znacznie ucierpiały. Na 1. poł. XX w. (1922-1933) przypadło apogeum wydobywania złota.

Po zakończeniu II wojny światowej miejscowość nazywano Serbską Wsią lub Marynkami. W 1947 r. otrzymała obecną nazwę. W latach 1949-1951 Rosjanie wydobywali tu rudy uranu.

Pierwotny kościół śś. Jakuba i Katarzyny wzniesiono w XV w. w stylu gotyckim. Był przebudowywany w XVI, XVIII i XIX w. Remonty przechodził m. in. w XX w. Jest to jednona-

wowa świątynia z zakończonym wielobocznie prezbiterium, kryta dachem dwuspadowym z sygnaturką. Na murach widoczne są epitafia z XVII i XIX w. Nawę przekrywa strop kasetonowy, a prezbiterium sklepienie krzyżowo-żebrowe. Wśród elementów wyposażenia najcenniejszy jest gotycki tryptyk z 1510 r.

Kościół śś. Jakuba i Katarzyny w Radomicach
fot. P. Krajewski

We wsi jest kilka cennych budynków mieszkalnych, głównie z XIX w.

Przez Radomice wiedzie zielony szlak pieszy z Wlenia do Maciejowca oraz Sudecka Droga Św. Jakuba.

- Przystanek PKS; „Ośrodek Turystyki Jeździeckiej Radomice” Damian Smyka, Radomice 42, 59-610 Wleń, tel. 669773195, www.radomice.eu; Gospodarstwo Agroturystyczne, Radomice 36, 59-610 Wleń, tel.: 757898573; Agroturystyka " Pod Brzózkami", Strzyżowiec 45, 59-610 Wleń, tel. 757137472, 693501051.

RYBNICA (niem. *Reibnitz*) – duża wieś, leżąca w dolinie potoku Młynówka, u zach. podnóża Wysoczyzny Rybnicy, na północno-zachodnim krańcu Kotliny Jeleniogórskiej. Na północnym wschodzie wznosi się Srocza, a na wsch. Rybnicka Góra. Od Starej Kamienicy dzieli ją ok. 4,5 km, a od Jeleniej Góry ok. 8,5 km. Przez miejscowość przebiega droga krajowa nr 30 z Jeleniej Góry do Zgorzelca. Jest tu też przystanek osobowy linii kolejowej z Jeleniej Góry do Gryfowa Śląskiego. Osadę otaczają użytki rolne. Rybnica jest wsią rolniczą, a jej zabudowa nosi cechy łańcuchówki. Miejscowość znajduje się przy granicy otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Rybnica jest jedną z najstarszych miejscowości w Kotlinie Jeleniogórskiej; jej początki wiążą się z kasztelaniami w Starej Kamienicy. Na temat wczesnych dziejów wsi istnieje kilka legend. Wg jednej założycielem XI w. był Rybin, pomorski książę Redanów. Druga głosi, że jako pierwsze osiedliły się w Rybnicy beginki. Kolejna opowieść mówi o tym, że swój zamek (w dokumentach nazywany *Laudis palatium*) miał tu cesarz Karol IV. Z pewnością osada istniała w 1305 r. Do 1423 r. była w rękach rodu von Reibnitz. Jednak ruiny należącego do nich zamku są młodsze. Być może to na jego miejscu istniała wcześniej siedziba cesarza, potem zniszczona przez husytów. Rybnica ucierpiała w czasie wojny 30-letniej; często zmieniali się właściciele majątku. Dochodziło też do powstań chłopskich (1588-1589, 1675, 1680). W poł. XVIII w. miejscowość była dużym ośrodkiem tkactwa chałupniczego; specjalnością tutejszych tkaczy były cienkie woale. W 1796 r. wieś trafiła w ręce hrabiego von Bresslera i w rękach jego spadkobierców pozostała prawie do II wojny światowej. W latach 1865-1866 przez miejscowość przeprowadzono linię kolejową, co przyczyniło się do wzrostu jej popularności wśród turystów, których przyciągały ruiny tutejszego zamku.

Pod k. II wojny światowej przez Rybnicę przebiegała trasa jednego z tzw. „marszów śmierci”. Drogą z Goduszyna pędzono więźniów z ewakuowanego obozu pracy w Jeleniej Górze. W okolicy wsi zginęło 53 więźniów.

Kościół św. Katarzyny w Rybnicy
fot. P. Krajewski

Kościół św. Katarzyny zbudowano w 1369 r. Przebudowy przechodził w XIV i XVIII w., w XX w. był wielokrotnie remontowany. Jest to gotycka świątynia z dwuprzęsłową, prostokątną nawą i podobnym prezbiterium. Posiada masywną wieżę z drewnianą nadbudową z galerią. Zachowały się portale z XIV lub XV w. (w za-

krystii) i z I. poł. XVI w. (w wieży) oraz sklepienia krzyżowo-żebrowe. Wśród wyposażenia znajdują się polichromowany ołtarz (XVIII w.), drewniana ambona (XIX w.) oraz kamienna chrzcielnica (XV w.). Kościół otoczony jest częściowo kamiennym, XVIII-wiecznym murem.

Na cmentarzu (dawniej ewangelickim) na wzniesieniu za wsią znajduje się pomnik poległych w I wojnie światowej, w formie obelisku, zdobiony żelaznym krzyżem.

Na południowy zachód od centrum Rybnicy, na skalistym wzgórzu, zobaczyć można ruiny zamku, wzniesionego prawdopodobnie w XIV w. W XVI oraz XVIII w. był remontowany i przebudowywany. Od pocz. XIX w. stał opuszczony i popadł w ruinę. Do dziś zachowały się fragmenty murów zewnętrznych. Las porastający wzniesienie jest pozostałością dawnego, XVI w. parku.

Ruiny zamku w Rybnicy
fol. P. Krajewski

Pod nr 166 mieszczą się zabudowania dawnego folwarku zamkowego. Należą do nich m. in. willa z 1920 r., oficyny z XIX i XX w. oraz obora z przełomu XIX i XX w.

Spośród bud. użyteczności publicznej warto zwrócić uwagę na dawny zespół stacji kolejowej z Przełomu XIX i XX w., składający się z budynku stacyjnego, dwóch budynków mieszkalnych, budynku WC i magazynu.

W Rybnicy zachowało się wiele budynków mieszkalnych i gospodarczych, o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej, przeważnie z XIX w.

Przez wieś przebiegają dwa szlaki piesze: żółty do Rębiszowa oraz niebieski znad Jeziora Pilchowickiego na Zimną Przełęcz.

▪ Przystanek PKS; Przystanek PKP; „Na Stoku”, 58-512
Rybnica 168, 58-512 Stara Kamienica, tel. 757694574.

SIEDLEĆCIN (niem. *Boberröhrsdorf*) – duża wieś leżąca nad rzeką Bóbr, na granicy Kotliny Jeleniogórskiej i Gór Kaczawskich. Jej południową częścią jest Łapiguz. Od południowego wschodu miejscowość sąsiaduje się z Jeziorem Modrym, a od zach. z Jeziorem Wrzeszczyńskim. Od Jeżowa Sudeckiego Siedlećcin oddalony jest o ok. 5 km, a od Jeleniej Góry o ok. 6,5 km. Przez Łapiguz przebiega droga krajowa nr 30 z Jeleniej Góry do Zgorzelca, a w pn. część wsi znajduje się przystanek kolejowy linii nr 283 Jelenia Góra-Żagań przez Lwówek Śląski. Siedlećcin ma charakter rolniczo-przemysłowy; zabudowa nosi cechy łańcuchówki. Otoczony jest użytkami rolnymi. Lasy pojawiają się nieco dalej na wschód od miejscowości; swoją siedzibę ma tu leśnictwo. Większa część wsi znajduje na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, północny fragment leży na obszarze jego otuliny.

Dzieje Siedlećcina są bardzo słabo rozpoznane. Powstał prawdopodobnie pod k. XIII w.; pierwsze wzmianki pochodzą z 1305 r. Był wsią rycerską. Osada ucierpiała w czasie wojny 30-letniej. W poł. XVII w. w majątku miały miejsce bunt chłopów. Od 1732 r. do 1945 r. miejscowość pozostawała w rękach rodu von Schaffgotsch. W XVIII w. Siedlećcin był dużą i majątną wsią. W 1906 r. przez osadę przeprowadzono linię kolejową, co przyciągnęło do niej turystów. Popularność wsi zwiększyła również budowa jezior zaporowych na Bobrze oraz schroniska „Perła Zachodu”.

Kościół św. Mikołaja w Siedlećcinie
fot. arch. DZPK

Po II wojnie światowej wieś nosiła następujące nazwy: Borowice, Bobrowice i Sobięcin. W 1946 r. przyjęto nazwę obecną.

Pierwotny kościół św. Mikołaja przy ul. Długiej po raz pierwszy wzmiankowano w 1399 r. Obecny wzniesiono na pocz. XVI w. W XVII

i XVIII w. był przebudowywany, a w XX w. wielokrotnie remontowany. Świątynia posiada trójprzęsłową nawę i dwuprzęsłowe prezbiterium, kryte sklepieniem krzyżowym. Na osi stoi kwadratowa wieża zakończona hełmem. Naroża boniowane są kamiennymi ciosami. Wśród wyposażenia jest drewniany krucyfiks z XV w. Kościół i przyległy cmentarz częściowo otacza kamienny mur.

Barokową świątynię MB Nieustającej Pomocy zbudowano w latach 1780-1782 w miejscu drewnianego domu modlitw dla ewangelików z 1742 r. Jest to prostokątny budynek, kryty dachem mansardowym z sygnaturką. Elewacje frontowe są siedmioosiowe, a boczne trójosiowe. Wyposażenie wewnętrzne pochodzi z XVIII w.

Przy ul. Długiej 21 mieści się gotycki dwór obronny, potocznie zwany wieżą rycerską lub księżęcą. Pierwotnie składał się on z budynku mieszkalnego i muru obwodowego. Prostokątna, kamienna wieża została wzniesiona na pocz. XIV w. W XV w. dobudowano dodatkową kondygnację, a całość przekryto czterospadowym dachem. W przyziemiu znajduje się kamienny portal ostrołukowy. W sali na 2. Piętrze zachowały się malowidła z lat 1320-1340, wykonane techniką al. secco (na suchym tynku). W 1840 r. rozebrano resztki dawnych murów obronnych. W XVIII w. przed wieżą wzniesiono barokową oficynę mieszkalną. Przed nią rozciąga się dziedzińiec gospodarczy z budynkami gospodarczymi z XVIII-XIX w.

Kościół MB Nieustającej Pomocy w Siedlęcino
fol. P. Krajewski

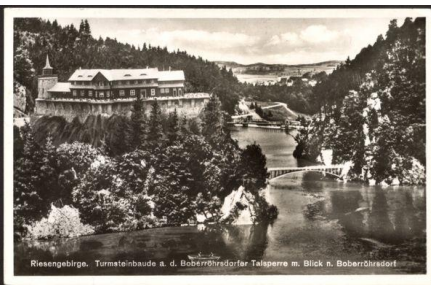

Wieża rycerska w Siedlęcino
fol. P. Krajewski

W miejscowości zachowało się wiele budynków mieszkalnych i gospodarczych, przede wszystkim murowano-szachulcowych i murowano-drewnianych, z XVIII i XIX w.

Przez rzekę Bóbr w Siedlęcinie prowadzi XIX-wieczny, stalowy most o konstrukcji kratowej.

W murze obok domu przy ul. Długiej 20 znajduje się trzon krzyża pokutnego o wym. ok. 30x130 cm, z wrytym toporem. Kolejny taki obiekt, z wrytą datą 1511 zlokalizowany jest przy drodze w kierunku Strzyżowca. Ma wym. 80x93x37 cm i jest częściowo zagłębiony w ziemię.

Schronisko i jezioro Modre na przedwojennej
widokówce
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Elektrownia Bobrowice I w Siedlęcinie
fot. P. Krajewski

Przez Siedlęcin przechodzą dwa szlaki piesze: żółty z Jeleniej Góry do Lubomierza oraz zielony z Jeleniej Góry do Wlenia. Wiedzie też tędy Sudecka Droga św. Jakuba oraz Via Regia. Przez wieś prowadzi również Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6. Tutejszą wieżę rycerską i wieżę na Wzgórzu Krzywoustego w Jeleniej Górze łączy ścieżka edukacyjna „Jak kropla skałę drążyła”. Administracyjnie do Siedlęcina należy elektrownia wodna Bobrowice I zbudowana w latach 1924-1925 oraz schronisko „Perła Zachodu” powstałe w 1927 r. tuż po utworzeniu jeziora Modrego i poprowadzeniu ścieżki wzdłuż jego brzegu.

▪ Przystanek PKS;
Przystanek PKP, Gościniec „Perła Zachodu”, ul. Perła Zachodu 1, Siedlęcin, 58-508 Jelenia Góra 8, tel. 757523049,
www.perlazachodu.eu

SOBOTA (niem. *Zobten am Bober*) – wieś leżąca na prawym brzegu rzeki Bóbr, w dolinie pomiędzy Wzniesieniami Płakowickimi a Wysoczyzną Ostrzycy, w zach. części Pogórza Kaczawskiego. Do Lwówka Śląskiego jest stąd ok. 10,5 km, a do Jeleniej Góry ok. 35 km. Otaczają ją głównie użytki rolne; od strony pn. zlokalizowany Górniczy Las (jest tu siedziba leśnictwa). Sobota układem przypomina wielodrożnicę i ma charakter rolniczy. Leży przy granicy Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Sobota powstała prawdopodobnie na pocz. XIII w. jako wieś rycerska. W 1254 r. należała do rodu von Ryme i w jego rękach pozostała aż do 1570 r.; potem trafił w ręce von Czettritzów. W 1427 r. wieś została splądrowana przez husytów. Na pocz. XVII w. do Soboty przybyli szwenkfeldyści i pozostali tu do 1726 r. W 1622 r. majątek stał się własnością rodu von Braun. Podczas wojny 30-letniej wieś znacznie ucierpiała. W XVIII w. osada często zmieniała właścicieli; byli wśród nich m. in. von Hochbergowie i von Zedlitzowie. W czasie wojen napoleońskich do Soboty przybył Napoleon Bonaparte i Sobota została niemal doszczętnie spalona.

Znaczne straty odniosła wieś również podczas II wojny światowej. Zniszczono świątynię ewangelicką, zrujnowano katolicką i spalono pałac, który potem rozebrano. Krótco po jej zakończeniu była nazywana Sobótką. Obecna nazwa obowiązuje od 1946 r.

W Sobocie zobaczyć można ruiny kościoła śś. Piotra i Pawła. Pierwotną świątynię wzniesiono tu ok. poł. XIII w. W XV w. był przebudowywany, a po pożarze w 1670 r. odbudowywany. Posiadał prostokątną nawę z drewnianym stropem, prezbiterium przekryte sklepieniem krzyżowo-

Ruiny kościoła śś. Piotra i Pawła
w Sobocie
fot. P. Krajewski

żebrowym oraz kwadratową wieżę. Po 1945 r. budynek popadł w ruinę. Do dziś ściany z dwoma portalami (gotyckim i barokowym) oraz płytami nagrobnymi z lat 1584-1619. Kościół i przyległy do niego dawny cmentarz otacza kamienny mur.

Nieopodal ruin zlokalizowany jest XIX-wieczny dom księży michaelitów z kaplicą św. Krzyża. To dziewięcioosiowy budynek, kryty dwuspadowym dachem z sygnaturką. Naroża i parter zdobią boniowania.

Z zespołu pałacowo-parkowego zachowały się do dziś pozostałości parku krajobrazowego z XVIII w. o pow. ok. 8 ha. Rosną tu trzy pomnikowe dęby szypułkowe (*Quercus robur*), zwane „Mocarzami” oraz leszczyna turecka (*Corylus columa*), zwana „Sabina”. Są tu też budynki mieszkalne i gospodarcze z tego samego okresu.

Wśród budynków mieszkalnych i gospodarczych z XIX w. wiele posiada konstrukcję murowano-szachulcową.

Przez Sobotę przebiega czerwony szlak pieszy z Dworka pod Ostrzycę oraz Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6.

- Przystanek PKS.

STRZYŻOWIEC (niem. *Tschischdorf*) – wieś położona w dolinie potoku Strzyżówka, w północno-wschodniej części Gór Kaczawskich. Odległość od Wlenia wynosi ok. 8 km, a od Jeleniej Góry ok. 11 km. Miejscowość otoczona jest użytkami rolnymi i ma charakter rolniczy. Jej zabudowa nosi cechy łańcuchówki. Zachodnia część Strzyżowca leży w granicach Parku Krajobrazowego Doliny Bobru; pozostałe zabudowania są na terenie jego otuliny. Z okolic rozciągają się atrakcyjne widoki na Pogórze i Góry Izerskie.

Osada należy do bardzo starych, pierwotnie należała do kasztelanii wleńskiej. W XIV w. należała do rodu von Kittlitz, potem do von Zedlitzów, w których rękach pozostał do wojny 30-letniej. Po tym okresie właściciele często się zmieniali; należały do nich m. in. rody von Richthofen,

von Rotkirch. W XIX w. Strzyżowiec był sporą, uprzemysłowioną wsią.

Po zakończeniu II wojny światowej osadę nazywano Stszyszowcem lub Stryszowicami. Obecna nazwa obowiązuje od 1946 r.

Kościół Podwyższenia Krzyża Św. stoi na miejscu wcześniejszego z XVI w. Powstał w latach 1982-1984. Ze starego założenia zachował kamienny mur cmentarny i budynek bramny.

W Strzyżowcu zachowało się sporo budynków mieszkalnych i gospodarczych z XIX w., o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej.

Przez miejscowość przechodzą dwa szlaki piesze wiodące od Zapory na Jeziorze Pilchowickim: niebieski na Okole i zielony do Jeleniej Góry.

▪ Przystanek PKS; Agroturystyka „Brązowe Wzgórze”
Ewa Garlińska, Strzyżowiec 45, 59-610 Wleń, tel.
757137472, www.brzozowewzgorze.wkarkonoszach.pl.

WLEŃ (niem. *Lähn*) – miasteczko położone malowniczo w dolinie Bobru, na granicy Pogórza Izerskiego (na Wzgórzach Radomickich) i Gór Kaczawskich. Jego częścią są także Gości-radz i Grzęba. Oddalone jest od Jeleniej Góry o ok. 19,5 km. Jest tu stacja kolejowa linii nr 283 z Jeleniej Góry do Żagania przez Lwówek Śląski. Najbliższy las porasta zbocze pobliskiej Góry Zamkowej; we Wleniu są dwa leśnictwa. Miasto jest ośrodkiem turystycznym, posiada walory krajobrazowe i krajoznawcze. Leży w granicach Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Wleń jest jedną z najstarszych miejscowości na Śląsku, być może był osadą służebną dla Wleńskiego Gródka. z 1146 r. pochodzą pierwsze wzmianki o osadzie rybackiej o nazwie Birkenau, istniejącej u podnóża zamku i leżącej na ważnym szlaku handlowym. W 1214 r. książę Henryk I Brodaty nadał jej prawa miejskie, co wiązało się z wielo-

ma przywilejami. W 1268 r. książę Bolesław III Rogatka utworzył we Wleniu okręg sądowy, do którego należały także Bystrzyca, Nielesto, Pilchowice i Strzyżowiec. Miasto często dotykały klęski żywiołowe, głód i zarazy, które hamowały rozwój miasta. By mieć pożywienie, mieszkańcy łapali gołębie; z czasem zaczęli je hodować i sprzedawać (w 1501 r. odbył się pierwszy targ tych ptaków). W 1357 r. Wleń stał się własnością prywatną i trafił w ręce rodu von Zedlitz. W czasie wojen husyckich miasteczko zostało spalone. Było łatwym łupem, gdyż nie posiadało żadnych obwarowań. Otoczone z trzech stron rzeką, często było nękane również przez powodzie. Miejscowość szczególnie ucierpiała w czasie wojny 30-letniej. Była wielokrotnie rabowana i okupowana. W tym okresie dopadła ją także epidemia dżumy. W 1653 r. osadę nabył Adam von Koulhas. W 1690 r. miasteczko i zamek we Wleńskim Gródku stały się dwoma odrębnymi majątkami. Wleń nadal cierpiał z powodu powodzi i pożarów. Wojny śląskie również przyniosły zniszczenia. Podczas kampanii napoleońskich w 1813 r., podczas starcia wojsk rosyjskich i francuskich, spłonęło niemal całe miasto. Dopiero w 2. poł. XIX w. miejscowość zaczęła się rozwijać, głównie dzięki fabryce zegarów Eduarda Eppnera. Niestety duża konkurencja spowodowała, że w 1870 r. przeniesiono ją do Srebrnej Góry. Jako że Wleń był popularny wśród turystów, powstała tu grupa RGV. W 1893 r. siostry elżbietanki utworzyły tu sanatorium, w którym stosowały metody wodolecznicze. Stało się ono znane w całych Niemczech i wkrótce zostało rozbudowane. Po powodzi w 1897 r. zbudowano zapory na Bobrze. W 1909 r. przez Wleń przeprowadzono linię kolejową, która prowadziła przez tunel w Górze Zamkowej o dł. 320 m. Zaczął rozwijać się drobny przemysł i handel.

Po II wojnie światowej miejscowość nosiła nazwę Lenno. Obecna obowiązuje od 1947 r. W II poł. XX w. Wleń kilkakrotnie nawiedzały powodzie.

Pierwsze wzmianki o kościele św. Mikołaja przy ul. Kościelnej pochodzą z 1217 r. Ufundowała go księżna Jadwiga. Obecny, w stylu neogotyckim, zbudowano w latach 1853-1854 po pożarze XV-wiecznego, z którego zachowała się kamienna

wieża zwieńczona hełmem. Wśród wyposażenia znajduje się kamienna chrzcielnica z 1575 r. Świątynia i przyległy do niej cmentarz otoczone są kamiennym murem, w którym umieszczone zostały płyty nagrobne z XVII w.

Natomiast na cmentarzu komunalnym przy ul. Górskiej zachowały się murywane kaplice grobowe z XIX w.

Obecny ratusz pochodzi z odbudowy poprzedniego, XIV-wiecznego budynku w latach 1823-1824. W XX w. był wielokrotnie remontowany. Jest to prostokątny budynek kryty dachem naczółkowym z niewielką wieżyczką. Elewację zdobi boniowanie.

Pałac w stylu baroku francuskiego znajduje się przy ul. Winiogórskiej. Niektóre fragmenty murów pochodzą z XII w. W XIII w. to był renesansowy dwór, który w XVIII w. przebudowano na pałac. Bryła główna i skrzydło wschodnie kryte są dachem mansardowym, a skrzydło zachodnie trójspadowym.

Kościół św. Mikołaja we Wleniu
fol. P. Krajewski

Ratusz we Wleniu
fol. arch. DZPK

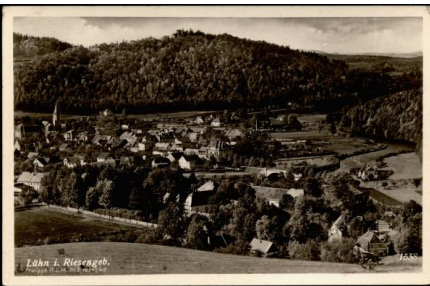
Pałac we Wleniu
fol. P. Krajewski

Sanatorium we Wleniu w 1912 r.
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Posiadają 3 kondygnacje i dachy wielopołaciowe lub płaskie. W ogrodzie przy Ośrodku znajduje się Grota Matki Bożej, wyłożona tufem wulkanicznym pochodzącym z Etny i podarowanej Siostrom pod k. XIX w. przez hrabiego von Hochberga z Książa.

Przy ul. Lipowej zobaczyć można budynek stacji kolejowej z przełomu XIX i XX w.

Widok na Wleń na przedwojennej widokówce
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Przy ul. Jana Kazimierza mieści się Ośrodek Rehabilitacyjny i Opiekuńczy Zgromadzenia Sióstr Świętej Elżbiety. Dawniej było tu sanatorium „Zakład św. Jadwigi”. Budynek powstał w 1894 r. W 1911 r. był rozbudowywany, a w XX w. wielokrotnie remontowany. Jest to zespół budynków ustawionych w szeregu. Po-

siadają 3 kondygnacje i dachy wielopołaciowe lub płaskie. W ogrodzie przy Ośrodku znajduje się Grota Matki Bożej, wyłożona tufem wulkanicznym pochodzącym z Etny i podarowanej Siostrom pod k. XIX w. przez hrabiego von Hochberga z Książa.

We Wleniu zachowało się wiele starych domów, głównie z XIX w., o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej. Do rejestru zabytków zostały wpisane następujące obiekty: dom przy ul. Bohaterów Nysy 34 (1890 r.), willa przy ul. Górskiej 1 (1912 r.), kamienica przy ul. Kościelnej 1 (XIX/XX w.) oraz dom przy

ul. Kościelnej 31 (XIX w.).

W Rynku stoi pomnik Gołębiarki z 1914 r., postawiony z okazji 700-lecia miasta.

Na rogu ul. Dworcowej i Lipowej zlokalizowany jest krzyż pokutny o wym. ok. 85 x 80 x 20 cm, z wyrytym mieczem.

W tutejszych lasach rośnie pomnikowa sosna pospolita (*Pinus sylvestris*).

Przez Wleń wiodą trzy szlaki piesze: zielony z Ostrzycy do Maciejowca, żółty ze Świerzawy do Lwówka Śląskiego oraz czarny z Płoszczyny do Marczowa. Biegnie też tędy trasa Euroregionalnego Szlaku Rowerowego ER-6, ścieżki przyrodniczo - dydaktycznej „Góra Gniazdo” oraz ścieżki dydaktycznej św. Jadwigi Śląskiej.

- Przystanek PKS; Przystanek PKP; Urząd Miasta i Gminy Wleń, Plac Bohaterów Nysy 7, 59-610 Wleń, tel. 757136438, www.wlen.pl; Informacja Turystyczna, ul. Chopina 2, 59-610 Wleń, tel. 757136268; Ośrodek Kultury, Sportu i Turystyki, ul. Chopina 2, 59-610 Wleń, tel. 757136268, www.oksit.wlen.pl; Pałac Książęcy we Wleńniu, ul. Winiogórska 11, 59-610 Wleń, tel. 600385009, 602739342, www.palacwlen.pl; Pole namiotowe „Nad Bobrem”, ul. Zarzecze 1, 59-610 Wleń, tel: 757136514; Agroturystyka „Polna Zdrój” Magda Trojanowska, ul. Polna 5, 59-610 Wleń, tel. 604434755, www.polnazdroj.com; Cafe-Bar „Magnolia”, ul. Dworcowa 1, 59-610 Wleń, Bar „Biały domek” Teresa Zakrzewska, ul. Jana Pawła II 7a, 59-610 Wleń.

WOJCIECHÓW (niem. *Liebentalish-Ullersdorf*) – duża wieś nad potokiem Oldza, na południowo-wschodnim krańcu Pogórza Izerskiego. Od Wlenia dzieli ją ok. 13,5 km, a od Jeleniej Góry ok. 18,5 km. Przebiega tędy droga nr 297 Pasicznik-Lwówek Śląski. Na południowy wschód od miejscowości wznosi się Rozwalisko. Wojciechów otoczony jest głównie użytkami rolnymi; na pd. zlokalizowany jest Wojciechowski Las. Zabudowa nosi cechy łańcuchówki; wieś ma charakter rolniczy. Na wsch. od osady przebiega granica otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru.

Wojciechów powstał najpóźniej w 2. Poł. XIII w. i był posiadłością rycerską. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1305 r. Wkrótce trafiła ona w ręce rodu von

Schaffgotsch, który w 1416 r. sprzedał ją benedyktynom z Lubomierza. Wieś poniosła dotkliwe straty podczas wojny 30-letniej. Po sekularyzacji dóbr klasztornych w 1810 r. stała się własnością królewską. Po upadku tkactwa chałupniczego ok. poł. XIX w. wieś zaczęła się wyludniać.

Po wojnie liczba mieszkańców się zmniejszyła.

Kościół św. Bartłomieja wzniesiono w latach 1786-1789 wg projektu słynnego architekta H. G. Rudolfa, w miejscu starszego, XV-wiecznego. W XIX i XX w. był remontowany. Jest to prostokątna, jednonawowa świątynia z prezbiterium i absydą, kryta dachem wielopołaciowym. Posiada kwadratową wieżę zwieńczoną hełmem. Nawa przekryta jest sklepieniem kolebkowym, a prezbiterium żaglistym. Do wyposażenia wewnętrznego, głównie barokowego, należą m. in. ołtarze i ambona, pochodzące z XVIII w. oraz drewniana figura MB z Dzieciątkiem z 1500 r. Kościół i przyległy do niego cmentarz otacza mur z budynkiem bramnym z XVIII i XIX w.

W Wojciechowie zachowało się sporo budynków mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych, głównie z XIX w., o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej.

Jako że wieś przez długi czas była własnością klasztoru benedyktynek, stoi tu wiele figur i krzyży przydrożnych. Przy domu nr 75 znajduje się krzyż pokutny o wym. 83x79x30 cm. Można tu też zobaczyć kapliczki pokutne (m. in. za kościołem na wzniesieniu oraz przy polnej drodze do Radomic).

Przez miejscowość wiedzie żółty szlak pieszy z Lubomierza do Maciejowca oraz Sudecka Droga św. Jakuba.

Kościół św. Bartłomieja
w Wojciechowie
fot. P. Krajewski

- Przystanek PKS.

WRZESZCZYN (niem. *Boberullersdorf*) – mała wieś położona na pn. skraju Kotliny Jeleniogórskiej, na prawym brzegu rzeki Bóbr. Od Jezowa Sudeckiego dzieli ją ok. 8 km, a od Jeleniej Góry ok. 9,5 km. Otoczona jest głównie użytkami rolnymi. Miejscowość ma charakter rolniczo-przemysłowy. Leży w Parku Krajobrazowym Doliny Bobru. Do jej walorów zalicza się przede wszystkim położenie i malownicze widoki, rozciągające się z okolic.

Początki Wrzeszczyna nie są dobrze znane; osada po raz pierwszy była wzmiankowana w 1386 r. W XVIII w. należała do Kahla, a następnie barona von Rothkirch. Potem właściciele często się zmieniali. W latach 1926-1927 zbudowano we wsi zaporę i utworzono Jezioro Wrzeszczyńskie.

Po 1945 r. zmniejszyła się liczba mieszkańców.

Elektrownia Wrzeszczyn
fot. A. Łętkowska

We Wrzeszczynie stoi kilka XIX-wiecznych budynków mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych, o konstrukcji murowanej lub murowano-szachulcowej.

Przy zaporze na Jeziorze Wrzeszczyńskim znajdują się zabudowania elektrowni wodnej powstałej w latach 1926-1927.

Przez miejscowość biegną dwa szlaki piesze: żółty z Jeleniej Góry do Lubomierza i niebieski z Rybnicy do Pilchowic. Wiodą też tedy Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-6 oraz Sudecka Droga św. Jakuba.

▪ Gospodarstwo agroturystyczne „Kowalowe skały”,
Wrzeszczyn 25a, 58-508 Jelenia Góra, tel. 757524482,
kom. 502252730, www.kowaloveskały.pl

Szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne

Istotne wartości przyrodnicze i kulturowe Parku Krajobrazowego Doliny Bobru przyciągają zarówno osoby zainteresowane przyrodą jak i historią regionu. Duża liczba atrakcji turystycznych i rozwinięta sieć prowadzących do nich oznakowanych szlaków pieszych sprawia, że obszar wzdłuż rzeki Bóbr wraz z utworzonymi na niej zbiornikami wodnymi jest doskonałym miejscem wypoczynku i spędzania wolnego czasu.

Trasy szlaków prowadzą po obszarach najbardziej atrakcyjnych pod względem przyrodniczym, jednocześnie umożliwiając poznanie walorów kulturowych. Infrastrukturę turystyczną urozmaicają ścieżki dydaktyczne, które pozwalają pogłębić wiedzę na temat najciekawszych miejsc w dolinie Bobru. Atrakcyjność obszaru w granicach Parku zwiększają liczne, naturalne i sztuczne, punkty widokowe, które pozwalają podziwiać piękne krajobrazy pogórza, pobliskich gór oraz kotlin śródgórskich. Do najważniejszych naturalnych punktów widokowych należą „Kapitański Mostek” na górze Stanek oraz Lwóweckie Skały na terenie Lwówka Śląskiego. Piękne krajobrazy można podziwiać ze szczytów wielu wzniesień jak Góra Kaczmarka czy znajdująca się już poza granicami Parku i otuliny Góra Szybowcowa. Natomiast najważniejsze sztuczne

Krajobraz w granicach Parku
z Karkonoszami w tle
fol. T. Szuszkiewicz

Widok ze szczytu baszty na zamku Lenno
koło Wlenia
fol. P. Krajewski

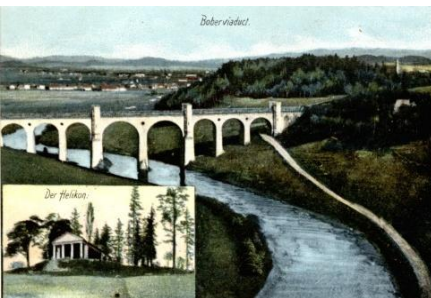

Widok na Jezioro Pilchowickie
fol. P. Krajewski

punkty widokowe to wieża na szczycie Wzgórza Bolesława Krzywoustego, baszta piastowskiego zamku na Górze Zamkowej koło Wlenia, a także korona zapory wodnej w Pilchowicach.

Wszystko to sprawia, że obszar Parku jest doskonałym miejscem uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Dużą popularnością cieszą się także inne formy wypoczynku jak wędkarstwo czy kajakarstwo, głównie w okolicach zbiorników wodnych. Rzeką Bóbr organizowane są także spływy kajakowe i pontonowe. Ruch turystyczny koncentruje się wzdłuż Borowego Jaru łączącego wieżę widokową na Wzgórzu Bolesława Krzywoustego na terenie Jeleniej Góry, ze schroniskiem „Perła Zachodu” i wieżą rycerską w Siedlęcinie, w pobliżu Góry Zamkowej koło Wlenia, a także w rejonie zbiornika wodnego i zapory w Pilchowicach oraz Lwóweckich Skał na terenie Lwówka Śląskiego.

Dobra dostępność komunikacyjna oraz lokalizacja Parku częściowo w granicach dużego miasta, jakim jest Jelenia Góra, sprawia, że obszar ten już od dawna cieszy się zainteresowaniem turystów.

Fragment Borowego Jaru oraz nieistniejąca świątynia Apollina na pocztówce z 1907 r.
zbiory Książnicy Karkonoskiej

Rozwój turystyki w tym rejonie sięga aż do XVIII w., kiedy ogromnym zainteresowaniem mieszkańców Jeleniej Góry cieszył się rejon Borowego Jaru i wznoszącej się nad nim Góry Siodło. Wzdłuż Bobru wytyczono ścieżkę, a na stokach góry Siodło nad Borowym Jarem Daniel Stoppe zbudował tarasy, wyglądem nawiązujące do

starożytnego amfiteatru. Miejsce to nazywano Parnasem, gdyż tak jak w greckim Parnasie można było tu odnaleźć wiele stromych skał i źródeł. Szczyt góry Siodło ze względu na brak drzew umożliwiał wówczas podziwianie atrakcyjnej panoramy na Jelenią Górę i Karkonosze. Pod koniec XVIII w. ówczesny burmistrz Jeleniej Góry postanowił w większym stopniu udostępnić górę Siodło mieszkańcom na wzór greckiego Helikonu poprzez zagospodarowanie miejsc, które miały być siedzibą dziewięciu mitologicznych muz oraz ich opiekuna Apolla. Ze świątyni Apollina roztaczał się rozległy widok na Jelenią Górę. Bardzo popularne niegdyś miejsca są dziś zupełnie zarośnięte i trudno dostępne. Pozostały po nich jedynie resztki barierek i stopnie wykute w skale. Tak jak dawniej ze Wzgórza Krzywoustego, wzdłuż Borowego Jaru prowadzi ścieżka, wzdłuż której poprowadzono trasę żółtego szlaku pieszego, rowerowego oraz ścieżki dydaktycznej.

Widok ze świątyni Apollina na pocztańce
z 1905 r.

zbiory Książnicy Karkonoskiej

Ścieżka wzdłuż Borowego Jaru
fot. P. Krajewski

Wzgórze Krzywoustego z wieżą widokową
na pocztańce z 1942 r.

zbiory Książnicy Karkonoskiej

 - kościół	 - dwór	 - pomnik
 - kaplica	 - dwór w ruinie	 - inny obiekt zabytkowy
 - pałac, zamek	 - ratusz	
 - pałac, zamek w ruinie	 - młyn	

Utworzenie w 1880 r. w Jeleniej Górze Towarzystwa Karkonoskiego pozwoliło na promocję turystyki wśród społeczności lokalnej i rozbudowę zagospodarowania turystycznego. To z ich inicjatywy zbudowano w 1911 r. jedyną jak do tej pory wieżę widokową na terenie Parku (nie licząc baszty zamku Lenno koło Wlenia, która istnieje od czasów piastowskich) zlokalizowaną na Wzgórzu Krzywoustego (375 m n.p.m.) w Jeleniej Górze. Jest to obiekt na planie koła o wysokości wraz z hełmem 35 m. Pierwotnie nazywana była „Wieża Cesarską”. Dziś nazywana jest „Grzybkiem”. Obecny wygląd wieża zawdzięcza rewitalizacji przeprowadzonej w 2009 r. Wejście na taras widokowy na wieżę jest bezpłatne.

Aby poznać obszar Parku Krajobrazowego Doliny Bobru wycieczkę można rozpocząć w jednym z miast na terenie Parku – Jeleniej Górze, Wleniu lub Lwówku Śląskim, które stanowią punkty węzłowe szlaków. Można do nich dotrzeć zarówno samochodem jak i pociągiem. Osoby planujące dłuższy pobyt mogą zatrzy-

Wieża widokowa na szczycie Wzgórza Krzywoustego
fot. P. Krajewski

Schronisko „Perła Zachodu”
fot. arch. DZPK

mać się w jednym ze schronisk na terenie Parku. Najbardziej znane jest schronisko PTTK „Perła Zachodu” zlokalizowane nad jeziorem Modrym, w pobliżu Siedlęcina. Od strony tej miejscowości istnieje możliwość dojazdu samochodem. Schronisko jest obiektem wzniesionym w 1927 r. na malowniczych skałkach. Obok znajduje się kolista wieżyczka z tarasem widokowym. Po wojnie schronisko zostało ponownie uruchomione w 1950 r., ale ze względu na zwiększające się zanieczyszczenie rzeki Bóbr z czasem stawał się coraz rzadziej odwiedzany. Dziś odzyskuje swą popularność. Poniżej schroniska znajduje się kładka nad Jeziorem Modrym, niestety w

Kładka nad Jeziorem Modrym
fot. P. Krajewski

stanie wymagającym naprawy. Oprócz „Perły Zachodu” na obszarze Parku działają dwa szkolne schroniska młodzieżowe: „Maciejówka” w Maciejowcu oraz schronisko w Łupkach.

Piesze szlaki turystyczne

Przez teren Parku i otuliny przebiega łącznie ponad 90 km szlaków turystycznych, z czego ponad 60 km na obszarze samego Parku. Są to:

- Szlak zielony – (odcinek Szlaku Zamków Piastowskich): Jelenia Góra (Wzg. Krzywoustego) – Borowy Jar – Siedlęcina – Strzyżowiec – Zapora Pilchowicka – Dziki Wąwóz – Pokrzywnik – Maciejowiec – Radomice – G. Gniazdo – *Wleński Gródek* – Wleń – Bystrzyca – Bełczyna (ok. 30 km);
- Szlak żółty: Jelenia Góra (Wzg. Bolesława Krzywoustego) – Borowy Jar – Siedlęcina – Przełom Wrzeszczyński – G. Stanek – Pokrzywnik – Maciejowiec – Wojciechów (ok. 18 km);

- Szlak żółty: Lwówek Śl. – Lwóweckie Skały – Dębowy Gaj – Marczów – Łupki – *Wleński Gródek* – Wleń – Tarczyn – Rząśnicka Przełęcz (ok. 19 km);
- Szlak niebieski (odcinek Międzynarodowego Szlaku Pieszego E-3): Rybnica – Wrzeszczyński Przełom – dol. Kamienicy - G. Stanek – Zapora Pilchowicka – Strzyżowiec – G. Wapienna – *Płuszczynka* (ok. 16 km);
- Szlak niebieski: Lwówek Śl. – *Plakowice* – Dworek – Bielanka (ok. 8 km);
- Szlak czerwony: Dworek – Sobota – Radomiłowice (ok. 12 km);
- Szlak czarny: Marczów – Wleń – Czernica (ok. 14 km);
- Sudecka Droga św. Jakuba: Jelenia Góra (Wzg. Krzywoustego) – Borowy Jar – Siedlęcín – Przełom Wrzeszczyński – Wrzeszczyn – dol. Kamienicy – G. Stanek – Zapora Pilchowicka – Dziki Wąwóz – Pokrzywnik – Maciejowiec – Radomice – G. Kaczmarka – Wojciechów (ok. 25 km);
- Droga św. Jakuba *VIA REGIA*: Pieszków – Dworek – *Plakowice* – Lwówek Śl. (ok. 7 km).

Szlaki wodne

- Jelenia Góra – Lwówek Śl. (odcinek dłuższego szlaku prowadzącego od Kamiennej Góry po ujście rzeki do Odry). Po drodze m.in. jeziora zaporowe – Modre, Wrzeszczyńskie i Pilchowickie.

Trasy rowerowe

- ER-6 / Euroregionalny Szlak Rowerowy "Dolina Bobru": Jelenia Góra (Wzg. Bolesława Krzywoustego) – Borowy Jar – Siedlęcín – Przełom Wrzeszczyński – Wrzeszczyn – Barcinek – dol. Kamienicy – Pokrzywnik – Zapora Pilchowicka – Pilchowice – Nielestno – Wleń – Sobota – Dębowy Gaj – Mojesz – Lwóweckie Skały – Lwówek Śl.;

- Szlak zielony / Obwodnica Jeleniogórska: Płoszczyńska – Siedlęcina – Wrzeszczyn – Barcinek;
- Szlak zielony: Lwówek Śl. – *Plakowice* – Dworek – Sobota – Pieszków – Bielanka;
- Szlak niebieski: Zapora Pilchowicka – Strzyżowiec – Czernica;
- Szlak żółty: Jeżów Sudecki – Płoszczyńska – Czernica – Janówek.

Jedna z tablic dydaktycznych na ścieżce „Jak kropla skałę drażyła”
fot. P. Krajewski

Ścieżki dydaktyczne

Infrastrukturę turystyczną na terenie Parku wzbogaca 5 wyznaczonych w terenie tras ścieżek dydaktycznych wyposażonych w tablice edukacyjne:

- ścieżka edukacyjna *"Jak kropla skałę drażyła"* – od Wzgórza Krzywoustego wzdłuż Borowego Jaru do Siedlęcina (8 przystanków, czas przejścia ok. 4 godz.);
- ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Góra Gniazdo” - trasa okrężna: Wleń /Os. Południowe/ - G. Gniazdo – Wleński Gródek – Wleń (8 przystanków, czas przejścia ok. 4 godz.);
- ścieżka przyrodniczo-leśna „Szwajcaria Lwówecka” - trasa okrężna na rubieżach Lwówka Śl. /rejon Lwóweckich Skał (8 przystanków, czas przejścia ok. 40 min.);
- ścieżka przyrodnicza „Wokół Góry Wapiennej w Płoszczyźnie” - trasa okrężna z Płoszczyńki (5 przystanków, czas przejścia ok. 3 godz.);
- ścieżka dydaktyczna św. Jadwigi Śląskiej we Wleniu – trasa okrężna z Wlenia przez Górę Zamkową do Wlenia (6 kamieni piaskowcowych, czas przejścia ok. 1 godz.).

Ludzie związani z terenem Parku

Wernher von Braun (1912-1977) – niemiecki naukowiec, jeden z najwybitniejszych w historii konstruktorów raket i jeden z pionierów podboju kosmosu. Urodził się w 1912 r. w miejscowości Wirsitz (Wyrzysk). Na skutek zmian politycznych rodzina von Braun po zakończeniu I wojny światowej przeniosła się do swojego majątku w Bystrzycy (obecnie dwór pod nr 31a). Po uzyskaniu stopnia doktora na Uniwersytecie Berlińskim wstąpił do Luftwaffe, by rok później zostać dyrektorem ośrodka badań raketowych w Peenemünde na wyspie Uznam. Prowadził tam prace nad pierwszym w historii, udanym konstrukcyjnie raketowym pociskiem balistycznym zwanym V-2 (niem. *Vergeltungswaffe-2* – broń odwetowa nr 2). Po zakończeniu wojny sam oddał się w ręce Amerykanów i został wraz ze współpracownikami przewieziony do USA (operacja Paperclip), by tam móc kontynuować prace nad raketami balistycznymi, tym razem dla amerykańskiej armii. Uczestniczył w pracach nad stworzeniem rakiety średniego zasięgu Redstone, a następnie nad raketą Jupiter C, która wyniosła w przestrzeń kosmiczną pierwszego satelitę Ziemi – Explorer 1. W 1958 r. został pierwszym dyrektorem Centrum Lotów Kosmicznych w NASA. Kolejnym jego osiągnięciem było stworzenie rakiety Saturn V, dzięki której człowiek po raz pierwszy wylądował na Księżycu. Został za to odznaczony przez prezydenta USA Medalem za wybitną służbę. W 1970 r. został zastępcą dyrektora NASA ds. planowania. Zmarł na raka sześć lat później.

August Ludwig von Nostitz (1777 – 1866) – pruski generał kawalerii w armii Fryderyka Wilhelma III, właściciel majątku w Sobocie koło Lwówka Śląskiego, gdzie zmarł w 1866 r. Służbę w armii pruskiej rozpoczął w 1801 r., kiedy sam Fryderyk Wilhelm III, urzeczony jego umiejętnościami jeździeckimi zaprezentowanymi w trakcie turnieju zorganizowanego przez hrabiego Hochberg na zamku Książ ,

zaferował mu stopień oficerski. Służbę rozpoczął jako podporucznik w pierwszej kompanii regimentu der Garder do Corps w Berlinie. W 1813 r. został mianowany rotmistrzem śląskiego regimentu ułanów. W tym samym roku na życzenie generała Blüchera został jego adiutantem i pełnił tę funkcję do jego śmierci w 1819 r. W trakcie kampanii napoleońskiej brał udział w bitwach pod Sobotą oraz w bitwie pod Ligny, gdzie uratował życie generałowi Blücherowi. Po zakończeniu wojen napoleońskich pozostał w armii aż do 1847 r. W tym czasie był m.in. drugim komendantem Berlina oraz zarządzał piątym regimentem Huzarów. Stopień generała otrzymał w 1849 r. Spoczął w mauzoleum w Sobocie.

Dariusz Miliński – urodzony w 1957 r. polski artysta, malarz, autor plakatów. Na stałe mieszka i tworzy w Pławnej Dolnej, o której dzięki jego inicjatywom mówiono w całej Polsce. Jest autorem wielu obrazów, które prezentował na ponad dwustu wystawach indywidualnych, również za granicą m.in. w prestiżowej galerii „1756” w Chicago. W Polsce znany także plakatów do filmów *Edi* i *Mój Nikifor*. Zaangażował się w działalność artystyczną i kulturalną w Pławnej Dolnej, gdzie stworzył grupę artystyczną „Pławna 9”, która posiada w swoim dorobku 10 premier teatralnych. Jest także twórcą Muzeum Przesiedleńców i Wypędzonych oraz Zamku Śląskich Legend w Pławnej Dolnej. W ostatnim czasie znów jest o nim głośno ze względu na utworzenie w tej samej miejscowości kopii Arki Noego. Podejmowane przez niego inicjatywy przyciągają do Pławnej Dolnej dużą liczbę turystów.

Wilhelm Patschovsky (1856-1927) – urodzony w 1856 r. we Wleniu propagator turystyki i autor wielu przewodników po różnych miejscowościach i częściach Sudetów. Z wykształcenia był nauczycielem, najdłużej pracował szkole w Jarkowicach pod Lubawką. Natomiast z zamiłowania zajmował się tworzeniem przewodników, które traktował jako pasję, ale również jako źródło dochodów, gdyż sam zajmował się ich dystrybucją. Opracował m.in. przewodniki po Górach Kaczawskich i Izerskich, Karkonoszach, Górach Stołowych,

po Ziemi Kłodzkiej i Górach Sowich. Spisywał także teksty i melodie pieśni ludowych, teksty wierszy i przysłów. Pozostawił po sobie także rekonstrukcję pozostałości zamku Lenno na szczycie Góry Zamkowej koło Wlenia, który odtworzył na podstawie odnalezionych planów i rysunków. Przekazał ją Muzeum Karkonoskiemu. Z tą placówką był związany zawodowo posiadając tytuł kustosa muzeum. Do śmierci w 1927 r. pozostał honorowym członkiem oddziałów Towarzystwa Karkonoskiego w Lubawce i Wleniu. Nadano mu także podczas uroczystości 700-lecia miasta Wlenia w 1914 r. honorowe obywatelstwo miasta.

Św. Jadwiga Śląska (księżna Jadwiga z Andechs-Meran) – urodzona ok. 1178 r. w Adechs w Bawarii, zmarła w 1243 r. w Trzebnicy. W wieku 12 lat została żoną księcia Henryka I Brodatego, z którym miała siedmioro dzieci. Ufundowali m.in. zamek na Górze Zamkowej koło Wlenia, gdzie razem często bywali. Oprócz tego św. Jadwiga była fundatorką wielu kościołów i klasztorów m.in. klasztoru cysterek w Trzebnicy. Sprowadzała także na Śląsk duchownych i osadników z Niemiec. Jako osoba bardzo pobożna prowadziła także działalność dobroczynną pomagając głównie chorym i ubogim – otworzyła m.in. szpital dla trędowatych w Środzie Śląskiej oraz w Trzebnicy. Była bardzo zaangażowana w swoją działalność, co doskonale ilustruje znana legenda. Według niej Jadwiga, by nie odróżniać się od chorych i ubogich chodziła boso. Irytowało to jej męża, dlatego poprosił księdza, który ją spowiadał o nakazanie noszenia jej butów. Księżna chcąc spełnić nakaz spowiednika, buty które od niego dostała nosiła zawsze ze sobą, ale na sznurku. Po śmierci męża w 1238 r. zamieszkała w klasztorze w Trzebnicy, gdzie zmarła. Kanonizacji św. Jadwigi dokonał w 1267 r. papież Klemens IV. Od tej pory była czczona jako patronka Polski i Śląska. Przedstawiana jest najczęściej ubrana w habit cysterski boso lub z obuwiem w jednej ręce i modelem kościoła w drugiej.

Literatura

Publikacje:

- Blachowski J., Markowicz-Judycka E., Zięba D. (red.), *Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego*, Wrocław 2005
- Czapliński M. (red.), *Historia Śląska*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007
- Fabiszewski J. (red.), *Przyroda Dolnego Śląska*, 2005
- Geostrada sudecka – przewodnik geologiczno-turystyczny* (oprac. zbiorowe), PIG – PIB, CGS, Warszawa-Praga 2013
- Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2013
- Łaborewicz I., *Zarys dziejów terenów Parków Krajobrazowych: Rudawskiego oraz Doliny Bobru*, [w:] Krajewski P, Śnigucki P. (red.), *Walory i zagrożenia parków krajobrazowych regionu jeleniogórskiego*, Jelenia Góra, 2014
- Łętkowska A., Gronostaj E., Łaborewicz I., *Borowy Jar - historia i terażniejszość*, DZPK, Jelenia Góra, 2013
- Maciejak K., Migoń P., *Rzeźba krawędziowa Pogórzy: Izerskiego i Kaczawskiego*, [w:] *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn*, 4/5 - 1990
- Migoń P., *Dziedzictwo Ziemi w parkach krajobrazowych regionu jeleniogórskiego – walory, problemy ochrony i udostępniania*, [w:] Krajewski P, Śnigucki P. (red.), *Walory i zagrożenia parków krajobrazowych regionu jeleniogórskiego*, Jelenie Góra, 2014
- Mróz W. (red.), *Monitoring siedlisk przyrodniczych, cz.I-III*, Warszawa 2010-2012
- Olaczek R., *Skarby przyrody i krajobrazu Polski*, Multico, Warszawa 2008
- Reczyńska K. 2008. *Rozmieszczenie i stan zachowania siedlisk przyrodniczych projektowanego obszaru Natura 2000 "Ostoja nad Bobrem"*. *Acta Botanica Silesiaca* 3: 59-81.
- Staffa M. (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 2 – Pogórze Izerskie, I-BIS, Wrocław 2003

- Staffa M. (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 4 – Kotlina Jeleniogórska, I-BIS, Wrocław 1999
- Staffa M. (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 6 - Góry Kaczawskie, I-BIS, Wrocław 2000
- Staffa M. (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 7 – Pogórze Kaczawskie, I-BIS, Wrocław 2002
- Traczyk A., Kasprzak M., *Morfologia i morfogeneza doliny Maciejowickiego Potoku we wschodniej części Pogórza Izerskiego*, *Przyroda Sudetów*, t. 13 (2010): 235-250

Materiały niepublikowane:

- Opracowanie szaty roślinnej Borowego Jaru oraz Dzikiego Wąwozu na terenie PK Doliny Bobru (oprac. zbiorowe), SKN Systematyków Roślin, UW r., Wrocław, 2013
- Plan Ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru i jego otuliny (dokumentacja), JB PiP, Jelenia Góra 1999
- Potocka J., Plan ochrony rezerwatu "Góra Zamkowa" na okres od 1. 01. 2001 r. do 31. 12. 2020 r., Fulica Jankowski Wojciech, Wrocław 2000
- Program ochrony przyrody, w: Plan urządzenia lasu dla Nadleśnictwa Lwówek Śląski na lata 2011-2020, BULiGL - Oddz. Brzeg 2011
- Projekt Planu Zadań Ochronnych obszaru Natura 2000 „Ostoja nad Bobrem” PLH020054 w województwie dolnośląskim, RDOŚ Wrocław 2014
- Standardowy formularz danych dla obszaru Natura 2000 PLH020054 „Ostoja nad Bobrem”, 2013
- Standardowy formularz danych dla obszaru Natura 2000 PLH020095 „Góra Wapienna”, 2013

Mapy:

- Dolnośląska mapa ochrony przyrody*, skala 1:330 000, Studio Plan, Wrocław 2010
- Góry Kaczawskie. Góry Izerskie. Pogórze Kaczawskie. Pogórze Izerskie*, mapa turystyczna skala 1:50 000, ZK Sygnatura, WK Polkart, Warszawa – Zielona Góra 2013
- Pawlak W. (red.), *Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego*, UW r., PAN – Oddz. Wrocław, 2008

Spis treści

Wstęp.....	3
Część ogólna.....	5
Zasięg przestrzenny i tematyczny przewodnika.....	5
Park krajobrazowy jako forma ochrony przyrody....	6
Położenie i granice.....	11
Budowa geologiczna, gleby.....	13
Rzeźba terenu, krajobraz.....	22
Klimat.....	34
Wody powierzchniowe.....	35
Lasy, siedliska nieleśne.....	38
Rośliny i grzyby.....	49
Zwierzęta.....	53
Formy ochrony przyrody.....	59
Z dziejów – walory kulturowe.....	73
Ważniejsze miejscowości w Parku i okolicy.....	86
Szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne.....	149
Ludzie związani z terenem Parku.....	157
Literatura.....	160